

B/

2

Zoology

Cell Biology (Paper-VI)

T.Y.B.Sc. (Sem. - III)

Prin. Dr. Sakharan Balu Patil
Prof. Dr. Sujata Magdum

Prof. Dr. Ravindra V. Kshirsagar
Prof. Madhuri V. Deshmukh

As Per
New
Syllabus
June
2015

SUCCESS PUBLICATIONS

This Reference Book of 'Zoology' is useful for Pune University and other Universities of Maharashtra as well as competitive exams.

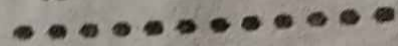
Zoology

Cell Biology (Paper- VI)

T.Y.B.Sc. (Sem. - III)

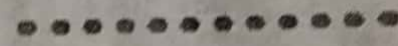
Prin. Dr. S. B. Patil

Hutatma Raguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Dist. Pune.

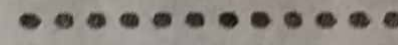
Prof. Dr. Rawindra Kshirsagar

Modern College, Pune.

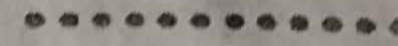
Prof. Dr. Sujata Magdum

KTHM College, Nashik.

Prof. Madhuri Deshmukh

B. J. S. College, Wagholi, Dist. Pune.

SUCCESS PUBLICATIONS
SPECIMEN COPY

2015

Price 120/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Prin. Dr. Sakharam Balu Patil

M.Sc., Ph.D.

Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune.

Prin. Dr. Sakharam Balu Patil has an excellent academic career. He has almost 26 years of teaching experience in the field of science. He is currently working as Principal and HOD of Zoology Department at Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune. He has attended and organized many Seminars / Symposia / Conferences / Workshops at International Level and National Level. He has also showed his vigorous contribution in Paper Presentation at International Level and National Level and many of them get published too. He holds membership of various reputed organisations like 'Association of Zoologists' (India), 'Indian Society of Life Sciences' (Kanpur), 'Academy of Environmental Biology' (Lucknow) etc. He is also Member of Board of Study in Zoology at University of Pune and Shivaji University, Kolhapur. He also holds variety of other crucial positions like Chairman, Ph.D. Research Guide/Supervisor, Examiner, Paper Setter, Chief Editor, Resource Person, Member of U.G.C. Committee and many more. He was awarded by various awards like 'Highest International Publication Award', "Mahapratibha Shikhar Sanman Award - 2013, "Dr. Babasaheb Ambedkar Janmitra Puraskar" and many more.

Prof. Dr. Ravindra V. Kshirsagar

M.Sc. B. Ed. Ph. D.

Modern College, Ganeshkhind, Pune.

Prof. Dr. Ravindra V. Kshirsagar is serving as a Associate Professor at department of Zoology at Modern College, Ganeshkhind, Pune. He received his M.Sc. (Zoology) degree and Ph.D. (Zoology). He has a teaching experience of 17 years. He has published research papers in leading National & International journals. He has presented and participated in seminars, conferences. He is recognised as M. Phil and Ph. D. Guide by university of Pune. He is member, Board of studies in Biology Maharashtra State Board of Education, Pune. Also, He is life member and associate editor of an International Journal *Bienanofrontier*. He is also Author and co-coordinator of Text book of Maharashtra state board.

Prof. Dr. Sujata Magdum

B.Sc-hons. (Zoology), M.Sc. (Entomology), P.S.L.Sc., F.Z.S., Ph.D.

KTHM College, Gangapur Road, Nashik

Prof. Dr. Sujata Magdum has almost 20 years of teaching experience and she is currently working as Lecturer in Zoology at KTHM College, Gangapur Road, Nashik. She is also Recognised Guide for M.Phil. and Ph.D. students under University of Pune and YCMOU. She has attended and organized many orientation Courses/Workshops/Seminars. She has showed her vigorous contribution in Paper Presentation at International Level and National Level and many of them get published too. She holds a Life Membership of Indian Immunological Society and Society of Life Sciences, Satna. She is also author of Biology text book for XIth standard published by Maharashtra State Board of Secondary and Higher Secondary Education.

Prof. Madhuri V. Deshmukh

M.Sc. (Cytology)

Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College, Wagholi, Pune

Mrs. Madhuri V. Deshmukh obtained her Master's degree in CYTOLOGY from R. Ruia College, University of Mumbai. She has teaching work experience at Senior College since last 21 years. At present she is working as Assistant Professor at Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science & Commerce College, Wagholi, Pune. She was co author of a 'Text Book of Cell Biology' published by Aruta Publication. (ISBN 81-902648-3-4) and two more publications of the college. She has delivered more than 100 lectures on different topics.

ISBN : 978-93-5158-386-8

SUCCESS PUBLICATIONS

PT-0955

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24433374, 24434662, 64011289, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

B2 ✓

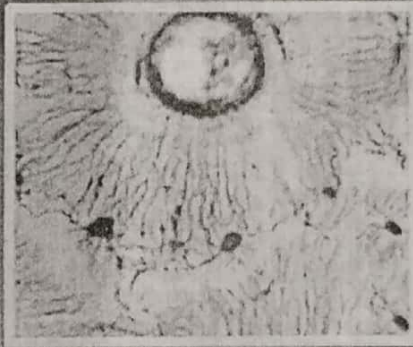
Zoology

Mammalian Histology

T.Y.B.Sc. (Sem. - III)

Prin. Dr. Sakharan B. Patil
Prof. Dr. Savita P. Datar
Prof. Madhuri V. Deshmukh.

As Per
New
Syllabus
June 2015

SUCCESS PUBLICATIONS

Published by
Mr. Rajesh M. Patne
Success Publications

Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Talkies, Pune - 411 030.
Ph. 24433374, 24434662, 64011289. Mobile : 9325315464.

Copy Right
With the Publishers

Printed at
Success Publications

S.No. 30/27, Laxmi Industrial Estate, Near Prabhat News Paper,
Dhayari, Pune-41. Mobile : 9028211751, 9822782186

Edition
June, 2015

Edited By
Miss Venutai Kakade, Miss. Aafreen Shaikh

Typesetting, Layout
Miss. Venutai Kakade, Miss. Aafreen Shaikh, Miss. Sujata Limgude, Miss. Varsha
Lokhande, Mr. Satish Chaware

Cover Designing
Mr. Ravi Shinde

ISBN NO. - 978-93-5158-388-2

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. In spite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

Prin. Dr. Sakharam Balu Patil

M.Sc., Ph.D.

Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune.

Prin. Dr. Sakharam Balu Patil has an excellent academic career. He has almost 26 years of teaching experience in the field of science. He is currently working as Principal and HOD of Zoology Department at Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune. He has attended and organized many Seminars/Symposia/Conferences/Workshops at International Level and National Level. He has also showed his vigorous contribution in Paper Presentation at International Level and National Level and many of them get published too. He holds membership of various reputed organisations like 'Association of Zoologist' (India), 'Indian Society of Life Sciences' (Kanpur), 'Academy of Environmental Biology' (Lucknow) etc. He is also Member of Board of Study in Zoology at University of Pune and Shivaji University, Kolhapur. He also holds variety of other crucial positions like Chairman, Ph.D. Research Guide/Supervisor, Examiner, Paper Setter, Chief Editor, Resource Person, Member of U.G.C. Committee and many more. He was awarded by various awards like 'Highest International Publication Award', "Mahapratibha Shikhar Sanman Award - 2013", "Dr. Babasaheb Ambedkar Janmitra Puraskar" and many more.

Prof. Dr. Savita P. Datar

M.Sc. (Zoology, Physiology), M.Phil. (Zoology), Ph.D. (Zoology)

S. P. College, Pune

Prof. Dr. Savita P. Datar has an excellent academic background. She has almost 27 years of teaching experience for Graduate as well as Post Graduate Level. She is currently working in S. P. College, Pune. She is recognised teacher and Guide of Pune University and Tilak Maharashtra Vidyapeeth for M.Sc., M.Phil., and Ph.D. She has attended many Seminars, Workshops and Conferences. She also showed her massive contribution in Paper Presentation at International Level and National Level and many of them get published too in a reputed journals. She is awarded by 'Shikshak Gaurav Puraskar' by Pune Municipal Corporation in 2012.

Prof. Madhuri V. Deshmukh.

M.Sc. (Cytology)

Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College, Wagholi, Pune

Prof. Madhuri V. Deshmukh obtained her Master's degree in CYTOLOGY from R. Ruia College, University of Mumbai. She has teaching work experience at Senior College since last 21 years. At present she is working as Assistant Professor at Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science & Commerce College, Wagholi, Pune. She was co author of a 'Text Book of Cell Biology' published by Aruta Publication. (ISBN 81-902648-3-4) and two more publications of the college. She has delivered more than 100 lectures on different topics.

ISBN : 978-93-5158-388-2

SUCCESS PUBLICATIONS

PT-0957

Address : Radha-Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24433374, 24434662, 64011289; Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

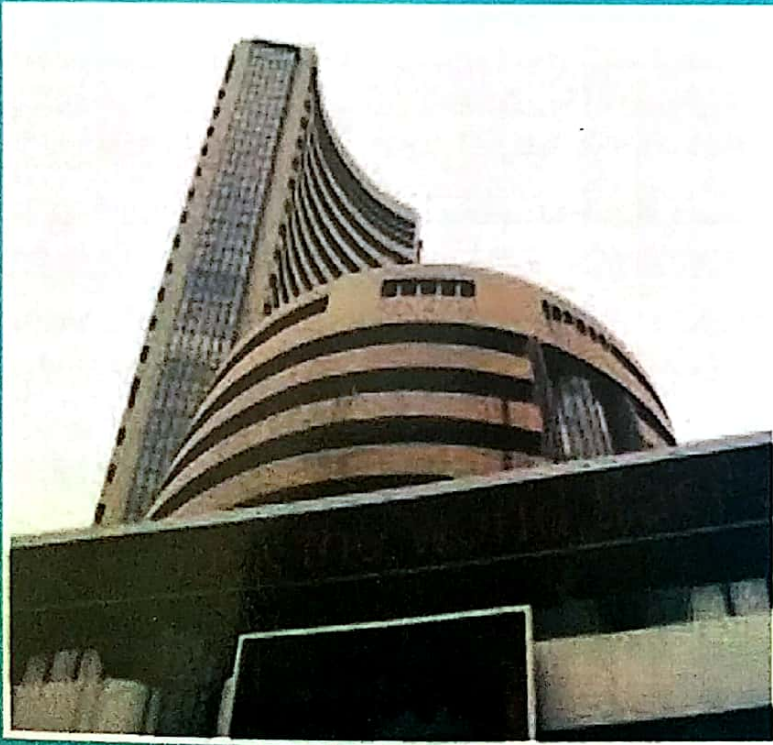
बँक व्यवसाय आणि वित्तपुरवठा-II

(भारतातील वित्तीय बाजारपेठा आणि संस्था)

T.Y.B.Com.

Prof. Balwant Bhimrao Landge
Prof. Padmakar T. Ghule

As Per
New
Syllabus
2015

SUCCESS PUBLICATIONS

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०१५ च्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार तृतीय वर्ष वाणिज्य शाखेच्या बँकिंग स्पेशल पेपर - ॥ साठी आणि महाराष्ट्रातील इतर विद्यापीठांच्या बँकिंग विषयाशी संबंधित परीक्षांसाठी लिहिलेले क्रमिक पुस्तक.

बँक व्यवसाय आणि वित्तपुरवठा - ॥ (भारतातील वित्तीय बाजारपेठा आणि संस्था)

तृतीय वर्ष वाणिज्य (T.Y.B.Com.)

प्रा. बळवंत बी. लांडगे

M.Com., B.Ped., M.Phil.,
GDC&A, Ph.D. (Appear)

वाणिज्य विभाग प्रमुख

बी.जे.एस. कला, विज्ञान व वाणिज्य
महाविद्यालय, वाघोली, पुणे

प्रा. पद्माकर टी. घुले

M.A., B.Ed., M.Phil.,
MJ. GDC&A.

सहाय्यक प्राध्यापक,

बी.जे.एस. कला, विज्ञान व वाणिज्य
महाविद्यालय, वाघोली, पुणे

किंमत रु. २००/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Published by :

Mr. Rajesh M. Patne

Success Publications

Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,

Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Talkies, Pune - 411 030.

Ph. 24433374, 24434662, 64011289. Mobile : 9325315464.

Copy Right

With the Publishers.

Printed at :

S.No. 30/27, Laxmi Industrial Estate, Near Prabhat News Paper, Dhayari, Pune - 411 041.

Mobile : 9028211751, 9822782186

Edition

Dec, 2015.

Edited By

Mrs. Pradnya Kale

Typesetting, Layout

Mrs. Sujata Parite, Miss. Varsha Lokhande

Cover Designing

Mr. Amol Satghare, Mr. Satish Chaware

ISBN NO. - 978-93-5158-261-8

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of the publishers. Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. In spite of this errors may creep in any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our notice which shall be taken care of in the next edition. It is notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

Prof. Balwant Bhimrao Landge

**M. Com., M. Phil., B. P. Ed., G.D.C. & A. & Ph. D (Pursuing)
Bhartiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College,
Wagholi, Pune.**

Prof. Balwant Bhimrao Landge is having an excellent academic career. He has more than 20 years of teaching experience at graduate as well as post-graduate level. He is Head of Department of Commerce in Bhartiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College, Wagholi, Pune. He has to credited many research papers, articles in National and international reputed journal and conferences get published them too.

Prof. Padmakar T. Ghule

**M.A., B.Ed., M.Phil., M.J., G.D.C. & A.
Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College,
Wagholi, Pune.**

Prof. Padmakar T. Ghule has 5 years of teaching experience at Graduate Level and 2 years at Post Graduate Level. He is currently working as an Assistant Professor in the Faculty of Commerce (Business Economics) at Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College, Wagholi, Pune. Currently he has Appearing Ph.D Degree in SPPU. He has showed his vigorous contribution in Paper Presentation at International, National, State and University Level Conferences and Seminars.

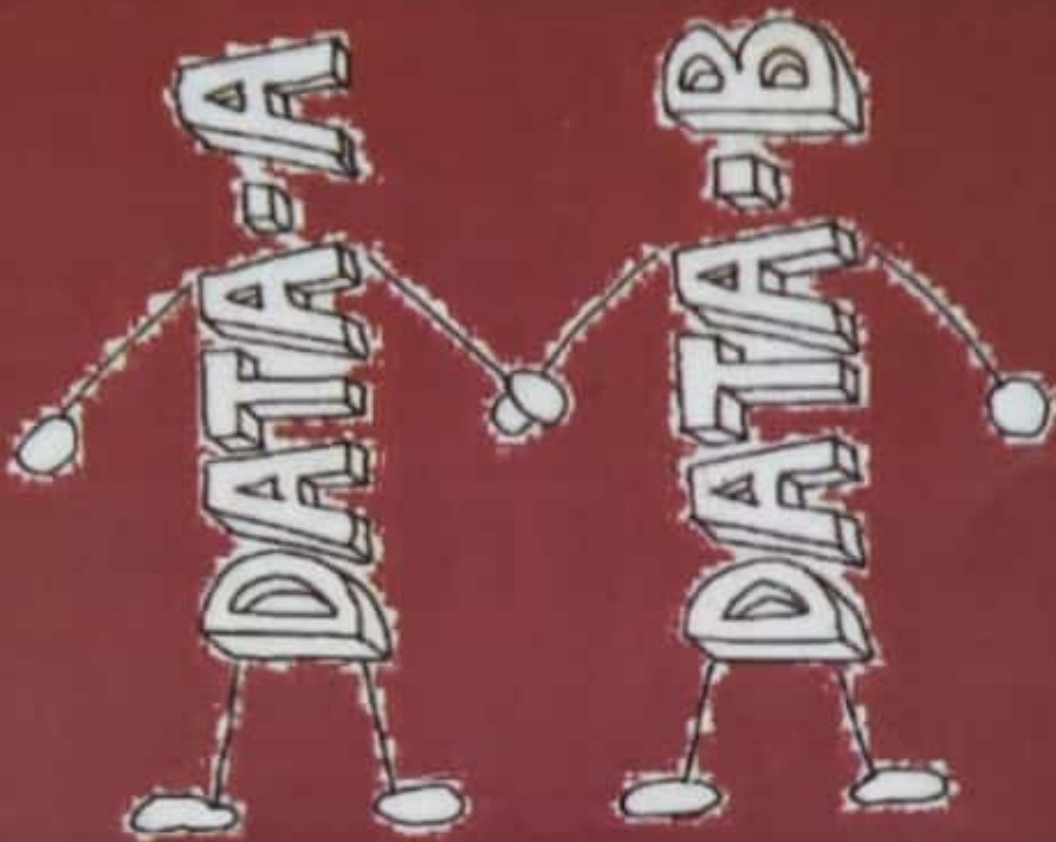
ISBN : 978-93-5158-261-8

SUCCESS PUBLICATIONS

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24433374, 24434662, 64011289, **Mobile :** 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

**PT-
1110**

RDBMS (Relational Database Management System)

ISBN – 978-93-5163-145-3

© 2014

A Relational database management system (RDBMS) is a database management system (DBMS) that is based on the relational model as introduced by E. F. Codd.

This book **Relational Database Management System** is for students of **BCA Third Semester** of **University of Pune**.

This book is written with the aim of introducing the fundamentals of relational database concepts and transaction management to the students. It also introduced PL/SQL and recovery system concepts. The language used in the book is plain, easy to understand, and facilitates easy grasping of concepts.

Salient Features

- Try to cover the whole syllabus in a comprehensive manner as well as to cover each and every aspect of relational database.
- The units have been logically arranged in sequence.
- The contents of this book are arranged in the systematic manner through various headings and sub-headings and figures so as to give a flow in studying the subject.
- Sufficient exercises have been included for the practice.

About the Author

Prof. Talule S.S. is working as **Assistant Professor**, at **New Arts, Commerce & Science College, Ahmednagar**. He has more than **12 years** of teaching experience and **2 years** of industrial experience. He is **B.Sc, MCM, MBA (HR)** and is pursuing **MCA**. He is an active researcher. His areas of interest are Computer Fundamentals, Software Engineering, DBMS, RDBMS, Inventory Management, HRM and E-Commerce. He has delivered number of popular lectures on IT.

Prof. Shilpa Prashant Dande is **MCA, DCS, B.Sc** and has done her Oracle & Software testing course from NIIT. She is presently working as **Assistant Professor** at **Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science College**.

She has more than **10 years** of teaching experience. She is also involved in syllabus restructuring workshops and has presented paper at International Conference on "Credit Card Payment Security Using Cyber Source". She has also attended many Seminars at National and International levels.

Mr. Sudhir A. Patil is currently working as **Assistant Professor** at **C. D. Jain College of Commerce**. He has completed his **MCA** and **B.Sc** in Computer Science. He has expertise of various Technical skills like Operating System – Windows, Linux and well known to languages like C, C++, JAVA, J2ME, PHP, HTML, UNIX.

He had done various projects like Billing System, Client Communication, Online Banking and Mobile Gaming.

University of Pune BCA - 3rd Semester

Subject Name	Author Name	Pages
Relational Database Management System	Prof. Talule S.S., Prof. Shilpa Prashant Dande, Sudhir A. Patil	208
Introduction to Operating System	Prof. Asha C. Mane, Mhaske Reshma Ashok	256
Business Mathematics	Kudekar Subhash, Sachin Ramdas Kushare	208
Software Engineering	Prof. Hemalata A. Chavan, Prof. Madhuri A. Chawdhari, Abhijeet Narayan Varekar	208
Data Structure Using C	Maid Yogesh Popatrao, Prof. Santosh Balnath Dhole, Minakshi Sangram Shinde	304

Edition 2014

Copyright © All Rights Reserved

This book is sole subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent, in any form of binding or cover, other than that in which it is published and without including a similar condition. This condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the below mentioned publisher of this book.

Published by :

Thakur Publishers

C.T.S. No-635, Flat No-T-7, Third Floor, Bhudhwar Peth, ABC Market,
Pune-411002. Mob.: 09373086387, 9326863355, 8421121625, 09325036341.

Online Shopping: www.ttpl.org.in

E-mail: thakurpublishers@rediffmail.com

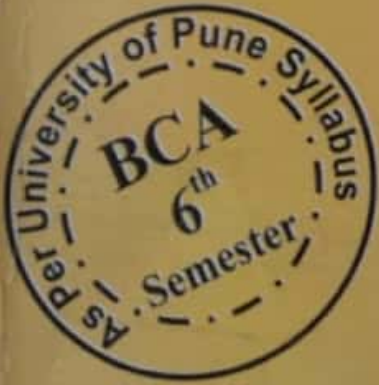
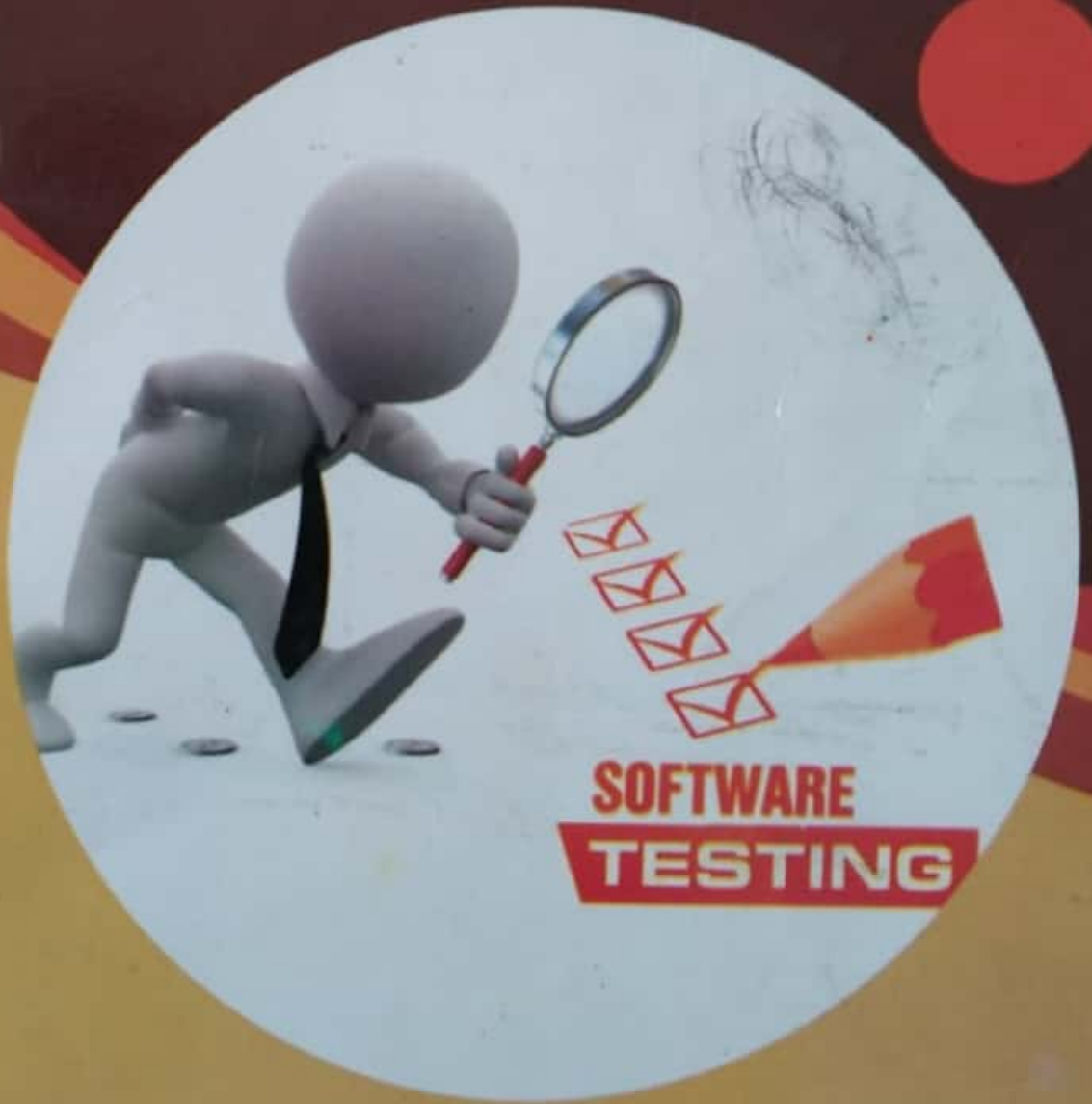
HEAD OFFICE: FF-107, Adarsh Complex, Engineering College Crossing,
Opp. Allahabad Bank, Lucknow-226021. Mob. 9415584997/98.

Retailers / Distributors

1. Adarsh Book Agency, 629, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Near Ratan Cinema Basement Pune. Ph-020-24497435.
 2. Aryan Book Agency, 680, Budhwar Peth., ABC Chowk, Near Jageshwar Temple, Opp. Venus Traders Mob.: 09822978095, 09552292929.
 3. Big B Book Depot & Mobile Shop, Shop No.-8, Dhavalgiri Appt., Rambaug Colony Near MIT College, Kathrud, Pune-411038. Mob.: 09890279785, 9970393536, 9922739993.
 4. Gajanan Book Centre, Vidhya Bhavan, First Floor, Opp. Balaji Mandir, 634, Budhwar Peth, Pune. Mob. 09325412121.
 5. Goel Book Agency, 31, Budhwar Peth, Next to Jogeshwri Temple. Pune-411002. Ph. 020-24453267, 9890938870.
 6. Jagruti Book Agency, 128, Budhwar Peth Sakshatkar, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune. Mob. 09850039320.
 7. Jai Mata Ji Book Collection, Aakurdi Main Road, Near Maruti Temple, Pune Mob-9420202943
 8. Laxmi Book Depot Rambag Colony, Dhavalgiri Apt., Near M.I.T. College, Pune. Mob.: 09890951476, 9325606477.
 9. Madhu Kalp Book Depot, Shivaji Maharaj Statue, Near Dhanashree General Store, Wagholi, Pune. Ph-9370753216, 9326982009.
 10. National Book Centre, Molegaon, Baramati, Pune. Mob.: 09960771127, 9881040273.
 11. OM Book Stall, 629, Budhwar Peth., Ratan Talkies, Kakade Arcade, Ground Floor, Shop No. 48 12 A, Pune. Ph.: 020-24435333.
 12. Patel Traders, 676/A, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Mob.: 09225656963, 020-24457322.
 13. PBC Book Sellers and Stationers, 152, Budhwar Peth, Near Jogeshwari Mandir, Pune-411002. Ph.: 020-24452254, 66092463, 09860141789, 09657703141.
 14. Pradeep Book Depot, Shop No. 31, Indraprastha Complex, Manjari Phate, Hadapsar, Pune. Ph. 020-26990101, 9604010202.
 15. Pragati Book Centre, 157, Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Pune-411002. Ph. 020-24458887, 66022707.
 16. Pragati Book Centre, 676/B, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Ph.: 020 - 66017784, 66020855.
 17. Pragati Book Centre, Amber Chambers, 28/A, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk. Ph.: 020 - 20240335, 66281669.
 18. Sakalp Stationers, Canal Road, Baramati. Mob.: 09765018999, 09209800339.
 19. Samarpanam Book Seller Pimpri, Sant Tukaram Nagar, Opp. Ganesh Mandir, Mhada Complex. Ph.: 9922307131.
 20. Samarpanam Book Seller, Shop No. 12, 'S' bldg., Dhruv Darshan Cmplx, Near P.C.C.O.E., Akurdi. Mob. 09823665769.
 21. Saraswati Book Agency, 681, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Pune - 411002. Ph.: 9822679099, 65601495, 153, Budhwar Peth, Near Balaji Mandir, Appa Balwant Chowk.
 22. Saraswati Granth Bhandar, 671, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Pune. Mob. 09423580797, 09822679099.
 23. Shayadri Book Sellers of Stations Soowey No. 50 Near Afford College of Engg. Hinjewadi Road, Marunji.
 24. Shiv Shakti Book Centre, Wagholi Wagheshwar, Complex Nagar Road, Wagholi. Mob.: 09767658458, 8888033500.
 25. Shree Gajanan Book Depot, S.No.-195/5, Opp. Gokul Sweet, Nagar Road, Wagholi, Pune. Mob. 09850156893, 9325521212.
 26. Vikas Book & Stationers, 151, Budhwar Peth, Appa Balwani Chowk, Near Jogeshwari Mandir, Pune. Ph- 020-24468737, 9921331187.
 27. Vividh Granth Bhandar, 629, Budhwar Peth, kakadev Arcade, Near Ratan Cinema Hall, Pune. Ph.: 020-24461403, 09822968250.
 28. Yash Books, Amber Chambers, 28/A, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Pune. Ph.: 020-24489248, 9923699235.
- NASIK**
29. Anand Pustkalay, Shani Mandhir, Samor, Rauibhag Peth-Nasik. Ph.: 0253-2339340, 9922600577.
 30. Anmol Book Service, 5, Munanda Market, M.G Road, Nasik Ph. 0253-2505501, 2339401, 932536413
 31. Anmol Pustakalaya, Saubhagya Chambers, Bytco Point, Nasik Road, Pune. Ph. 0253-2461603, 2461003.
 32. Mahalaxmi Distributors, 9/10, Jadhav Market, Opp. Tempo Stand, Near Red Crossing Signal, MG Road, Nasik. Mob.: 09422253538.
 33. Rahul Book Centre, Tilak Path, Opp. Sarvajanik Vachanalaya, Near Bank of Maharashtra, Nasik.
 34. Shreenad Granth...

Head to Lead

Software Testing

Prof. Shilpa Prashant Dande
Varika Ghanashyam Jadhav

THAKUR PUBLISHERS

About the Book

This book **Software Testing** has been designed for **University of Pune**, for **BCA VI Semester**. This book is written with the aim of introducing the fundamentals of software testing to the students. The language used in the book is plain, easy to understand and facilitates easy grasping of concepts.

semester. This book is written with the aim of introducing the fundamentals of software testing to the students. The language used in the book is plain, easy to understand, and facilitates easy grasping of concepts.

Salient Features

- The units have been logically arranged in sequence.
- The book is written in a reader-friendly manner both for the students and the teachers.
- Each topic has been started with essential introduction and developed steadily up to the standard form.
- The explanation is supported by diagrams and examples wherever required.
- Sufficient exercises have been included for practice.

About the Author

Prof. Shilpa Prashant Dande is **MCA, DCS, B.Sc** and has done Oracle & Software Testing course from NIIT. She is presently working as **Assistant Professor** at **Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science College**.

She has more than **10** years of teaching experience. She is also involved in syllabus restructuring workshops and presented paper at International Conference on **Credit Card Payment Security using Cyber Source**. She has also attended many Seminars at National and International level.

Sarika Ghanashyam Jadhav obtained her **M.Sc** degree and currently she is pursuing her **Ph.D**. Presently she is working as **Lecturer** at **Shardabai Pawar Mahila Mahavidhyalaya, Shardanagar, Malegaon, Baramati**. She is having **7** years of teaching experience. She has various projects like **Electrical Maintenance System & File Utility Component**. She has attended many Seminars & Conferences.

University of Pune, BCA – 6th Semester

Subject Name	Author Name	Pages

ms 'Nami' and 'Isani' me
ory of Ramanuja ?
tures of the Bhakti mov
lets and the practices o
can take place without
hood shops different fr
rises of a weekly mark
acking boxes are mad
eds of _____
d in the tropical decid
The Mediterranean ve
tropical and Temperate

Dr. N. K. Ramesh

Software Testing

ISBN – 978-93-5163-771-4

Edition 2016

Software Testing

ISBN – 978-93-5163-771-4

Edition 2016

Copyright © All Rights Reserved

This book is sole subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent, in any form of binding or cover, other than that in which it is published and without including a similar condition. This condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the below mentioned publisher of this book.

Published by :

Thakur Publishers

C.T.S. No-635, Flat No-T-7, Third Floor, Bhudhwar Peth, ABC Market,
Pune-411002. Mob.: 09373086387, 9326863355, 8421121639, 9595076005/08.

Website: www.tppl.org.in E-mail: thakurpublishers@rediffmail.com

HEAD OFFICE: FF-107, Adarsh Complex, Engineering College Crossing,
Opp. Allahabad Bank, Lucknow-21. Mob. 9415584997/98.

Retailers / Distributors

PUNE

1. Adarsh Book Agency, 629, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Near Ratan Cinema Basement Pune. Ph-020-24497435.
2. Aryan Book Agency, 680, Budhwar Peth., ABC Chowk, Near Jageshwar Temple. Opp. Venus Traders Mob.: 09822978095, 09552292929.
3. Goel Book Agency, 31, Budhwar Peth, Next to Jogeshwri Temple. Pune-411002. Ph. 020-24453267, 9890938870.
4. Jagruti Book Agency, 128, Budhwar Peth Sakshaikar, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune. Mob. 09850039320.
5. Jai Mata Ji Book Collection, Aakurdi Main Road, Near Maruti Temple, Pune Mob-9420202943
6. Laxmi Book Depot Rambag Colony, Dhavalgiri Apt., Near M.I.T. College, Pune. Mob.: 09890951476, 9325606477.
7. National Book Centre, Molegaon, Baramati, Pune. Mob.: 09960771127, 9881040273.
8. New Laxmi Book Depot, Shop No. 5, Shri Samarth Residency, Manji Nagar, Narhe. Ph. 9850852240, 9960605091.
9. OM Book Stall, 629, Budhwar Peth., Ratan Talkies, Kakade Arcade, Ground Floor, Shop No. 48 12 A, Pune-411002. Ph.: 020-24435333.
10. Patel Traders, 676/A, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Mob.: 09225656963, 020-24457322.
11. Pradeep Book Depot, Shop No. 31, Indraprastha Complex, Manjari Phate, Hadapsar, Pune-411028. Ph. 020-26990101, 26993647, 9604010202.
12. Pragati Book Centre, 157, Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Pune-411002. Ph. 020-24458887, 66022707.
13. Pragati Book Centre, 676/B, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Ph.: 020 - 66017784, 66020855.
14. Pragati Book Centre, Amber Chambers, 28/A, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk. Ph.: 020 - 20240335, 66281669.
15. Sakalp Stationers, Canal Road, Baramati. Mob.: 09765018999, 09209800339.
16. Samarpanam Book Seller Pimpri, Sant Tukaram Nagar, Opp. Ganesh Mandir, Mhada Complex. Ph.: 9922307131.
17. Samarpanam Book Seller, Shop No. 12, 'S' bldg., Dhruv Darshan Cmplx, Near P.C.C.O.E., Akurdi. Mob. 09823665769.
18. Saraswati Book Agency, 681, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Pune - 411002. Ph.: 9822679099, 65601495.
19. Saraswati Granth Bhandar, 671, Budhwar Peth, Appa Balwant Chowk, Pune. Mob. 09423580797, 09822679099.
20. Shiv Shakti Book Centre, Wagholi Wagheshwar, Complex Nagar Road, Wagholi. Mob.: 09767658458, 8888033500.
21. Vikas Book & Stationers, 151, Budhwar Peth, Appa Balwani Chowk, Near Jogeshwari Mandir, Pune. Ph- 020-24468737, 9921331187.
22. Vividh Granth Bhandar, 629, Budhwar Peth, kakadev Arcade, Near Ratan Cinema Hall, Pune. Ph.: 020-24461403, 09822968250.

NASHIK

23. Anand Pustkalay, Shani Mandhir, Samor, Rauibhag Peth-Nashik. Ph.: 0253-2339340, 9922600577.
24. Anmol Book Service, 5, Munanda Market, M.G Road, Nashik Ph. 0253-2505501, 2339401, 932536413
25. Anmol Pustakalaya, Saubhagya Chambers, Bytco Point, Nashik Road, Pune. Ph. 0253-2461603, 2461003.
26. Mahalaxmi Distributors, 9/10, Jadhav Market, Opp. Tempo Stand, Near Red Crossing Signal, MG Road, Nashik. Mob.: 09422253538.
27. New Sanyog General Store, Balaji Gali, Yeola. Mob. 927355366, 9657020333.
28. Rahul Book Centre, Tilak Path, Opp. Sarvajani Vachanalaya, Near Bank of Maharashtra, Nashik-1. Ph. 020-2599608, 2502168.

AHMED NAGAR

29. Shreepad Granth Bhandar, Shani Chowk, Ahmed Nagar. Ph. 0241-2347307.

SILVASSA

30. Hena Book Store, Shop No. 11, Adivasi Bhavan, Near Bank of Baroda, Takakhada, Silvassa. Ph. 9016112837.

MALEGAON

31. Kasturi Book Depot, Opp. KBH School, Narkar Plaza Shopping Centre Malegaon. Ph. 020-24461403, 09822968250.

Bharatiya Jain Sanghatana's ASC College

Wagholi, Pune - 412207.

DEPARTMENT OF BBA (CA)

Books Published Records 2017-18

Sr No	Name of Teacher	Title of Book	Publication Name	ISSN/ISBN No	Year
1	Dande Shilpa P.	C programming	Successes Publication		2017

H.O.D

BBA (CA)

Principal

Prof. Balwant Bhimrao Landge

M. Com., M. Phil., B. P. Ed., G.D.C. & A. & Ph. D (Pursuing)
Bhartiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College,
Wagholi, Pune.

Prof. Balwant Bhimrao Landge is having an excellent academic career. He has more than 20 years of teaching experience at graduate as well as post-graduate level. He is Head of Department of Commerce in Bhartiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College, Wagholi, Pune. He has to credited many research papers, articles in National and international reputed journal and conferences get published them too.

Prof. Padmakar T. Ghule

M.A., B.Ed., M.Phil., M.J., G.D.C. & A.
Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College,
Wagholi, Pune.

Prof. Padmakar T. Ghule has 5 years of teaching experience at Graduate Level and 2 years at Post Graduate Level. He is currently working as an Assistant Professor in the Faculty of Commerce (Business Economics) at Bharatiya Jain Sanghatana's Arts, Science and Commerce College, Wagholi, Pune. Currently he has Appearing Ph.D Degree in SPPU. He has showed his vigorous contribution in Paper Presentation at International, National, State and University Level Conferences and Seminars.

ISBN : 978-93-5158-261-8

SUCCESS PUBLICATIONS

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24433374, 24434662, 64011289, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

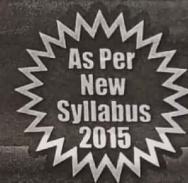
PT-
1110

बैंक व्यवसाय आणि वित्तप्रणाली-II

(राष्ट्रीय वित्तीय बाजारपेठा आणि संस्था)

T.Y.B.Com.

Balwant Bhimrao Landge
Padmakar T. Ghule

SUCCESS PUBLICATIONS

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०१५ च्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार तृतीय वर्ष वाणिज्य शाखेच्या बँकिंग स्पेशल पेपर - ॥ साठी आणि महाराष्ट्रातील इतर विद्यापीठांच्या बँकिंग विषयाशी संबंधित परीक्षांसाठी लिहिलेले क्रमिक पुस्तक.

बँक व्यवसाय आणि वित्तपुरवठा - ॥

(भारतातील वित्तीय बाजारपेठा आणि संस्था)

तृतीय वर्ष वाणिज्य (T.Y.B.Com.)

प्रा. बळवंत बी. लांडगे

M.Com., B.Ped., M.Phil.,

GDC&A, Ph.D. (Appear)

वाणिज्य विभाग प्रमुख

बी.जे.एस. कला, विज्ञान व वाणिज्य

महाविद्यालय, वाघोली, पुणे

प्रा. पद्माकर टी. घुले

M.A., B.Ed., M.Phil.,

MJ. GDC&A.

सहाय्यक प्राध्यापक,

बी.जे.एस. कला, विज्ञान व वाणिज्य

महाविद्यालय, वाघोली, पुणे

किंमत रु. २००/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Published by :

Mr. Rajesh M. Patne

Success Publications

Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Talkies, Pune - 411 030.
Ph. 24433374, 24434662, 64011289. Mobile : 9325315464.

Copy Right

With the Publishers.

Printed at :

S.No. 30/27, Laxmi Industrial Estate, Near Prabhat News
Paper, Dhayari, Pune - 411 041.

Mobile : 9028211751, 9822782186

Edition

Dec, 2015.

Edited By

Mrs. Pradnya Kale

Typesetting, Layout

Mrs. Sujata Parite, Miss. Varsha Lokhande

Cover Designing

Mr. Amol Satghare, Mr. Satish Chaware

ISBN NO. - 978-93-5158-261-8

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of the publishers. Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. In spite of this errors may creep in any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our notice which shall be taken care of in the next edition. It is notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

.. ii ..

प्रस्तावना

विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाने तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गाच्या बँकिंग स्पेशल - II या विषयाचे जून २०१५ च्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेल्या बँक व्यवसाय आणि वित्तपुरवठा - II या पुस्तकाची पहिली आवृत्ती विद्यार्थी व प्राध्यापक यांच्या हाती देताना मनस्वी आनंद होत आहे.

प्रस्तुत पुस्तक तृतीय वर्ष वाणिज्य बँकिंग स्पेशल - II स्पर्धा परिक्षा, नेट-सेट परिक्षा, बँकेच्या परिक्षा इत्यादींसाठी उपयुक्त आहे. तसेच इतर विद्यापीठांतील बँकिंग विषयासाठी उपयुक्त आहे.

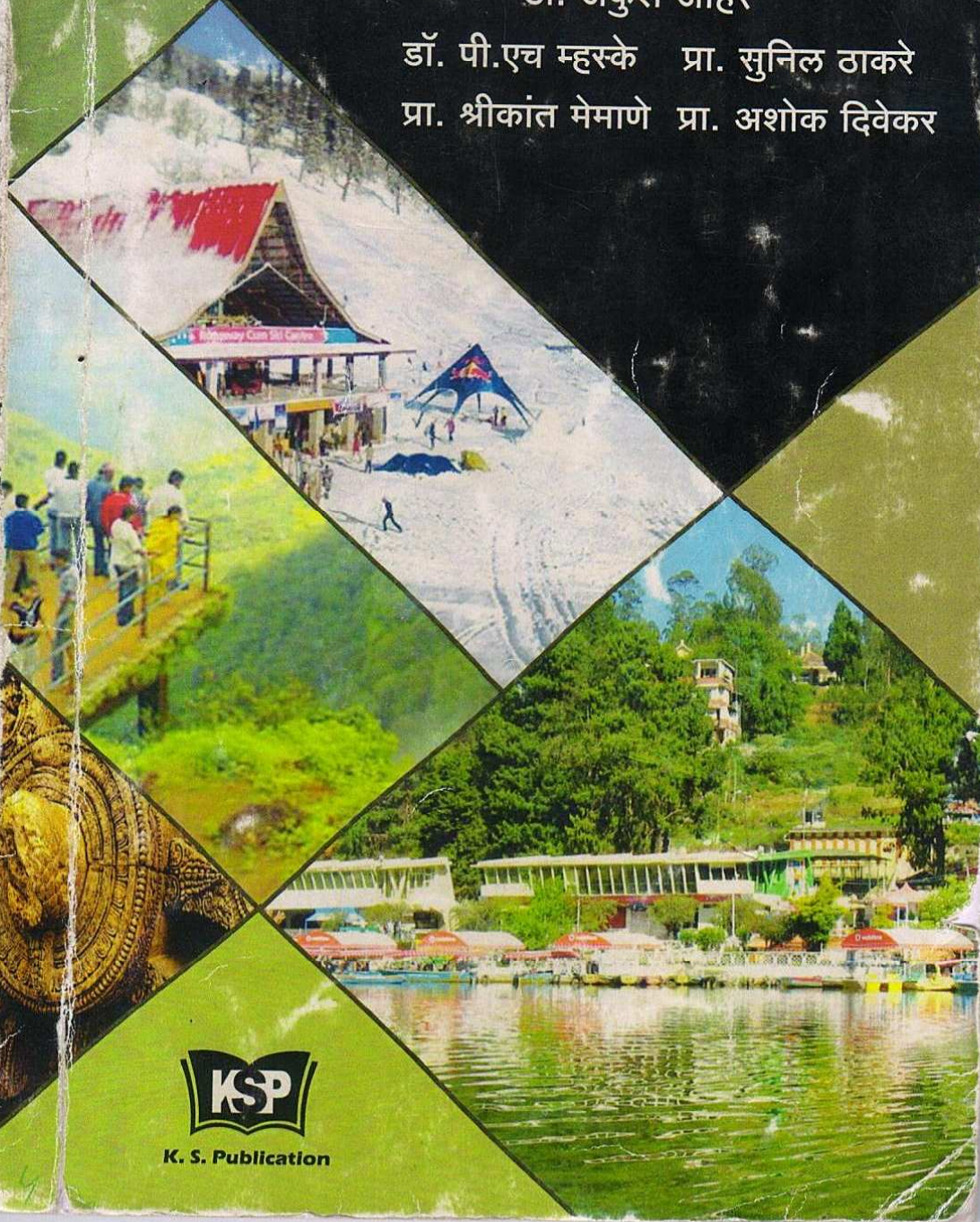
प्रस्तुत पुस्तकामध्ये बँक व्यवसाय आणि वित्तपुरवठा (पेपर -II) भारतातील वित्तीय बाजारपेठ आणि वित्तीय संस्था या विषयाच्या भारतीय वित्तीय प्रणाली, वित्तीय प्रणालीचा अर्थ, वित्तीय संस्था-नियामक, मध्यस्थ आणि बिगर मध्यस्थ संस्था, वित्तीय साधने, आर्थिक विकासांचे निर्देशक, वित्तीय प्रणालीची आर्थिक विकासातील भूमिका, भारतीय नाणेबाजाराचा विस्तार, संरचना, वैशिष्ट्ये, कार्ये, संस्था, नाणेबाजारातील दोष, १९९१ नंतरच्या नाणेबाजारातील सुधारणा, भारतीय भांडवल बाजार अर्थ, व्याप्ती, वैशिष्ट्ये, मुंबई तसेच राष्ट्रीय रोखे बाजार, परकीय विनिमय बाजार, वायदे बाजार, हजर बाजार, विनिमय दर, जोखीम दर, निर्धारके, बिगर बँक व्यवसायी वित्तीय संस्था, बाजारपेठेतील नियामक संस्था यांचे संघटन कार्ये, कामगिरी, भारतातील गुंतवणूक संस्था, इत्यादी अभ्यास घटकांसंबंधीची सविस्तर माहिती दिलेली आहे.

.. iii ..

पर्यटन भूगोल

डॉ. अंकुश आहेर

डॉ. पी.एच म्हस्के प्रा. सुनिल ठाकरे
प्रा. श्रीकांत मेमाणे प्रा. अशोक दिवेकर

K. S. Publication

लेखकांचा परिचय

डॉ. अंकुश आहरे

- ★ प्राचार्य, सावित्रीबाई कला महाविद्यालय पिंपळगाव पिसा, ता. श्रीगोंदा, जि. अहमदनगर.
- ★ अध्यक्ष- भूगोल अभ्यास मंडळ, पुणे विद्यापीठ पुणे.
- ★ एकूण सेवा २७ वर्षे, संशोधनाचा अनुभव
- ★ तीन लघुशोध प्रकल्पाचे काम पूर्ण
- ★ ४१ शोधनिबंध व ३ पुस्तके प्रकाशित

डॉ. पी.एच म्हस्के

- ★ भूगोल विभाग प्रमुख, श्री. ज्ञानेश्वर महाविद्यालय. ता. नेवासा, जि. - अहमदनगर
- ★ सदस्य, भूगोल अभ्यास मंडळ, पुणे विद्यापीठ, पुणे
- ★ १० वर्षे राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रम अधिकारी
- ★ एकूण सेवा २७ वर्षे पदवी पूर्व अनुभव
- ★ तीन लघुशोध प्रकल्पाचे काम पूर्ण
- ★ २० शोधनिबंध प्रकाशित

प्रा. सुनिल ठाकरे

- ★ भूगोल विभाग बी.जे.एस. कॉलेज, वाघोळी, पुणे
- ★ एकूण सेवा ५ वर्षे पदवी पूर्ण अनुभव
- ★ ०५ शोधनिबंध प्रकाशित
- ★ प्राविण्य भौगोलिक माहिती प्रणाली.
- ★ राज्यस्तरीय व राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग व शोधनिबंधाचे वाचन

प्रा. मीकांत मेमाणे

- ★ भूगोल विभाग प्रमुख अरविंद तेलंग महाविद्यालय निगडी, पुणे
- ★ एकूण सेवा १६ वर्षे पदवी पूर्ण अनुभव

प्रा. अशोक दिवेकर

- ★ भूगोल विभाग प्रमुख सुभाष कुल महाविद्यालय केडगाव, पुणे.
- ★ प्राध्यापक प्रतिनिधी, स्थानिक व्यवस्थापन समिती
- ★ राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रम अधिकारी १२ वर्षे
- ★ विविध आदर्श शिक्षक पुरस्काराने सन्मानित
- ★ अनेक राज्यस्तरीय व राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग व शोधनिबंधाचे वाचन

K. S. Publication

K. S. Publication

Office 3, Gundecha Residency, 393,
Narayan Peth, Pune - 411030 Maharashtra, India
Cell : +91 8055555500 E-mail : kspublication@gmail.com

ISBN : 978-93-64451-11-0

9 789384 451110 >

पुणे विद्यापीठाच्या जून २०१४-१५ च्या नविन सुधारित अभ्यास क्रमानुसार तसेच शिवाजी विद्यापीठ, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यापीठ, मुंबई विद्यापीठ, सोलापूर विद्यापीठ व इतर विद्यापीठे तसेच महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग व केंद्रीय लोकसेवा आयोग परीक्षांसाठी उपयुक्त संदर्भ ग्रंथ.

पर्यटन भूगोल

TOURISM GEOGRAPHY (S-1)

S.Y.B.A.

लेखक

प्राचार्य डॉ. अंकूश आहेर
सावित्रीबाई कला महाविद्यालय,
पिंपळगाव पिसा, ता. श्रीगोंदा,
जि. अहमदनगर

प्रा. सुनिल ठाकरे
भूगोल विभाग,
बी.जे.एस.कॉलेज,
वाघोली, पुणे.

डॉ. पी.एच. म्हस्के
भूगोल विभाग प्रमुख
श्री. ज्ञानेश्वर महाविद्यालय
ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

प्रा. श्रीकांत मेमाणे
भूगोल विभाग प्रमुख
अरविंद तेलंग महाविद्यालय
निगडी, पुणे.

प्रा. अशोक दिवेकर
भूगोल विभाग प्रमुख
सुभाष कुल महाविद्यालय

के. एस. पब्लिकेशन, पुणे

पर्यटन भूगोल
Tourism Geography (S-1)

प्रकाशक

अनिल अतकरे

के. एस. पब्लिकेशन

ऑफीस-३, ३९३, गुंदेचा रेसिडेन्सी,

पत्र्या मारुती जवळ,

नारायण पेठ, पुणे - ३०

मोबाईल : ९३७१७१७१५८, ८०५५५५५५००

© लेखक

अक्षरजुळणी व कव्हर डिझाईन

सनी ग्राफीक्स

पुणे.

मुद्रक

निर्मिती प्रिंटर्स प्रा. लि.

पुणे.

प्रथमावृत्ती

१८ ऑगस्ट २०१४

ISBN : 978-93-84451-26-4

किंमत

₹ : ११०/-

भूगोल व कृषी - महाराष्ट्राच्या संदर्भासह

प्रथमावृत्ती : जून २०१४

ISBN : 978-81-923875-9-8

© लेखक :

प्रकाशक :

अथर्व प्रकाशन

श्री. बाळासाहेब मोरे

सी-३/५८, प्रसाद पार्क,

विश्रांतीनगर, विठ्ठलवाडी, सिंहगड रोड, पुणे - ५१

मो. : ९४२२५०११६४

अक्षरजुळणी :

श्री. संजीव पुंडलिक चौतमल

कोंदण टाईप सेटर्स, जिल्हाधिकारी कार्यालयाजवळ,

औरंगाबाद. मो. : ७३०४४९२१७०

मुद्रण :

नूतन मुद्रण मंदिर,

मंगळवार पेठ, पुणे

₹ : ३५०/-

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुननिर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी - फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत. प्रकाशित झालेल्या साहित्यातील मतांशी लेखक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

टिप : पुस्तकातून उपलब्ध होणारे लेखकाचे मानधन महाराष्ट्र भूगोलशास्त्र परिषद, पुणे यांना अदा केले जाईल.

भूगोल आणि नैसर्गिक आपत्ती

प्रा. डॉ. प्रवीण सप्तर्षी
प्रा. डॉ. ज्योतिराम मोरे
प्रा. डॉ. विलास उगले

खास राज्यसेवा मुख्य परीक्षेकरिता ...

सामान्य अध्ययन-पेपर १

भूगोल व कृषी

(महाराष्ट्राच्या संदर्भासह)

प्रा. डॉ. ज्योतिराम मोरे

MPSC / UPSC / SET / NET व इतर सर्व प्रकारच्या स्पर्धा परिक्षांसाठी उपयुक्त

आपत्ती व्यवस्थापनाचा भूगोल

डॉ. अर्जुन हरीभाऊ मुसमाडे

डॉ. ज्योतिराम चंद्रकांत मोरे

Apatti Vyavastapanacha Bhugol

Dr. Arjun Haribhau Musmade

Dr. Jyotiram Chandrakant More

प्रथम आवृत्ती : जून २०१४

ISBN 978-81-8483-588-5

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ

शाम भालेकर

मुद्रक

मधुराज प्रिंटर्स अँड पब्लिकेशर्स प्रा. लि. पुणे

प्रकाशक

डायमंड पब्लिकेशन्स

२६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट

ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११ ०३०

☎ ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२

info@diamondbookspune.com

www.diamondbookspune.com

प्रमुख वितरक

डायमंड बुक डेपो

६६१ नारायण पेठ, अप्पा बळवंत चौक

पुणे-४११ ०३० ☎ ०२०-२४४८०६७७

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी-
फोटोकॉपींग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या
आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

Geography of Disaster Management

आपत्ती
व्यवस्थापनाचा
भूगोल

डॉ. अर्जुन मुसमाडे
डॉ. ज्योतिराम मोरे

दगड खाणीचे अर्थकारण

प्रथम आवृत्ती : मार्च २०१४

ISBN NO-978-93-83639-00-7

© लेखक : प्रा. सुभाष शिंदे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
भारतीय जैन संघटनेचे,
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय
वाघोली, पुणे

डॉ. ज्योतिराम मोरे
भूगोल विभाग प्रमुख,
भारतीय जैन संघटनेचे,
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय
वाघोली, पुणे

अथर्व प्रकाशन

श्री. बाळासाहेब मोरे
सी, ३५८, प्रसाद पार्क,
विश्रांतीनगर, विठ्ठलवाडी, सिंहगड रोड, पुणे-५१.
मो.: ९४२२५०९९६४

मुखपृष्ठ रचना :

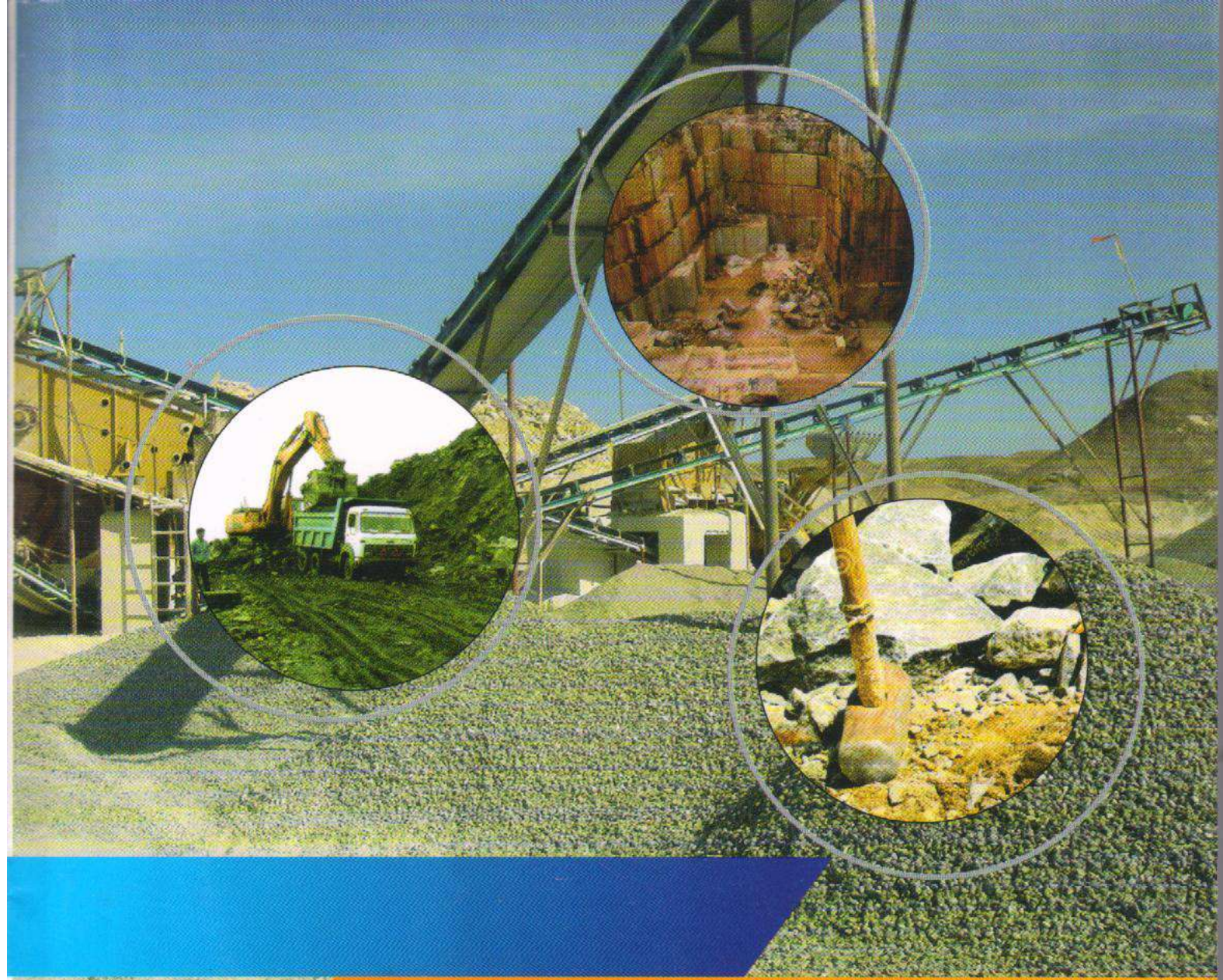
श्री. राजेंद्र वाव्हळ

मुद्रण:

श्रीराज प्रिंटर्स
इलिना अपार्टमेंट, शॉप नं. १२,
शनिवार पेठ, पुणे-३०

किंमत ₹: १२०/-

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनं
- फोटोकॉपींग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून लेखकाचे
लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

दगड ख्राणींचे अर्थकारण

ISBN NO-978-93-83639-00-7

डॉ. ज्योतिराम मोरे
भूगोल विभाग प्रमुख,
भारतीय जैन संघटनेचे,
कला, विज्ञान व वाणिज्य
महाविद्यालय, वाघोली, पुणे

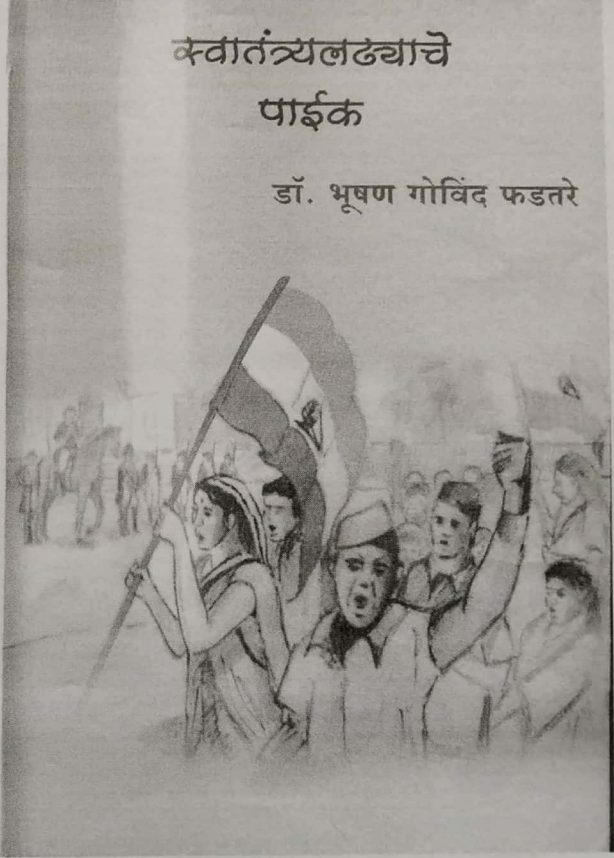
प्रा. सुभाष शिंदे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
भारतीय जैन संघटनेचे,
कला, विज्ञान व वाणिज्य
महाविद्यालय, वाघोली, पुणे

गांधी कालखंडात स्वातंत्र्य आंदोलनाची विचारधारा ही ग्रामीण भागातील सामान्य लोकांपर्यंत गेलेली होती. अशा लोकांच्या कार्याचा आढावा डॉ. भूषण फडतरे यांनी 'स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक' या पुस्तकात घेतलेला आहे. आंदोलनात कार्य करत असताना सभा, मोर्चा, मिरवणूक, हरताळ यामध्ये घेतलेला सहभाग महत्वाचा ठरविला आहे. स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक असणाऱ्यांनी आंदोलनात येण्याची प्रेरणा स्थानिक स्तरावरील मोठ्या व्यक्तींकडून किंवा गांधीजींच्या विचारांपासून घेतली होती. स्वातंत्र्य आंदोलन मुरु असताना ते स्थानिक पातळीवर जिवंत ठेवण्याचे कार्य पाईकांनी केलेले आहे. अशा ८६ पाईकांच्या कार्याचा घेतलेला आढावा हाच या पुस्तकाचा गाभा आहे.

स्वातंत्र्यलढ्यात अनेक क्रांतिकारकांनी प्राणाची आहुती दिली. तर अनेकांनी रुग्णवासाची शिक्षा भोगलेली आहे. अशापैकी अनेकजण जगाचा विरोध घेऊन गेलेले आहेत. परंतु त्यांच्या स्मृती मात्र चिरंतन आहेत. या सर्वांना देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी सरे काहीही मिळवायचाचे नव्हते. त्यांना प्रतिष्ठा, पैसा दृश्य असा त्याला कधीही पुरा केला नाही. अशा निःस्वार्थी वृत्तीने, तळमळीने कार्य करणाऱ्या तळमळालागीत लक्षित असलेल्या सामान्यलोकांचे कार्य 'स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक' या पुस्तक रचणे जेडत आणण्याचा मनापासून प्रयत्न डॉ. भूषण गोविंद फडतरे यांनी केलेला आहे. शब्दल त्यांना धन्यवाद देत आहे व हे पुस्तक सध्याच्या आणि पुढील पिढीला प्रेरणा पारे ठरेल आहे अशी अशा वाटते.

स्वातंत्र्यसैनिक हरिपाठ, लिपळे
पणे

9/2

स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक
डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

Bhartiya Swatantyralthadyache Paeik
Dr. Bhushan Govind Phadtare

प्रथम आवृत्ती : ११ मार्च २०१५

ISBN 978 - 93 - 83639 - 20 - 5

© डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

अक्षरजुळणी :
श्रीराज प्रिंटर्स, पुणे

मुखपृष्ठ :
श्री. राजेंद्र वाव्हळ

मुद्रक :
श्रीराज प्रिंटर्स, शनिवार पेठ, पुणे - ३०
मो. नं. : ९८२२२२ ७३७७६

प्रकाशक व प्रमुख विरतक :
श्री. बाळासाहेब मोरे
अथर्व प्रकाशन,
सी-३/५८, प्रसाद पार्क,
विश्रांतीनगर, चिठ्ठलवाडी, सिंहगड रोड,
पुणे - ५१
मो. नं. : ९४२२५ ०११६४
मूल्य रू. : २००/-

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण करण्याचे हक्क प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या
लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाहीत. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

स्वातंत्र्यलढ्यात सहभाग घेतलेल्या

सर्वांना कृतज्ञतापूर्वक अर्पण

भूषण फडतरे

महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ

संपादक
डॉ. भूषण फडतरे

महाराष्ट्रातील
स्वातंत्र्य चलवळ
शोधनिबंध संग्रह

संपादक

डॉ. भूषण फडतरे

इतिहास विभाग प्रमुख,

भारतीय जैन संघटनेचे

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,

वाघोली, पुणे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुस्तक
राज्यस्तरीय चर्चासत्र (इतिहास विषय)
कालावधी - १२ व १३ जानेवारी २०१५
शोधनिबंध संग्रह

महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ

ISBN : 978-93-84916-86-2

संपादक : डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

प्रकाशक :

सक्सेस पब्लिकेशन्स,

राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ, पुणे ४११०३०
फोन नं. : ०२०-२४४३३७४, २४४३४६६२, ८८०६६४८५८
Website: www.sharpmultinational.com
Email : marketing@sharpmultinational.com

प्रकाशन : १२ जानेवारी २०१५

देणगी मूल्य : नाही

शोधनिबंध निवड समिती :

डॉ. राजा दीक्षित, डॉ. स्वाती काळभोर, प्रा. श्रुती भातखंडे, प्रा. पद्माकर प्रभुणे,
डॉ. लहू गायकवाड

या शोधनिबंध संग्रहात प्रकाशित झालेल्या शोधनिबंधातील मतांशी संपादक
व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. ती मते त्या त्या संशोधकांनी
समजावीत.

अध्यक्षीय मनोगत

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यामध्ये महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य लढा हा महत्त्वपूर्ण घटक मानला जातो. स्वातंत्र्य आंदोलनाचा विचार संपूर्ण देशभर पसरला होता. त्यामध्ये महाराष्ट्राची या आंदोलनात आघाडीवर होता. महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य आंदोलनात सर्व स्तरातील लोकांनी सहभाग घेतला होता. गांधीजींच्या देशव्यापी चळवळीचा प्रसार महाराष्ट्रामध्ये सुरू झाल्याने असहकार, सविनय कायदेभंग व छोडो भारत चळवळ या चळवळीने जनआंदोलनाचे स्वरूप प्राप्त केले होते. राष्ट्रीय जनआंदोलनात स्त्रियांचा सहभाग ठळकपणे दिसून येतो. ब्रिटिशांचे अत्याचारांक कायदे मोडणे, स्वदेशीचा पुरस्कार, राष्ट्रीय शिक्षणाचा पुरस्कार, भारतीय मालावर बहिष्कार टाकणे हे कार्य करून स्त्रियांनी जे योगदान दिले आहे ते अगणित प्रेरणादायी स्वरूपाचे होते.

महाराष्ट्रात आशियाचा वारसा अगदी पूर्वीपासून लाभत आलेला होता. स्वातंत्र्य चळवळीच्या काळातही जनमत जागृत करणे, आपले विचार स्वदेशी अर्थसंरक्षक पाहोतांपणे, ब्रिटिश सत्तेचे खरे रूप मांडणे, यासारखे प्रयत्न महाराष्ट्रातील आशियाचे केले होते. समाज मनाचा आरसा म्हणजे तत्कालीन वृत्तपत्रांची चळवळी होती. त्याचा परिणाम स्वातंत्र्य चळवळ विकसित होण्यास झाला. या सर्व लोकांस समाजत साधून महाराष्ट्रात विविध ठिकाणी स्थानिक स्तरावर विविध आंदोलने होती. ती समाज्यांना प्रेरित करणारी ठरली. त्यांच्या प्रेरणेमुळेच स्वातंत्र्य चळवळी आंदोलनात सहभागी झालेले दिसतात.

सर्वत्र सर्व विषयांना संपूर्ण कारणांच्या हेतूने गुणवत्ता सुधार योजना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे व भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य विद्यापीठ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ इतिहास विभाग महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळीचा प्रसार करणारे राज्यस्तरीय चर्चासत्र व पुणे विद्यापीठ इतिहास परिषदेचे

२०. ग्राहकसंरक्षणार्थ संतांचे योगदान / डॉ. दत्तात्रेय गाढे १४२
२१. महाराष्ट्राबाहेरील संतांचे योगदान / डॉ. शीला गाढे १४७
२२. संतांचे योगदान / - अॅड. डॉ. बाबुराव हिरडे १५५
२३. भारतीय संत आणि जागतिकीकरण / डॉ. पुष्पा गावीत १६२
२४. प.पू. डॉ. रामचंद्र प्रल्हाद पारनेरकर आणि सार्थ अभिनव अभंग / डॉ. भारती नवथर १६७
२५. संत जरी सहज बोले वाणी । त्यांचे घरी वेदांत वाहे पाणी ॥ / डॉ. वेदश्री थिंगळे १७३
२६. प्रादेशिक संतसाहित्य आणि समकालीन इतिहास / डॉ.स्वाती काळभोर १८१
२७. मातृभक्तीचे उपासक व प्रसारक - संतकवी विष्णुदास / डॉ.मार्तंड कुलकर्णी १८९
- ✓ २८. भारतीय जैन संतांचे योगदान / डॉ. जगदीश आवटे १९८
२९. समर्थ रामदासांचा प्रपंचविचार / प्रा. अपर्णा पांडे २०४
३०. संत तुकारामांच्या अभंगांचे मराठी भाषेतील योगदान / डॉ. प्रतिभा पाटणे २१२
३१. संत साहित्यातील व्यवस्थापनाची तत्त्वे / डॉ. शुभांगी औटी २१९
३२. वैज्ञानिक प्रबोधन करणारे संत सावता माळी/डॉ. वामन जाधव २२५
३३. संत ज्ञानेश्वरांच्या 'पसायदान' मधील वैश्विकता / डॉ. जया कदम २३१
३४. भारतीय संतो की वाणी में सामाजिक परिप्रेक्ष्य / डॉ. भारती शेळके २४०
३५. कहत कबीर / डॉ. शशी साळुंखे २४८
३६. भारतीय संत साहित्य में कबीर का योगदान / डॉ. मंगला भंवर २५३
37. Contribution of Saints : Swaminarayan / Aishwarya Kalbhor 259
38. Autobiography Of A Yogi : Leading The Path of Wisdom / Dr. Shilpagauri Ganpule 265
39. Contribution of Indian Sants / Mr. Lalsinh Tawre 274
- परिचय २८१-२९०

आंतरराष्ट्रीय परिषद

२०१४-१५

भारतीय संतांचे योगदान

संपादक - डॉ. स्नेहल तावरे

B.M.K.

आंतरराष्ट्रीय परिषद

भारतीय सत्तांचे योगदान • संपादक - डॉ. मोहन तावरे • सहकार्येन प्रकाशना

भारतीय सत्तांचे योगदान

ॐ
सहकार्येन

२०. ग्राहकसंरक्षणार्थ संतांचे योगदान / डॉ. दत्तात्रेय गाढे	१४२
२१. महाराष्ट्राबाहेरील संतांचे योगदान / डॉ. शीला गाढे	१४७
२२. संतांचे योगदान / - अॅड. डॉ. बाबुराव हिरडे	१५५
२३. भारतीय संत आणि जागतिकीकरण / डॉ. पुष्पा गावीत	१६२
२४. प.पू. डॉ. रामचंद्र प्रल्हाद पारनेकर आणि सार्थ अभिनव अभंग / डॉ. भारती नवथर	१६७
२५. संत जरी सहज बोले वाणी । त्यांचे घरी वेदांत वाहे पाणी ॥ / डॉ. वेदश्री थिंगळे	१७३
२६. प्रादेशिक संतसाहित्य आणि समकालीन इतिहास / डॉ.स्वाती काळभोर	१८१
२७. मातृभक्तीचे उपासक व प्रसारक - संतकवी विष्णुदास / डॉ.मार्तंड कुलकर्णी	१८९
२८. भारतीय जैन संतांचे योगदान / डॉ. जगदीश आवटे	१९८
२९. समर्थ रामदासांचा प्रपंचविचार / प्रा. अपर्णा पांडे	२०४
३०. संत तुकारामांच्या अभंगांचे मराठी भाषेतील योगदान / डॉ. प्रतिभा पाटणे	२१२
३१. संत साहित्यातील व्यवस्थापनाची तत्त्वे / डॉ. शुभांगी औटी	२१९
३२. वैज्ञानिक प्रबोधन करणारे संत सावता माळी/डॉ. वामन जाधव	२२५
३३. संत ज्ञानेश्वरांच्या 'पसायदान' मधील वैश्विकता / डॉ. जया कदम	२३१
३४. भारतीय संतो की वाणी में सामाजिक परिप्रेक्ष्य / डॉ. भारती शेळके	२४०
३५. कहत कबीर / डॉ. शशी साळुंखे	२४८
३६. भारतीय संत साहित्य में कबीर का योगदान / डॉ. मंगला भंवर	२५३
37. Contribution of Saints : Swaminarayan / Aishwarya Kalbhor	259
38. Autobiography Of A Yogi : Leading The Path of Wisdom / Dr. Shilpagauri Ganpule	265
39. Contribution of Indian Sants / Mr. Lalsinh Tawre	274
● परिचय	२८१-२९०

भारतीय संतांच्या योगदानानिमित्ताने...

भारत देश संतांची कर्मभूमी म्हणून ओळखला जातो. संतांनी वैश्विक मूल्यांची प्रतिष्ठापना केली आणि माणुसकी धर्माची गुढी उभारली. शेकडो वर्षांपासून संतांच्या शिकवणीचे पालन होत आहे. काळ बदलला, माणसे बदलली, आधुनिकता आली आणि यंत्रयुगातही -

“आम्हा घरी धन शब्दाचीच रत्ने । शब्दाचीच शस्त्रे यत्न करू। शब्दचि आमच्या जीवाचे जीवन । शब्दें वाटू धन जनलोका ॥ तुका म्हणे पहा शब्दचि हा देव । शब्देचि गौरव पूजा करू ॥”

संत तुकाराम महाराजांच्या वरील अभंगांतील अर्थाची महती पटते, किंबहुना जागतिकीकरणातही याची प्रचिती येते. म्हणजे शाश्वत मूल्यांच्या शोधासाठी आपल्याला संत साहित्याकडे जावे लागते. अनेक वर्षांच्या प्रज्ञामोडीनंतरही भारतीय समाजाने संतांच्या भक्तीची पताका उंचावलेली दिसत येते. या संतांच्या शिकवणीतूनच भारतीय संस्कृतीचा विकास आणि विस्तार होत गेला. 'भक्ती' हा प्रधान हेतू संतांच्या शिकवणीचा असला तरी प्रपंच करून परमार्थाची शिकवण संतांनी जनमानसाला दिली. आणि त्याच प्रकारचा प्रबोध आत्मविश्वास या संतांनी सर्वसामान्य माणसाला दिला. त्याचप्रकारचा प्रबोध आत्मविश्वास या संतांनी सर्वसामान्य माणसाला आपल्या जीवनात आणून देण्याच्या त्यांच्या अभंगांतूनच सर्वसामान्य माणसाला आपल्या जीवनात आनंद शोधता आला आणि त्यांचे जीवनही सुसह्य झाले ते संतांच्या शिकवणीतूनच.

पौराणिकामध्ये भारतीय वंशाच्या नामिकांची संख्या मोठी आहे. भारतीय संस्कृतीचे पौराणिकमध्ये संबर्धन होत आहे. किंबहुना मराठी भाषा, मराठी संस्कृतीवर पौराणिक लोक मनापासून प्रेम करतात. महात्मा गांधी यांच्यासारख्या मराठी भाषींचे अध्ययन-अध्यापन सुरू आहे. या सर्व नावांमधील पौराणिकामध्ये 'भारतीय संतांचे योगदान' या विषयावर नातामारीय परिषद योजने आम्हाला उचित वाटले.

'भारतीय संतांचे योगदान' या विषयावरील आंतरविद्याशाखीय-भाषांतरातील परिषद पौराणिकामधील महात्मा गांधी इन्स्टिट्यूटमध्ये आयोजित

प्र. डॉ. जगदीश आवटे

~~XXXXXXXXXX~~

स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. १०५५

भारतीय संतांचे योगदान
(समीक्षा-संदर्भ)

प्रकाशक आणि मुद्रक :

श्री. एल. व्ही. तावरे

स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ, महात्मा फुले सभागृहामागे,

पुणे - ४११ ०३०.

टेलिफॅक्स : (०२०) २४४७ २५ ४९ / २४४३६९६१

ई-मेल : snehvardhan@vsnl.net

© सर्व हक्क सुरक्षित

प्रथमावृत्ती : ८ जानेवारी २०१५, आंतरराष्ट्रीय परिषद, मॉरिशस

मुखपृष्ठ : राजेंद्र गिरधारी

अक्षरजुळणी : सॉफ्टवर्ड सन्निसेस, पुणे

मुद्रणस्थळ : स्मिता प्रिंटर्स, पुणे

ISBN 978-93-80321-95-0

पृष्ठसंख्या : ३००

मूल्य : ₹ ३००/-
\$ 8

आपल्या अक्षर वाङ्मयाने वैश्विक मूल्ये
प्रस्थापित करणाऱ्या सर्व
भारतीय संतांना
आदरपूर्वक अर्पण !

॥ भारतीय जैन संतांचे योगदान ॥

- डॉ. जगदीश आवटे

विश्वाच्या या अफाट पसाऱ्यात लाखो वर्षांपूर्वी पृथ्वीचा जन्म झाला. विविध नैसर्गिक तसेच इतर घडामोडींमुळे पृथ्वीवर सजीव सृष्टी अस्तित्वात आली. ह्या सजीव सृष्टीचा उत्क्रांत अविष्कार म्हणजे मानवप्राणी हा होय. प्रारंभीच्या काळात गुहेत राहणाऱ्या, रानावनातील फळे, फुले, पाने, कंदमुळे खाऊन जगणाऱ्या मानवप्राण्याने स्वतःचे अस्तित्व टिकवण्यासाठी अनेक शोध लावले. आपले जीवन सुखी, समाधानी आणि आनंदी ठेवण्यासाठी अनेक संस्थांची निर्मिती केली. धर्म ही त्यातील एक महत्त्वाची संस्था. धर्म म्हणजे आनंदी जीवन जगण्याचे साधे, सोपे नियम. हे नियम बनवणारे अनेक महापुरुष ह्या पृथ्वीवर होऊन गेले. आज जगात हिंदू, मुस्लिम, ख्रिश्चन, शीख, बौद्ध, जैन, अवेस्ता इ. धर्मांचे आचार-विचार बाळगणारे लोक बहुसंख्येने आहेत. हे सर्व लोक आपापल्या धर्माचा अभिमान बाळगून आहेत. परंतु, ह्यातील सर्वजण इतर धर्मांबद्दल, इतर धर्मीयांबद्दल पुरेसा बंधुभाव बाळगून आहेत, असे चित्र मात्र आढळत नाही. धर्माच्या नावावर उदयाला आलेल्या विविध दहशतवादी, अतिरेकी संघटनांच्या हिंस्र कारवाया पाहिल्या तर ह्या संघटनांना खरा धर्म म्हणजे काय, ते कळालेलेच नाही; असेच नाइलाजाने म्हणावे लागते. भारत आणि पाकिस्तान या दोन देशातील अघोषित युद्ध असो किंवा इराण आणि इराक व दक्षिण कोरिया आणि उत्तर कोरिया यांच्यातील उघड वा लुपा संघर्ष असो, किंवा शिया आणि सुन्नी व प्रॉटेस्टंट आणि कॅथॉलिक यांच्यातील वाद असो, ह्या कट्टरवाद्यांना खरा धर्म कळालाच नाही, हे त्यांच्या कारवायावरून, हिंसाचारावरून स्पष्ट होते. अशा परिस्थितीत जैन धर्माचे अहिंसा तत्त्व अगदी प्रकषनि लक्षात घ्यावेसे वाटते. हे तत्त्व अंगीकारणाऱ्या तीर्थकरांचे, आचार्यांचे, मुनींचे, संतांचे योगदान हे ह्या विश्वातील सर्व जिवांचे कल्याण साधणारे आहे, असे ठामपणाने नोंदवावेसे वाटते.

सुमारे अडीच हजार वर्षांपूर्वी भारतामध्ये जैन धर्माचा उदय झाला. तत्कालीन भारतामध्ये यज्ञांमधून अनेक निष्पाप प्राण्यांचा बळी दिला जात असे. ह्या बळी देण्याच्या प्रथेमुळे मानवास उपयोगी पडू शकणाऱ्या अनेक प्राण्यांची मोठ्या प्रमाणात हत्या होऊ लागली; त्यामुळे पर्यावरणाचा,

निसर्गाचा समतोल ढासळण्याची शक्यता निर्माण झाली. ह्यातून मानवी संस्कृतीचेच नव्हे तर मानवाचेच अस्तित्व नष्ट होण्याची भीती धर्ममार्तंडांना वाटू लागली. अशा बिकट परिस्थितीत जैन तीर्थकारांनी यज्ञयागात अडकलेल्या समाजाला अहिंसेच्या मार्गावर आणण्याचे फार मोलाचे कार्य केले. अहिंसा हे जैन धर्माचे प्राणभूत असे मौलिक तत्त्व आहे. ह्या तत्त्वावरच जैन धर्माची खऱ्या अर्थाने उभारणी झाली आहे.

सर्वसामान्य जनतेला जैन धर्माविषयी, जैन तत्त्वज्ञानाविषयी फार कमी माहिती आहे. अनेकांना भगवान महावीर हेच जैन धर्माचे संस्थापक आहेत असे वाटते, परंतु वस्तुतः हे खरे नाही. मुळात जैन हा एक विचार आहे. जैन म्हणजेच 'जिन' म्हणजेच स्वतःवर विजय मिळवणारा. स्वतःचे वासना-विकार ह्यावर विजय मिळवणारा, ज्याने स्वतःवर विजय मिळवला तोच इतरांना मार्गदर्शन करण्यास पात्र होतो. जैन धर्मांमध्ये अशा मार्गदर्शकांची संख्या चोवीस आहे. ह्या मार्गदर्शकांना 'तीर्थकर' ह्या नावाने ओळखले जाते. भगवान महावीर हे जैन धर्माचे चोविसावे मार्गदर्शक आहेत आणि त्यांच्या अगोदर तेवीस मार्गदर्शक म्हणजेच तीर्थकर होऊन गेले आहेत. जैनांचे प्रथम तीर्थकर म्हणून भगवान ऋषभदेवांना ओळखले जाते. जैन धर्माच्या प्रचार-प्रसार-उद्धार आणि विकासामध्ये चोविसावे तीर्थकर भगवान महावीर यांचे योगदान अधिक मोलाचे ठरले आहे आणि त्यामुळेच जैन धर्म म्हणजे भगवान महावीरांचा धर्म असा समज जनमानसामध्ये रूढ झालेला आहे.

भगवान महावीर यांच्यानंतर जैन धर्माला प्रवाहित करण्याचे, प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये जैन धर्म टिकवून ठेवण्याचे बिकट आणि मोलाचे असे कार्य अनेक जैनाचार्यांनी केले. जैन धर्माला पूरक अशा ग्रंथांची रचना करणे आणि ह्या ग्रंथाचा सांभाळ करणे ह्या कामासाठी अनेक जैन आचार्यांना आपल्या प्राणांची आहुतीदेखील द्यावी लागली. तपाचरणासाठी आणि ज्ञानार्जनासाठी जैन आचार्यांना सतत एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी विहार करावा लागतो. इतर दर्शनिकांच्या मतांचे खंडन करणे आणि स्वमत प्रतिपादन करणे यासाठी या आचार्यांना आपली अभ्यासू वृत्ती सतत जागृत ठेवावी लागते. प्राचीन काळी शिष्याला शिक्षणासाठी गुरूंच्या घरी राहणे लागत असे. सध्याच्या आधुनिक युगात शिक्षणासाठी गुरूला आणि शिष्याला म्हणजेच विद्यार्थ्याला शाळा किंवा महाविद्यालयांमध्ये विशिष्ट वेळेत हजर राहावे लागते. जैन आचार्य मात्र एकाच ठिकाणी निवास न करता सतत एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी विहार करत असतात. सर्वसामान्य श्रावकांना म्हणजेच अनुयायांना धर्माचा उपदेश करण्यातच ते सतत मग्न असतात. भगवान महावीर यांच्यानंतर सुरू असलेली ही परंपरा आजतागायत अखंड सुरू आहे. मागील अडीच हजार

वर्षात होऊन गेलेल्या अशा आचार्यांची संख्या सुमारे ३६० इतकी आहे. ह्या सर्व आचार्यांनी धर्मभावना टिकवून ठेवण्याबरोबरच अनेक मौलिक ग्रंथांची रचना केली. हे आचार्य ज्या ज्या ठिकाणी जातात त्या त्या ठिकाणची भाषा आत्मसात करतात आणि त्या त्या प्रदेशातील भाषेत आपल्या अनुयायांना मार्गदर्शन करतात. ह्यामुळेच भारतातील विविध भाषांत जैन साहित्याचा अनमोल ठेवा आजही आढळतो. व्याकरण, सौंदर्यशास्त्र, स्थापत्य, पदार्थविज्ञान, वनस्पतिविज्ञान, शरीरविज्ञान, भूगोल, गणित, तत्त्वज्ञान, राजनीती, आयुर्वेद तसेच विविध कला यासंबंधीचे जैन ग्रंथ हा खरोखरच स्वतंत्र अभ्यासाचा आणि अतिशय गरजेचा असा भाग आहे.

भगवान महावीर यांच्यानंतरच्या आचार्यांनी अतिशय चिकाटीने धर्मभावना टिकवून तर ठेवलीच, परंतु धर्माला कालसुसंगत रूप देण्याचे अतिशय महत्त्वाचे कार्यही केले. याचे ज्वलंत उदाहरण म्हणजे विसाव्या शतकातील महान आचार्य परमपूज्य समंतभद्र आणि आनंदकृष्णी यांचे कार्य होय. आचार्य समंतभद्र आणि आनंदकृष्णी यांना खरोखरच राष्ट्रसंत म्हणावयास हवे. त्यांना राष्ट्रसंत का म्हणावयाचे, आणि त्यांचे विसाव्या शतकातील योगदान किती मौलिक स्वरूपाचे, याबाबतचे समालोचन खालीलप्रमाणे -

१. आचार्य परमपूज्य समंतभद्र यांचे योगदान -

आचार्य समंतभद्र यांचा जन्म दि. १९ डिसेंबर १८९१ रोजी सोलापूर जिल्ह्यातील करमाळा येथे झाला. त्यांचे पूर्ण नाव देवचंद कस्तुरचंद शहा. त्यांच्या आईचे नाव कंकुबाई. त्यांचे प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षण करमाळा, दुधनी व सोलापूर या ठिकाणी झाले, तर महाविद्यालयीन शिक्षण पुणे, बडोदा आणि मुंबई येथे झाले. त्यांचे धार्मिक शिक्षण जयपूर व कारंजा याठिकाणी झाले. वयाची पंचविशी ओलांडण्यापूर्वीच त्यांनी आजन्म ब्रह्मचारी राहण्याची प्रतिज्ञा घेतली आणि आपले संपूर्ण आयुष्य गुरुकुल पद्धतीच्या शिक्षण प्रसाराला वाहून घेतले. दि. १८ ऑगस्ट १९८८ रोजी त्यांचे निर्वाण झाले.

जैन पुराणानुसार प्रथम तीर्थंकर भगवान वृषभ यांनी स्वतः ब्राह्मी लिपी निर्माण केली आणि पुरुषांना ७२ कला, स्त्रियांना ६४ कला व सर्वांना १०० शिल्पांचे तसेच जीवनोपयोगी शास्त्रांचे शिक्षण दिले. शिक्षणदानाचा हा वारसा त्यांच्यानंतरच्या तेवीस तीर्थकरांनी व त्यानंतरच्या आचार्यांनी अत्यंत निष्ठेने पुढे चालविला. जैन धर्माच्या ध्येयानुसार सर्व जातिधर्मांच्या विद्यार्थ्यांना गुरुकुलात प्रवेश दिला जातो. विसाव्या शतकातील थोर राष्ट्रसंत आचार्य समंतभद्र यांनी या गुरुकुल परंपरेचे नितांत निष्ठेने पुनरुज्जीवन केले. इ.स. १९१८ साली त्यांनी विदर्भातील कारंजा या ठिकाणी आधुनिक काळातील गुरुकुल परंपरेची भारतीय संतांचे योगदान २००

मुहूर्तमेढ रोवली. त्यानंतर अतिशय विचारपूर्वक योजना आखून व उपलब्ध साधनसामग्रीची जुळवाजुळव करून महाराष्ट्र, मध्यप्रदेश व कर्नाटक राज्यांच्या विविध भागांत गुरुकुलांची मालिका सुरू केली. भौतिक शिक्षण आणि नैतिक शिक्षण यांची सांगड घालण्यावर आचार्य समंतभद्रांचा भर होता. केवळ भौतिक शिक्षण हे मानवी जीवन भौतिकदृष्ट्या समृद्ध करण्यास उपयोगी पडते, परंतु मानवाच्या भावनेला, चारित्र्याला आणि जीवनदृष्टीला संस्कारित करण्यासाठी नैतिक शिक्षणच उपयोगी पडते आणि नैतिक शिक्षण हे गुरुकुल पद्धतीद्वारा गुरुंच्या सहवासात राहूनच मिळू शकते, असे आचार्यांचे मत होते. आचार्यांनी स्वतः पुण्यातील फर्ग्युसन महाविद्यालयातून उच्च शिक्षण घेतले होते आणि या शिक्षणातून कोणत्या प्रकारचे विद्यार्थी घडतात याची त्यांना जाणीव होती.

शैक्षणिक संस्था चालविण्याच्या निमित्ताने संस्थाचालकांना विविध नमुन्याची माणसे भेटत असतात. काही समंजस असतात तर काही वितंडवादी असतात. काही सेवाभावी असतात तर काही विघ्नसंतोषी असतात. या सर्व नमुन्याच्या माणसांना आचार्य समंतभद्र हे आदराने वागवून त्यांना 'रचनात्मक सेवाभावी' बनवत असत. त्यामुळेच त्यांच्या संस्थेमधून बाहेर पडलेल्या अनेक विद्यार्थ्यांनी पुढील काळात दर्जेदार शिक्षणसंस्था स्थापून समाजसेवा केली. व्यक्तिगत आणि सामाजिक पातळीवर उपयोगी पडणाऱ्या मूल्यांचे संपादन करावयाचे असेल तर संस्कारक्षम शाळांबरोबरच वसतिगृहांची नितांत आवश्यकता असते, म्हणूनच तर अलीकडच्या काळात सरकारने नवोदय विद्यालयांचा आणि आश्रमशाळांचा प्रयोग सुरू केला आहे. परंतु आचार्य समंतभद्र यांनी हाच प्रयोग सुमारे शंभर वर्षांपूर्वी, इ.स. १९१८ मध्ये कारंजा (जि. अकोला) येथे सुरू केला. आज ह्या प्रयोगाची उपयुक्तता काळाच्या कसोटीवर सिद्ध झाली आहे.

आचार्य समंतभद्र यांनी आधुनिक समाजाच्या सर्वांगीण प्रगतीचा सखोल विचार केला. ही प्रगती शिक्षणाच्या माध्यमातूनच होऊ शकते, त्यावर त्यांचा दृढ विश्वास होता. आचार्य, मुनी, साधू, संत आत्मचिंतनातच गढलेले असतात. ऐहिक जीवनाकडे ते उदासीनतेने पाहतात, असा गैरसमज बहुसंख्य लोकांत आढळतो. आचार्य समंतभद्र यांनी मात्र हा गैरसमज आपल्या शैक्षणिक कार्यातून खोटा ठरविला. त्यांचे योगदान हे केवळ भारतातेच नव्हे तर संबंध मानवजातीचे कल्याण साधणारे असेच आहे.

२. आचार्य आनंदकृष्णी महाराज यांचे योगदान -

आचार्य आनंदकृष्णी महाराज यांचा जन्म शुक्रवार दि. २७ जुलै १९०० रोजी चिचोडी (शिराळ), जि. अहमदनगर येथे झाला. त्यांचे मूळ नाव नेमीचंदजी. आईचे नाव हुलासाबाई आणि वडील श्री. देवीचंदजी गुगळे.

वयाच्या अवघ्या तेराव्या वर्षी नेमीचंदजींनी घेतली आणि संन्यस्त जीवनास प्रारंभ केला. शनिवार दि. १३ मार्च १९७५ रोजी त्यांना आचार्य पदाने गौरविण्यात आले. दि. २८ मार्च १९९२ रोजी आनंदक्रष्णीजींनी महाप्रयाण केले. दीक्षा धारण केल्यानंतर अल्पावधीतच त्यांनी व्याकरण, न्याय, धर्म, आगमग्रंथ, काव्य, संगीत यांचे सखोल ज्ञान प्राप्त केले. संस्कृत, प्राकृत, राजस्थानी, गुजराती, फारशी, इंग्रजी, हिंदी या भाषांवर मराठी भाषेइतकेच प्रभुत्व मिळवले. जैन दर्शनाबरोबरच भारतातील दर्शनाचा सखोल व तौलनिक अभ्यास केला. दीक्षा घेतल्यावर जवळजवळ पंधरा वर्षे संबंध भारतात पायी प्रमण केले.

देशभराच्या भ्रमंतीने अनेक दुःखांचे कारण हे अज्ञान असल्याचे त्यांच्या लक्षात आले, आणि मग हे अज्ञान दूर करण्यासाठी त्यांनी दृढ संकल्प केला. त्यांच्या प्रेरणेने शेकडो सेवाभावी संस्था, शैक्षणिक संस्था, संस्कारकेंद्रे, वाचनालये, सार्वजनिक दवाखाने कार्यरत झाले. पाथर्डी (जि. अहमदनगर), शिरूर (जि. पुणे), मुंबई, फरीदकोट (पंजाब) येथील पाठशाळा या त्यांच्या कार्याची काही मूर्त रूपे आहेत. महापूर, टुष्काळ यामधील संकटग्रस्तांचे अश्रु पुसण्यासाठी त्यांनी प्रासंगिक निधी संकलन कार्याला वेळोवेळी प्रेरणा दिली.

आचार्य आनंदक्रष्णीजींच्या प्रवचनात संकुचितपणा कधीच नसे. त्यांच्या प्रवचनात संत ज्ञानेश्वर, तुकाराम, एकनाथ, नामदेव वगैरे साधुसंतांची वचने येत. एकदा कोपरगाव (जि. अहमदनगर) येथील वास्तव्यात काही स्थानिक मुस्लिम बांधवांनी 'मदरसा' शाळेमध्ये प्रवचन देण्यासाठी आचार्यांना आमंत्रित केले. प्रवचनानंतर कार्यक्रमाच्या समारोपप्रसंगी दोन मुलींनी एक ऊर्दू नज्म ऐकविली. आचार्यांना ही नज्म खूप आवडली. "जिंदगीका भरोसा नही मोमिनो, जितना मुमकीन हो जिकर -ए- खुदा कीजिए।।" ही नज्म आचार्यांनी कागदावर उतरवून घेतली आणि आपल्या तीन-चार शिष्यांना पाठ करावयास लावली. प्रसिद्ध संत गाडगेमहाराजांसोबत पाथर्डी (जि. अहमदनगर) येथे आचार्यांनी बळी प्रथेविरुद्ध व्याख्यान दिले होते. अशा प्रकारे सर्वसमावेशक जाणिवेने आणि सर्वधर्मसमभावाने अन्य धर्मातील, अन्य विचारांच्या संतांच्या चांगल्या गोष्टींचा आपल्या प्रवचनात ते उल्लेख करीत असत. अशा प्रकारे मानवी कल्याणाची कास धरून कृतिशील राहणारे आचार्य आनंदक्रष्णीजी हे विसाव्या शतकातील एक महान संत होते, हे स्पष्ट होते.

संदर्भ

१. जैन साहित्य व संस्कृती - संपा. - विलास संगळे, शिवाजी विद्यापीठ प्रकाशन, कोल्हापूर, पहिली आवृत्ती - सन. २०००.
२. प्राचीन मराठी जैन साहित्य - सुभाषचंद्र अक्कोळे, सुविचार प्रकाशन मंडळ, नागपूर, पहिली आवृत्ती - सन १९९८.
३. पूर्णार्घ्य - संपा. सुमतीबाई शहा. प्रकाशक - रतनचंद सखाराम शहा, सोलापूर. पहिली आवृत्ती - सन १९७३.
४. लोकराज्य (पाक्षिक) : प.पू. समंतभद्र महाराज विशेषांक, १६ जुलै १९९३.
५. लोकराज्य (पाक्षिक) : राष्ट्रसंत आनंदक्रष्णीजी महाराज विशेषांक, १ जुलै १९९२.
६. जैन ऐतिहासिक (भाग १) संपादक. श्रेणिक अन्नदाते, सुमेरू प्रकाशन डोंबिवली. पहिली आवृत्ती - २५ एप्रिल २००२.
७. जैन ऐतिहासिक (भाग २) : संपा. श्रेणिक अन्नदाते, सुमेरू प्रकाशन डोंबिवली, पहिली आवृत्ती - जानेवारी २०१३.

भारताचा प्रादेशिक भूगोल

डॉ. ज्योतिराम मोरे, डॉ. अर्जुन मुसमाडे

Bharatacha Pradeshik Bhugol

Dr. Jyotiram More, Dr. Arjun Musmade

प्रथम आवृत्ती : जून २०१५

ISBN : 978-81-8483-616-5

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ

शाम भालेकर

मुद्रक

मधुराज प्रिंटर्स ऑण्ड पब्लिकेशन्स प्रा. लि., पुणे

प्रकाशक

डायमंड पब्लिकेशन्स

२६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट

ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११ ०३०

☎ ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२

info@diamondbookspune.com

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या

www.diamondbookspune.com

प्रमुख वितरक

डायमंड बुक डेपो

६६१ नारायण पेठ, अप्पा बळवंत चौक

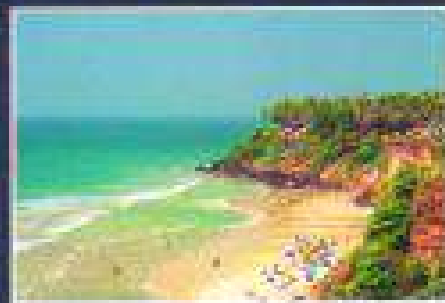
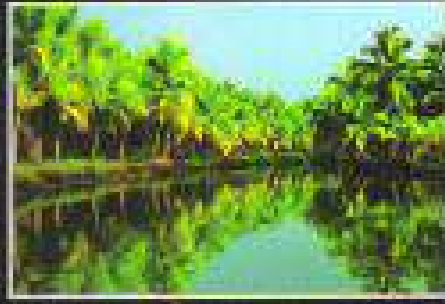
पुणे-४११ ०३० ☎ ०२०-२४४८०६७७

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा यापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी-
फोटोकॉपींग, स्कॅनिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे नादृष्टी साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या
अभिप्रेत लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

Regional Geography of India

भाक्ताचा प्रादेशिक भूगोल

डॉ. ज्योतिराम मोरे
डॉ. अर्जुन मुसमाडे

लोकसंख्या आणि वस्ती भूगोल

डॉ. अर्जुन मुसमाडे, डॉ. अमित सोनावणे, डॉ. ज्योतिराम मोरे

Loksanikha ani Vasti Bhugol

Dr. Arjun Musmade, Dr. Amit Sonawane, Dr. Jyotiram More

प्रथम आवृत्ती : जून २०१५

ISBN : 978-81-8483-622-6

© डायमंड पब्लिकेशन्स

पुस्तक

शान भालेकर

मुद्रक

मधुराज प्रिंटर्स अँड पब्लिकेशन्स प्रा. लि., पुणे

प्रकाशक

डायमंड पब्लिकेशन्स

२६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट

ऑकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११ ०३०

☎ ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२

info@diamondbookspune.com

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या

www.diamondbookspune.com

प्रमुख वितरक

डायमंड बुक डेपो

६६१ नारायण पेठ, अप्पा बळवंत चौक

पुणे-४११ ०३० ☎ ०२०-२४४८०६७७

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी - फोटोकॉपींग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती सातवधुकीच्या तबज्जानालून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या स्वेच्छी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

Population and Settlement Geography

लोकसंख्या आणि वस्ती भूगोल

डॉ. अर्जुन मुसमाडे
डॉ. अमित सोनावणे
डॉ. ज्योतिराम मोरे

कृषी भूगोल
(Agricultural Geography)

✦ ISBN : 978-93-83639-20-5

✦ प्रकाशक : **रामू धिक्कु**
श्री. वालामाहेब मोरे
अथर्व प्रकाशन
सी ३/५८, प्रसाद पार्क,
विश्रंती नगर, विठ्ठलवाडी,
सिंहगड रोड, पुणे - ४११०५१.
मो. : ९४२२५०११६४

✦ प्रथम आवृत्ती
२१ जून, २०१५ (योगा दिन)

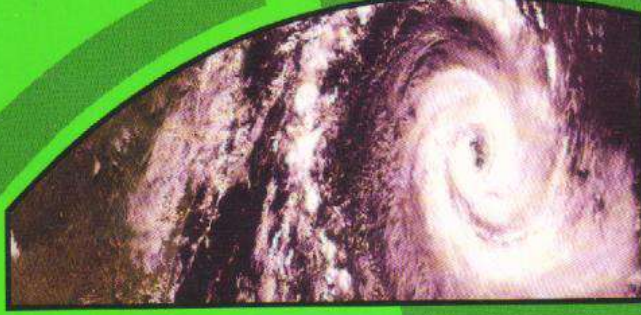
© अथर्व प्रकाशन

✦ अक्षरजुळणी व मुखपृष्ठ
सनी ग्राफीक्स,
मुकुंदनगर, पुणे ३७.
फोन नं. : २४२६७२०१

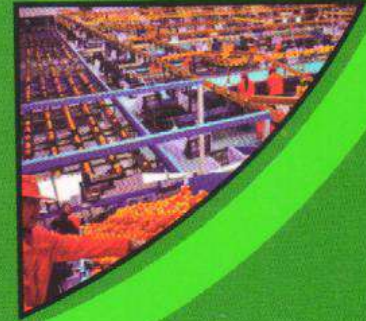
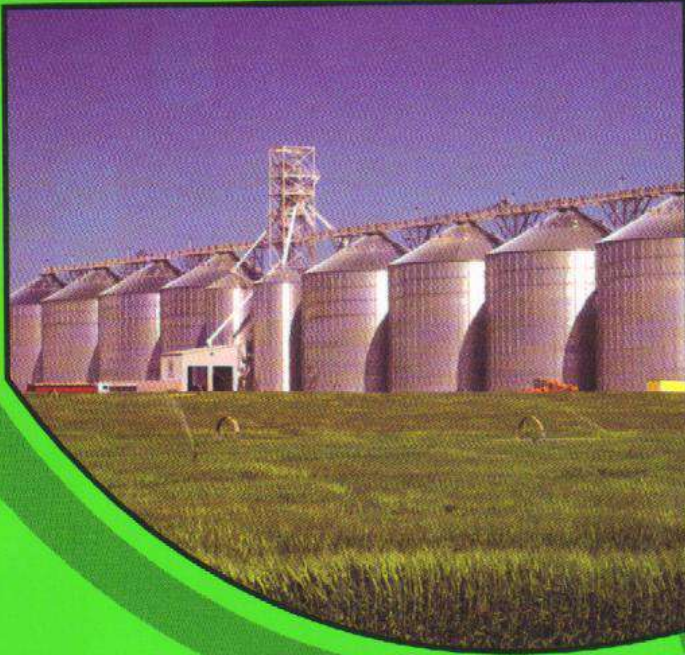
✦ मुद्रक
चीधरी प्रेस
पुणे - ५१.

✦ ₹ : २१०/-

४१ - विठ्ठलवाडी रोड, सिंहगड रोड, पुणे - ४११०५१

कृषी भूगोल

डॉ. संजय पगार

प्रा. अशोक थोरात

डॉ. ज्योतिराम मोरे

२० व्या शतकातील जगाचा इतिहास
(१९१४ ते १९९२)

❖ ISBN : 978-93-83639-23-6

❖ प्रकाशक

श्री. बाळासाहेब मोरे
अथर्व प्रकाशन
सी-५८, प्रसाद पार्क,
विश्रांती नगर, विठ्ठलवाडी,
सिंहगड रोड, पुणे - ४११०५१.
मो. : ९४२२५०११६४

❖ पहिली आवृत्ती

६ जुलै २०१५

© अथर्व प्रकाशन

❖ टाईपसेट व मुखपृष्ठ

सनी ग्राफिक्स
पुणे - ४११०३७.

❖ मुद्रक

चौधरी प्रेस
पुणे - ४११०५१.

❖ ₹ : १६०/-

साम्राज्यवादा विरुद्ध ज्यांनी लढा उभारला
त्या सर्वांना
कृतज्ञतापूर्वक अपर्ण

भूषण फडतरे

लेखक - परिचय ...

डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

संशोधन :

- ❖ भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात पुणे जिल्ह्याचे योगदान (इ.स. १९२० ते १९४७) या विषयावर पुणे विद्यापीठाची पीएच.डी. पदवी प्राप्त.
- ❖ वाघोली गावातील ऐतिहासिक वास्तूंचा इतिहास, महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्यसैनिकांचा अभ्यास या विषयावर लघुसंशोधन प्रकल्प यु. जी. सी. नवी दिल्ली तर जातगाव खुर्द व वाडेबोल्हाई गावचा स्थानिक इतिहास या विषयावर लघुसंशोधन प्रकल्प, बी.सी.यु.डी पुणे विद्यापीठ मान्यतेने पुर्ण.
- ❖ समाज प्रबोधन पत्रिका, भारतीय इतिहास आणि संस्कृती, संशोधक, इतिहास दर्पण व शोधांकन अशा आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय व प्रादेशिक जर्नलांमध्ये शोधनिबंध प्रसिध्द.

संशोधन :

१. मराठी सत्तेचा इतिहास (संपा.).
२. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात पुणे जिल्ह्याचे योगदान (इ.स. १९२० ते १९४७).
३. महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ (संपा.).
४. स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक.
५. आधुनिक जग.
६. २० व्या शतकातील जगाचा इतिहास.

पुरस्कार :

१. 'आदर्श शिक्षक' पुरस्कार, बी. जे. एस. कॉलेज, वाघोली.
२. 'सिध्दी गौरव' पुरस्कार, सिध्दी फाऊंडेशन, पुणे.
३. 'बाबा भारती गुणवंत शिक्षक' पुरस्कार, राष्ट्रीय बंधुता साहित्य परिषद, पुणे.

atharva prakashan

C-3/58, Prasad Park, Vishranti Nagar, Vitthalwadi,
Sinhagad Road, Pune 411051. Mobile : 9422501164
E-mail : atharvaprakashanpune@gmail.com

Book Code : 32

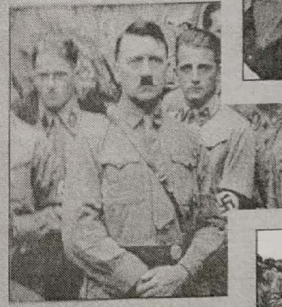
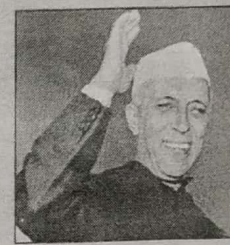
ISBN 978-93-63639-23-6

₹ 160.00

२० व्या शतकातील जगाचा इतिहास

डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

२० व्या शतकातील जगाचा इतिहास
(१९१४ ते १९१२)

❖ ISBN : 978-93-83639-23-6

❖ प्रकाशक

श्री. बाळासाहेब मोरे
अथर्व प्रकाशन
सी-५८, प्रसाद पार्क,
विश्रंती नगर, विठ्ठलवाडी,
सिंहगड रोड, पुणे - ४११०५१.
मो. : ९४२२५०११६४

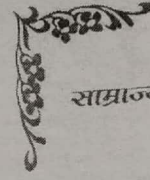
❖ पहिली आवृत्ती
६ जुलै २०१५

© अथर्व प्रकाशन

❖ टाईपसेट व मुखपृष्ठ
सनी ग्राफिक्स
पुणे - ४११०३७.

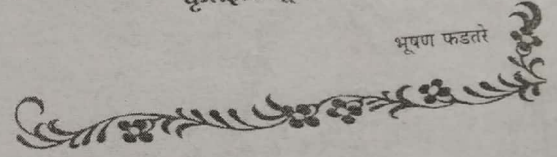
❖ मुद्रक
चौधरी प्रेस
पुणे - ४११०५१.

❖ ₹ : १६०/-

साम्राज्यवादा विरुद्ध न्यांणी लढा उभारला
त्या सर्वांना
कृतज्ञतापूर्वक अपर्णा

भूषण फडतरे

स्वातंत्र्यलढ्याचे पाईक
डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

Bhartiya Swatantyraladhyache Paeik
Dr. Bhushan Govind Phadtare

प्रथम आवृत्ती : ११ मार्च २०१५

ISBN 978 - 93 - 83639 - 20 - 5

© डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

अक्षरजुळणी :
श्रीराज प्रिंटर्स, पुणे

मुखपृष्ठ :
श्री. राजेंद्र वाव्हळ

मुद्रक :
श्रीराज प्रिंटर्स, शनिवार पेठ, पुणे - ३०
मो. नं. : ९८२२२ ७३७७६

प्रकाशक व प्रमुख विरतक :
श्री. बाळासाहेब मोरे
अथर्व प्रकाशन,
सी-३/५८, प्रसाद पार्क,
विश्रांतीनगर, विठ्ठलवाडी, सिंहगड रोड,
पुणे - ५१
मो. नं. : ९४२२५ ०११६४
मूल्य रू. : २००/-

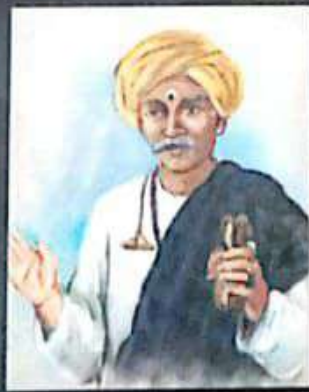
या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण करण्याचे हक्क प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाहीत. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

कवातंत्र्यलढ्याचे

पाईक

डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

स्नेहवर्धन

प्रकाशन

मराठी वाङ्मयातील नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान

प्रकाशक व मुद्रक

श्री. रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रतापनगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव-४२५००१.

☎ (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

Website : www.prashantpublications.com

E-mail : sales@prashantpublications.com

प्रथमावृत्ती : १६ ऑक्टोबर, २०१५

ISBN : 978-93-85019-57-9

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ ४९५/-

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार लेखकाधीन असून, या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटोकॉपी, रेकॉर्डिंग करणे कायद्याने गुन्हा असून, असे आढळून आल्यास तत्काळ कारवाई करण्यात येईल.

११. मराठी वाङ्मयीन नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहांना योगदान १०३
प्रा. महेश हरिभाऊ बनकर
१२. मराठी वाङ्मयीन नियतकालिकांचे योगदान १०८
प्रा. डॉ. विजया पाटील
१३. मराठी नियतकालिकांचे शैक्षणिक व सामाजिक प्रबोधनातील योगदान ११२
प्रा.प्रेमसिंग मानसिंग गिरासे

विभाग २

वाङ्मय प्रकारांना मराठी नियतकालिकांचे योगदान

१४. कविता वाङ्मय प्रकारास विविध नियतकालिकांचे योगदान ११७
प्रा.डॉ.सुरेखा सिताराम बनकर
- ✓ १५. वाङ्मयीन नियतकालिके आणि मराठी कथा १२२
प्रा. डॉ. जगदीश आवटे
१६. 'कथा' या वाङ्मय प्रकाराला नियतकालिकांचे योगदान १२७
वैशाली शांताराम जाधव
१७. निबंध वाङ्मयाला मराठी नियतकालिकांचे योगदान १३२
प्रा. डॉ. एस. ए. इंगळे (गिरी)
१८. कविता व काव्यसमीक्षेला मराठी नियतकालिकांचे योगदान १३७
डॉ. गणेश मालटे
१९. मराठी कवितेत लघुनियतकालिकांचे योगदान १४३
प्रा. डॉ. समिता जाधव

विभाग ३

विविध वाङ्मयीन नियतकालिकांचे योगदान

२०. मराठी नियतकालिकांचा इतिहास व विविध ज्ञान विस्तार व करमणूकचे वाङ्मयीन योगदान १४९
डॉ. सुरेश विनायक जाधव
२१. 'दर्पण' नियतकालिकातील सामाजिक लेखनाचे महत्त्व १५५
पंकज सदाशिव शिरसाळे
२२. वाङ्मयीन निर्मितीत 'निबंध चंद्रिका' या नियतकालिकाचे योगदान १६०
प्रा. मधुचंद्र लक्ष्मण भुसारे

B 28

मराठी वाङ्मयातील नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान

प्रकाशक व मुद्रक

श्री. रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रतापनगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव-४२५००९.

(०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

Website : www.prashantpublications.com

E-mail : sales@prashantpublications.com

प्रथमावृत्ती : १६ ऑक्टोबर, २०१५

ISBN : 978-93-85019-57-9

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ ४९५/-

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार लेखकाधीन असून, या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटोकॉपी, रेकॉर्डिंग करणे कायद्याने गुन्हा असून, असे आढळून आल्यास तत्काळ कारवाई करण्यात येईल.

11

23

संपादकीय भूमिका

आज दिनांक १६ व १७ ऑक्टोबर २०१५ रोजी महाविद्यालयात मराठी विषयाचे राष्ट्रीय चर्चासत्र संपन्न होत आहे. याबद्दल मी महाविद्यालयाच्या वतीने उपस्थितांचे मनःपूर्वक स्वागत करतो.

या महाविद्यालयात चर्चासत्र आयोजनाची परंपरा मराठी विषयापासून सुरू झाली. २००३ सालापासून मराठी विभाग हा विद्यापीठ स्तरीय, राज्यस्तरीय आणि विद्यापीठ स्तरीय चर्चासत्रांचे आयोजन करित आला आहे. मराठी वाङ्मयीन नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहांना योगदान हा आजच्या राष्ट्रीय चर्चासत्राचा विषय आहे.

एकोणिसाव्या शतकात महाराष्ट्रात सामाजिक, सांस्कृतिक क्षेत्रात वेगाने अभिसरण सुरू झाले. याच काळात मुद्रणयुग सुरू झाले आणि प्रबोधनाची चळवळ अधिक गतिमान झाली. दैनिके, साप्ताहिके, पाक्षिके, मासिके आदी नियतकालिकांनी ज्ञान, प्रबोधन, रंजन ही वैशिष्ट्ये स्वीकारून महाराष्ट्राच्या समाज जीवनाशी संवादी राहण्याचे कार्य केले. ते आजतागायत सुरू आहे. महाराष्ट्राच्या वाङ्मयीन संस्कृतीच्या जडणघडणीत आणि विविध साहित्य प्रवाहांच्या निर्मितीत वाङ्मयीन नियतकालिकांचा लघुअनियतकालिकांचा महत्त्वाचा वाटा आहे.

लेखकांच्या आविष्काराचे माध्यम म्हणून प्रत्येक कालखंडात वाङ्मयीन नियतकालिके लेखकांच्या पाठीशी उभे राहिलेले आहे. साहित्यकृती प्रकल्प होण्याअगोदर आणि नंतरही तिची आशयवैशिष्ट्ये रसिकांपर्यंत पोहचविण्याचे महत्कार्य वाङ्मयीन नियतकालिकांनी केले आहे. वाङ्मयीन संकल्पना कवचिन्नात आणि वाचकांची अभिरुची घडविण्यात वाङ्मयीन नियतकालिकांचा महत्त्व वाटा आहे. लेखक, प्रकाशक, पुस्तकविक्रेते, वाचक या सर्वांची संतुलक साथी म्हणून वाङ्मयीन नियतकालिके उपयोजित राहिलेले आहे. लघुअनियतकालिकांचे साहित्य प्रकारला योगदान या विषयाकडे अग्रगण्य संशोधक यांच्याकडून चर्चा व्हावी यासाठी राष्ट्रीय चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले.

गेल्या दोन शतकातील मराठी साहित्याचा इतिहास अग्रगण्य संशोधक यांच्यात असे लक्षात येते की, मराठी साहित्याच्या निर्मितीत, प्रचलनात आणि विकसनात

११. मराठी वाङ्मयीन नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहांना योगदान प्रा. महेश हरिभाऊ बनकर	१०३
१२. मराठी वाङ्मयीन नियतकालिकांचे योगदान प्रा. डॉ. विजया पाटील	१०८
१३. मराठी नियतकालिकांचे शैक्षणिक व सामाजिक प्रबोधनातील योगदान प्रा. प्रेमसिंग मानसिंग गिरासे	११२

विभाग २

वाङ्मय प्रकारांना मराठी नियतकालिकांचे योगदान

१४. कविता वाङ्मय प्रकारास विविध नियतकालिकांचे योगदान प्रा. डॉ. सुरेखा सिताराम बनकर	११७
१५. वाङ्मयीन नियतकालिके आणि मराठी कथा प्रा. डॉ. जगदीश आवटे	१२२
१६. 'कथा' या वाङ्मय प्रकाराला नियतकालिकांचे योगदान वैशाली शांताराम जाधव	१२७
१७. निबंध वाङ्मयाला मराठी नियतकालिकांचे योगदान प्रा. डॉ. एस. ए. इंगळे (गिरी)	१३२
१८. कविता व काव्यसमीक्षेला मराठी नियतकालिकांचे योगदान डॉ. गणेश मालते	१३७
१९. मराठी कवितेत लघुनियतकालिकांचे योगदान प्रा. डॉ. समिता जाधव	१४३

विभाग ३

विविध वाङ्मयीन नियतकालिकांचे योगदान

२०. मराठी नियतकालिकांचा इतिहास व विविध ज्ञान विस्तार व करमणूकचे वाङ्मयीन योगदान डॉ. सुरेश विनायक जाधव	१४९
२१. 'दर्पण' नियतकालिकातील सामाजिक लेखनाचे महत्त्व पंकज सदाशिव शिरसाळे	१५५
२२. वाङ्मयीन निर्मितीत 'निबंध चंद्रिका' या नियतकालिकाचे योगदान प्रा. मधुचंद्र लक्ष्मण भुसारे	१६०

२३. "मराठी साहित्यासाठी निजामकालीन वाङ्मयीन नियतकालिकांचे योगदान" प्रा. डॉ. एकनाथ फुटाणे	१६४
२४. मराठी वाङ्मयात 'अस्मितादर्श' नियतकालिकाचे योगदान प्रा. डॉ. संजय शिंदे	१७४
२५. 'अस्मितादर्श' नियतकालिकाचे दलित साहित्यात योगदान प्रा. इसादास भडके	१८१
२६. 'अस्मितादर्श'चे वाङ्मयीन योगदान प्रा. देवेंद्र बाबुराव निकम	१९४
२७. धम्मभूमीचे मराठी साहित्याला योगदान प्रा. जयश्री बागुल (खरे)	१९९
२८. अनुष्टुभ - नियतकालिकाचे वाङ्मयीन योगदान. प्रा. बाळासाहेब बैरागी	२०५
२९. 'अनुष्टुभ' नियतकालिकाचे वेगळेपण प्रा. प्रकाश कारभारी शेवाळे	२१०
३०. 'कविता-रती' चे मराठी कवितेला योगदान डॉ. तुषार यतींद्र चांदवडकर	२१५
३१. 'कविता-रती' : काही नोंदी काही निरीक्षणे प्रा. लता दोधू पवार	२२२
३२. 'तिफण' चे वाङ्मयीन योगदान प्रा. शिवाजी भिकाजी हुसे	२२४
३३. अक्षर पेरणी करणारी 'तिफण' डॉ. दत्तात्रय प्रभाकर डुंबरे	२३०
३४. 'श्रीगुरुदेव' नियतकालिकाचे ऐतिहासिक, सामाजिक आणि वाङ्मयीन कार्य प्रा. डॉ. ठाकूरसिंग राठोड	२३७
३५. 'सर्वधारा'चे मराठी साहित्याला योगदान प्रा. विश्वजीत कांबळे,	२४२
३६. वाङ्मयीन धारांचा एकत्रित प्रवाह - 'सर्वधारा' प्रा. पंकज श. वानखेडे	२५६

वाङ्मयीन नियतकालिके आणि मराठी कथा

(‘तीर्थकर’ नियतकालिक आणि मराठी जैन कथांच्या संदर्भात)

प्रा. डॉ. जगदीश आवटे

मराठी विभाग पमुख

कला, विज्ञान, वाणिज्य महाविद्यालय, वाघोली

ता. हवेली जि. पुणे- ४१२२०७.

स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात समाजाच्या दलित, मुस्लिम, ख्रिस्ती, ग्रामीण, स्त्रीवादी, आदिवासी वगैरे उपेक्षित स्तरांना राज्यघटनेमुळे आणि शिक्षणाच्या प्रसारामुळे आत्मभान प्राप्त झाले. हे आत्मभान ललित साहित्यातून प्रकट व्हायला फारसा वेळ लागला नाही. कालांतराने ह्या स्तरांचे साहित्यप्रवाह निर्माण झाले. भारतीय साहित्य अधिकाधिक सर्वसमावेशक आणि समृद्ध होण्यास ह्या साहित्य प्रवाहांचा निश्चितच उपयोग झाला. जैन साहित्याचा असा प्रवाह निर्माण व्हायला १९६७ साली अस्तित्वात आलेले ‘तीर्थकर’ नावाचे मासिक कारणीभूत ठरले. जैन तत्वज्ञान, जैन संस्कृती व जैन समाजाची माहिती देऊन तत्संबंधीची चर्चा घडवून आणण्याच्या हेतूने सुरू झालेले ‘तीर्थकर’ हे मासिक नियतकालिक पुढील काळातील समकालीन जैन साहित्य चळवळीच्या इतिहासातील मैलाचा दगड ठरले. ह्या साऱ्या चळवळीचे श्रेय जाते ते ह्या नियतकालिकाचे संपादन, मुद्रण, प्रकाशन तसेच अन्य नैमित्तिक व धोरणात्मक जबाबदाऱ्या नेटाने, चिकाटीने पार पाडणाऱ्या श्री. श्रेणिक अन्नदाते ह्यांना. (नियतकालिकाच्या माध्यमातून साहित्यिक चळवळ सुरू ठेवणे हे किती जिकिरीचे असते, हे मराठीतील अन्य काही वाङ्मयीन नियतकालिकांवरून लक्षात घ्यावे. मराठीतील काही दर्जेदार वाङ्मयीन नियतकालिके ही अशा तळमळीच्या शिलेदारांमुळे नावारूपाला आल्याची आणि त्यांच्या अभावी बंद पडल्याची उदाहरणे आहेत.)

प्रस्तुत शोधनिबंधातून ‘तीर्थकर’ नियतकालिकाचे ‘समकालीन मराठी जैन कथा’ ह्या साहित्य प्रकाराला योगदान, ह्या विषयाकडे अभ्यासकांचे लक्ष वेधण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. १९६० नंतरच्या मराठी साहित्याच्या कालखंडामध्ये दलित, ग्रामीण, प्रादेशिक, स्त्रीवादी, मुस्लिम, ख्रिस्ती, आदिवासी वगैरे प्रवाहांची नावानिशी चर्चा-समीक्षा होऊ लागली. जैन साहित्याच्या बाबतीत मात्र काहीसे उपेक्षेचे वातावरण जाणवते.

अस्तित्वात असलेल्या परंतु उपेक्षित किंवा दुर्लक्षित राहिलेल्या एखाद्या

१२२ | मराठी वाङ्मयातील नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान

साहित्यप्रवाहाची दखलच घेतली गेली नाही तर एकूणच मराठी साहित्य चळवळीबद्दल काढण्यात आलेले निष्कर्ष हे सध्याच्या विषयास करणारे ठरू शकतात. आणि ह्या प्रतिकूल परिणाम संबंधित भाषेतील साहित्य चळवळीवर होऊ शकतो. असे काही होऊ नये, हा हेतू मनात बाळगून प्रस्तुत विषयावर शोधनिबंध सादर करण्याचे प्रयोजन केले आहे. (ह्याठिकाणी जैन कथासाहित्य म्हणजे जैन आचारविचारांचे प्रतिबिंब असलेले म्हणजेच अहिंसा, अपरिग्रह, अस्त्येय, अनीश्वरवाद, अनेकान्तवाद वगैरे वैशिष्ट्यांनी युक्त असलेले कथासाहित्य आणि जैन साहित्यिक म्हणजे केवळ जन्माने नव्हे तर आचारविचाराने म्हणजेच विश्वकल्याणाची आस बाळगणारे साहित्यिक, असा अर्थ अभिप्रेत आहे.)

तीर्थकर नियतकालिक आणि मराठी कथा:

श्री. श्रेणिक अन्नदाते ह्यांनी इ. स. १९६७ मध्ये ‘तीर्थकर’ हे नियतकालिक सुरू केले. ‘तीर्थकर’ म्हणजे मार्गदर्शक. कर्मकांडाने ग्रासलेल्या, अन्याय-विषमतेने नाडल्या गेलेल्या बहुसंख्यांना जीवनाची दिशा दाखवण्याचे, मानवी जीवनाची इतिकर्तव्यता सांगण्याचे काम प्राचीन कालखंडातील तीर्थकरांनी केले. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात असेच काहीसे कार्य ‘तीर्थकर’ ह्या नियतकालिकाने सुरू केले. तत्वज्ञान, संस्कृती, आचारविचार, भल्याबुऱ्या सामाजिक घटना-घडामोडींमागचा अन्वयार्थ सहजसुलभ मराठी भाषेतून सांगण्याचे कार्य प्रारंभीच्या काळात ‘तीर्थकर’ ने हाती घेतले. प्रारंभीच्या दोन-तीन वर्षांत ह्या नियतकालिकातून इझनभर कथा प्रकाशित झाल्या. ह्यातील काही कथा आधारित स्वरूपाच्या, काही अनुवादीत स्वरूपाच्या तर काही स्वतंत्र दर्जाच्या आहेत. आदिनाथ कुरुंदवाडे, राजेंद्र बीडकर, प्रा. माधव रणदिवे, सुरेखा शहा ह्यांनी हे कथादालन सजवण्याचा प्रयत्न केला. स्वतः श्री. श्रेणिक अन्नदाते ह्यांनीसुद्धा संपादकीय-प्रकाशकिय जबाबदाऱ्या सांभाळत कथालेखन केले. डी. डी. मगदूम, बलराज संघई, विजय आवटी, संतोष मुळावकर, सुमेर के. जैन ह्यांनी नंतरच्या काळात समकालीन विषय घेऊन कथा लिहील्या. ह्या कथानिर्मितीमध्ये स्त्री-लेखिका सुध्दा आघाडीवर आहेत. इ. स. १९६९ मधील मे महिन्याच्या ‘तीर्थकर’ मध्ये सौ. सुचारिता देशमाने ह्यांची ‘पराजय’ शीर्षकाची कथा प्रसिध्द झाली आहे. मीना गरीबे, लीला शहा, मेघा आलासे, सुरीला वालचाळे, सुनेत्रा नकाते, वृषाली मगदूम, हेमलता जोहरापूरकर ह्यांनी आपल्या कथालेखनाचा दर्जा उत्तरोत्तर उंचावत नेला आहे. इतरही अनेक लेखक लेखिकांचे ह्या कथामालेतील योगदान मौलिक स्वरूपाचे आहे. (विस्तारभयास्तव हा नामोल्लेख टाळला आहे.) ह्या सर्व कथाकरांमध्ये नीलम माणगावे ह्यांच्या मराठी वाङ्मयातील नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान | १२३

कथांचा दर्जा अत्यंत उच्च स्वरूपाचा आहे. समकालीन कथासंदर्भात त्यांनी दर्जाचा कळस गाठल्याचे त्यांच्या अनेक कथांवरून स्पष्ट होते.

वरील लेखकांच्या कथा प्रकाशात आणण्याचे बहुमोल कार्य 'तीर्थकर' ने मोठ्या हौसेने केले आहे. ह्या कथांचे आशयविश्व तपासून पाहिल्यास 'तीर्थकर' च्या कार्याची महती पटते आणि म्हणूनच खालील परिच्छेदांतून सदर कथाविश्वची निवडक झलक दाखवण्याचा प्रयत्न केला आहे.

१) 'दिशा' (राजेंद्र बीडकर) ह्या कथेतून एका १४/१५ वर्षांच्या मुलाच्या मनातील आपल्या सख्ख्या चुलत्याविषयीची सूडभावना, हिंस्त्रभावना योग्य मार्गदर्शनामुळे नष्ट झाल्याचे आढळते. 'पाठ' (मीना गरीबे) ह्या कथेतून एखाद्या पक्ष्याला पिंजऱ्यात कोंडून ठेवणे हे मानवतेच्या विरुद्ध असल्याचा उपदेश करण्यात आला आहे. अनोखे दातृत्व 'मीना गरीबे' ह्या कथेतून मूर्तीसाठी अगर मंदिरासाठी दान देण्याऐवजी शैक्षणिक मदतीच्या माध्यमातून सजीव शिल्प घडवण्यासाठी दान करणे, हेच खरे धार्मिकतेचे लक्षण असल्याचे सांगितले आहे. 'धर्मो रक्षति रक्षितः' (बलराज संघई) ह्या कथेतून अहिंसा तत्वाचे पालन करण्यासाठी स्वतःच्या नोकरीचा त्याग करणारा नायक आढळतो, 'समाधी' (महावीर जोधळे) ह्या कथेतून उच्च-नीच, श्रेष्ठ-कनिष्ठ हा भेदभाव सर्वच धर्मात असल्याचे वास्तव रेखाटले आहे. 'पुनीत' (श्रेणिक अन्नदाते) ह्या कथेतून दुष्काळाच्या भीषण संकटात मूक जनावारांना कत्तलीपासून वाचवणारा प्रगल्भ नायक सामोरा येतो.

२) 'नवं मंदिर' (नीलम माणगावे) ह्या कथेतील/सुन आपल्या दिवंगत सासूच्या स्मरणार्थ एखादा पदार्थ वर्षभरासाठी वर्ज्य करण्याचे कोरडे कर्मकांड करण्याऐवजी सासूबाईचे सद्गुण अंगी बाणवण्याचा निर्धार व्यक्त करते आणि अशा प्रकारे कर्मकांडग्रस्त समाजासमोर एक पुरोगामी पर्याय ठेवते. 'मृत्यू-महोत्सव' (लीला शहा) ह्या कथेतून रस्त्यावरील झाडे स्वार्थासाठी, सोयीसाठी तोडणे म्हणजे त्यांची एक प्रकारे हत्या करण्यासारखेच दुष्ट कृत्य असल्याचे सांगितले आहे. 'तेवते निरांजन..... जळालेली नोट' (लीला शहा) ह्या कथेतील नायिक भाऊबीजेनिमीताने भावाने ५००/- रूपयांची ओवळणी म्हणून दिलेली नोट. हे पैसे मजुरांच्या पिळवणूकीतून मिळाले असल्यामुळे झिडकारण्याचा विचार करते. 'श्रावण' (सुरेखा शहा) कथेतून मूळच्या कलासक्त वृत्तीच्या नायिकेचा लग्नानंतर होणारा मानसिक कोंडमारा रेखाटला आहे.

३) 'मॅलथिऑन' (डी. डी. मगदूम) कथेचा विषय साधामुदाच आहे. पण सामान्य माणसाची त्याद्वारे होणारी ससेहोलपट विस्ताराने आली आहे. 'प्रश्न'

१२४ | मराठी वाङ्मयातील नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान

(सुरेखा शहा) ह्या कथेतून कर्मकांडावर, भपकेबाजपणावर भरपूर पैसे खर्च करणाऱ्या पण गरीब माणसाच्या शस्त्रक्रियेसाठी मदत करण्यास तयार नसलेल्या कुटूंबाच्या करंटेपणा अधोरेखित केला आहे. 'गिरनार' (श्रेणिक अन्नदाते) कथेतून किरकोळ शारीरिक वैगुण्यामुळे आयुष्यभर अविवाहीत राहावयाची वेळ आलेल्या एका प्राध्यापिकेची व्यथा सामोरी येते.

४) 'पुण्यप्रदेशाचा शोध' (डी. डी. मगदूम) ह्या कथेतून मुलींचे लग्न त्यांची पूर्ण शारीरिक, मानसिक वाढ झाल्यानंतरच करणे गरजेचे असल्याची शिकवण दिली आहे. 'रथवादळ' (नीलम माणगावे) ह्या कथेत धार्मिक सण-उत्सावात अनाटायी खर्च करणे गैर असल्याचे दाखवून दिले आहे. 'स्वहित' (संतोष मुळावकर) कथेतून व्यक्तीगत हित साधण्यासाठी ओली पार्टी देण्यास नकार देणारा दृढनिश्चयी नायक आढळतो. 'विकल्प' (मीना गरीबे) ह्या कथेतील, स्वतःच्या विधवा सुनेच्या पुनर्विवाहास मान्यता देणारे सासरे, आपल्या मनात पुराणामित्वाचा आदर्श उभा करतील.

५) 'कळी' (सुनेचा नकाते) ह्या कथेची नायिका गर्भलिंगचिकित्सा करून घेण्यास ठाम नकार देते. 'क्षमास्मृती' (मेघा आलासे) कथेतील नायिका जन्माने विशिष्ट धर्माचे असण्यापेक्षा आचारविचाराने धार्मिक असणे आवश्यक असल्याचे दाखवून देते. 'पाली आणि लंबक' (राजेंद्र बीडकर) ह्या कथेतील प्रेम आणि ब्रह्मचर्य या दोन्हीमधील द्वंद्व चिंतन करण्यास भाग पाडते.

६) 'अर्घ्य' (मधुमती पाटील) कथेतून धार्मिक बुवाबाजीचा पर्दापाश केला गेला आहे. 'माता' (मीना गरीबे) ह्या कथेतील एक सहृदय आई आपल्या व्यसनी मुलामुळे सुनेचा संसार उद्ध्वस्त होण्याची शक्यता दिसू लागताच सुनेला घटस्फोट मिळवून देते तसेच सुनेचा पुनर्विवाह करून देते. 'शासन' (नीलम माणगावे) कथेतून धर्मांशी, रूढ नीतिनियमांशी विसंगत आचरण करू पाहणाऱ्या मुलींना निर्भीडपणे हाकलून लावणारे गाव दिसून येते.

'तीर्थकर' नियतकालिकातून वरील कथा प्रकाशित झाल्या असून ह्या कथांची संख्या १२५ पेक्षा जास्त आहे. 'तीर्थकर' नियतकालिकाने काही कथाविशेषांकही प्रकाशित केले आहेत. एवढेच नव्हे तर सदर कथांच्या निर्मितीमागची कथा वाचकांसमोर आणण्याचा उपक्रमही अलीकडच्या काळात हाती घेतला आहे. समकालीन मराठी जैन कथेवर 'तीर्थकर' च्या माध्यमातून चर्चा-चिकित्सा, समीक्षा केली आहे. अधिकाधिक दर्जेदार कथानिर्मितीसाठी कथालेखन कार्यशाळांचे आयोजन करण्यात पुढाकार घेतला आहे. (ह्या सर्व कथा नंतर 'पुनीत', 'परहिंद'

मराठी वाङ्मयातील नियतकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान | १२५

च कादम्ब', 'गिरनार', 'व्रती', 'अभिषेक', 'शासन' ह्या कथासंग्रहातून ग्रंथरूपाने प्रकाशित झाल्या.)

मराठी साहित्यवर्तुळात समकालीन मराठी जैन कथा आपल्या आगळ्या वेगळ्या वैशिष्ट्यांनी नटलेल्या आहेत. ह्या कथांची, कथावैशिष्ट्यांची समीक्षा-चिकित्सा हा वाङ्मयीन चर्चेचा विषय आहेच. मात्र चार घटकांच्या महत्वाचा गुण कुणालाही प्रभावीत करेल, मार्गदर्शक ठरेल ह्यात शकाच नाही. अशा ह्या कथांचे आणि ह्या कथांना वाचकांसमोर, समाजासमोर आणण्यासाठी घटपटणाऱ्या 'तीर्थंकर' नियतकालिकाचे महनीय कार्य उपेक्षित राहू नये, एवढीच अपेक्षा आहे.

* करनचुडीच्या जोडीनेच कनलीचे संस्कारसामर्थ्य हा ह्या रुपांचा

'कथा' या वाङ्मय प्रकाराला निव्वन्तकालिकांचे योगदान

वैजान्ती शास्त्राम काव्य

साहित्य विभाग

मराठी विभाग

क्रांतीन्येती सचिवालय पुणे पुणे विद्यापीठ, पुणे.

प्रास्ताविक :

कथा सांगण्याची व ऐकण्याची आवड फार प्राचीन काळापासून मानवी मनात रुजलेली आहे व मानवाच्या विकासाबरोबरच त्या गोष्टीबद्दल काय झालेला आहे मराठी भाषेचा जन्म झाल्याबरोबरच कथात्म वाङ्मयाला जन्मसोबतच अनुपंगाने आश्रय मिळाला. आणि त्यातून तो श्रोत्यापर्यंत जायला थकू लागत नाही. अनेक नामवंत प्रसिद्ध साहित्यिक पंडीत कवींनी या कथा वाङ्मय प्रकाराला दुजोरा दिला आणि पंडीत कवींनी मराठी वाङ्मयातून अनेक साहित्यप्रकारातून कथा आकाराला आणली. त्यामध्ये खंडकाव्य, कथाकाव्य, पंचतंत्र, लघुकथा यासारख्या अनेक काव्यप्रकारातून कथा उदयाला आणली.

प्राचीन मराठी वाङ्मयाच्या नाबतीत सांगातचे तर संस्कृत पंचतंत्राचे देणूक आणि चौदाव्या शतकातले मराठीमध्ये झालेले उपक्रम खरोखरच अक्षरशः आहे. त्यामध्ये महानुभव वाङ्मयातील 'दुष्टांतपाठ' या प्रश्नाचे महत्त्व अक्षरशः आहे. त्यामध्ये 'काठियाचा दुष्टांत', 'आधारीप परिशुचा दुष्टांत', 'अतबंध आणि हृदी' यांचा दुष्टांत यातून गौष्ट सांगण्याचेच कौशल्य प्रतीत होते. कथा सांगण्याची त्यातील हादोटी व मानवी मनाचे त्यात घडलेले दर्शन एक सांगतल्या कला दृष्टीची साधू देहात.

त्यारंदार शिवकालाने आणि पेशवेकालातही या कथेचे बऱ्याच वेळात अर्थ केली आणि त्यातून शिवाजी महाराजांच्या शीर्षाच्या, पराक्रमाच्या आणि लढायांच्या कथा सांगितल्या जाऊ लागल्या. त्यामध्ये पाविपताचा पराक्रम, अक्षरशः खानाच्या कथाची गौष्ट, जगजगताच्या खूनाचे वर्णन इ. सारखे प्रसंग सांगतल्या त्यामध्ये कथा कथाने गौष्टीकपानेच ते समोर आले त्यामुळे कथावाङ्मय प्रकाराची महत्त्वा त्यातून साखरिचे महत्त्व देखील पणाले पाहिजे.

इंग्रजी राज्याबरोबरच इंग्रजीची कला भारतात आली आणि तेव्हा परतून इंग्रजीक धरिष्ट्याला विपले वाजणे लागले मराठीतील कथावाङ्मयातही इंग्रजी कथा येऊ लागली. यामध्ये आग्नीच सुभवातीच्या काळात तयारकरीने कथावाङ्मय कथांचे उत्सव सुरुवात गेले.

समूची वाङ्मयातील निव्वन्तकालिकांचे साहित्य प्रवाहातील योगदान । ११८

(या ग्रंथातील लेख पूर्णतः त्या त्या लेखकांचे आहेत. कोणत्याही प्रकारचा पुनर्वापर करताना लेखी परवानगी आवश्यक आहे.)

४० स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. १०९०

४० देशविदेशातील लोकसंस्कृतीचे साहित्यातील दर्शन
(समीक्षा - संदर्भ)

४० प्रकाशक आणि मुद्रक :

डॉ. एल. व्ही. तावरे

स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ, महात्मा फुले सभागृहामागे,
पुणे - ४११ ०३०.

स्थिरभाष : (०२०) २४४७ २५ ४९ / २४४३६९६१

ई-मेल : snehaltawre@gmail.com

४० © सर्व हक्क सुरक्षित

४० प्रथमावृत्ती : २६ नोव्हेंबर २०१७,

पाचवी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, थायलंड

४० मुखपृष्ठ : राजेंद्र गिरधारी

४० अक्षरजुळणी : एस.एस. ग्राफिक्स

४० मुद्रणस्थळ : स्मिता प्रिंटर्स, पुणे

४० पृष्ठसंख्या : ३२८

४० ISBN 978-93-85709-08-1

४० मूल्य : ₹ ३५०/-

\$ 6

आंतरराष्ट्रीय
आंतरविद्याशाखीय परिषद

२०१५-१६

International Interdisciplinary Conference

२६-११-२०१५

Aspects of Folk-Culture in Literature
at National and International Level

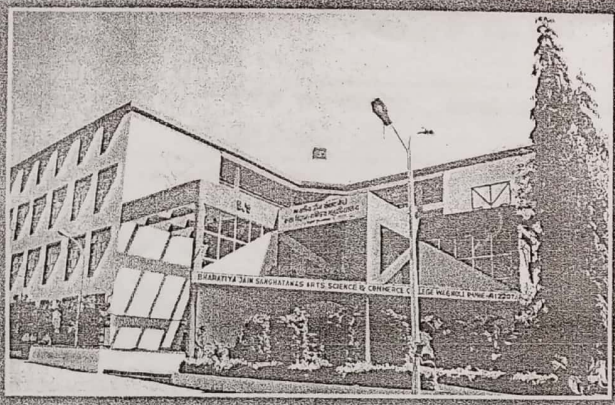
देशविदेशातील लोकसंस्कृतीचे
साहित्यातील दर्शन

संपादक

डॉ. स्नेहल तावरे

१४. लोककलेतील लोकसंस्कृतीचे विविध कलाविष्कार
- डॉ. शीला गाढे / १९९
१५. 'स्त्री'गीतात निसर्गदर्शन - डॉ. लता महाजन / १०६
१६. एकविसाव्या शतकातील आदिवासी संस्कृती
- डॉ. पुष्पा गावीत / ११२
१७. लोकसहित्यातील एक देखणं लेणं -
उखाणा : परंपरा आणि स्वरूप - प्रा. वंदना जोशी / ११७
१८. लोकगीतांचा आध्यात्मिक दृष्टिकोण
- डॉ. संतोषराव ठाकरे / १२४
- ✓ १९. बहुभाषिक जैन साहित्याचे पैलू - डॉ. जगदीश आवटे / १२९
(मध्ययुगीन कालखंडासंदर्भात)
२०. मराठी लोकसंस्कृतीतील स्त्रीप्रधान लोकाविष्काराची रूपे
- डॉ. उज्वला भोर / १३६
२१. लोकसंस्कृतीचे उपासक संत गाडगेबाबा
- डॉ. राजाराम गावडे / १४४
२२. लोकसंस्कृती व स्त्रीवादी साहित्य यांचा बदलता अनुबंध
- डॉ. द. के. गंधारे / १५०
२३. जन्म ते मृत्यू आणि महाराष्ट्रातील लोकसंस्कृती : एक अन्वय
- डॉ. संजय नगरकर / १५७
२४. संगीतामध्ये लोकसंस्कृतीचे पैलू - डॉ. संगीता बापट / १६४
२५. लोकसंस्कृतीचा अविभाज्य घटक - दैवते
- डॉ. संजय घोडेकर / १७०
२६. पुणे येथील पर्वती परिसरातील लोकसंस्कृती
- डॉ. महालक्ष्मी मोराले / १७६
२७. महाराष्ट्र संस्कृती व (लोक) साहित्याविष्कार
- डॉ. पौर्णिमा बोडके / १८३
२८. लोकसंस्कृती आणि वारकरी चळवळ
- डॉ. गजानन जाधव / १८९
२९. लोकसंस्कृतीचे स्वरूप - प्रा. जयश्री थोरवे / १९७
३०. लोकसंस्कृतीचा उपासक : वासुदेव
- डॉ. दादासाहेब कोळी / २०४

Department of History
 Bhartiya Jain Sanghatana's
 Arts, Science & Commerce College,
 Wagholi, Pune - 412207

महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ

संपादक
 डॉ. भूषण फडतरे

महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ

B V

संपादक
 डॉ. भूषण फडतरे

46. स्वातंत्र्यलढ्यात महाराष्ट्रातील स्त्रियांचे योगदान	प्रा. इंदिरा लोखंडे	259
47. महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्यलढ्यात जैन स्त्रीचे योगदान	प्रा. डॉ. जगदीश आवटे	262
48. स्वातंत्र्यआंदोलनात महाराष्ट्रातील साहित्याचे योगदान (कविता)	प्रा. पांडुरंग कंद	265
49. Medieval and Contemporary History of Village Dapode	Dr. Balasaheb Kendale	270
50. Facets of Sardar Patel : The Spirited Leader	Dr. L. C. Nand	277
51. चलेजाव चळवळीत खानदेशातील स्त्रियांचा सहभाग	प्रा. सुरेश कदम	283
52. सविनय कायदेभंग चळवळीत पेण तालुक्याचे योगदान	प्रा. प्रभाकर गावंड	289
53. स्वातंत्र्यआंदोलनात कोंकणचे योगदान - एक ऐतिहासिक आढावा	कु. समाधान गायकवाड	295
54. ज्ञान प्रकाश वृत्तपत्राचे भारतीय स्वातंत्र्यचळवळीतील योगदान	श्री. चंद्रभान मेंगाने	298
55. स्वातंत्र्य आंदोलनात महाराष्ट्रातील आदिवासी लोकांचा सहभाग	प्रा. डॉ. कृष्णा मालकर प्रा. रामकृष्ण बोडखे	305

XIV

56. यशोदाबाई सावरकर यांचे स्वातंत्र्यलढ्यातील योगदान	प्रा. शिल्पा शेठे	310
57. सहकार महर्षी शंकरराव मोहिते पाटील यांचे स्वातंत्र्य संग्रामातील योगदान	प्रा. हमीद काझी	315
58. किसन वीर आणि सातान्यातील भूमिगत चळवळ	प्रा. कल्याण चव्हाण	320
59. स्वातंत्र्यलढ्यात विदर्भातील स्त्रियांचा सहभाग	प्रा. डॉ. नामदेव ढाले	326
60. अभिनव भारत आणि कवि गोविंद त्र्यंबक दरेकर यांचे क्रांतीकार्यातील योगदान भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील	प्रा. गणेश भामे	333
61. आदिवासींच्या कार्याचा विश्लेषणात्मक अभ्यास	प्रा. डॉ. आर. पी. भामरे	339
62. लाला लजपतराय यांचे पत्रकारितेतील योगदान	प्रा. डॉ. राजेंद्र रासकर	347
63. मोडी कागदपत्रांचा स्थानिक इतिहास लेखनात उपयोग : भद्रनवाडी गावच्या विशेष संदर्भात	प्रा. सुरेंद्र शिरसठ	351
64. रायगड जिल्ह्यातील चिरनेरचा जंगल सत्याग्रह	प्रा. डॉ. एस. व्ही. पाथरकर	355
65. औरंग गावचा स्थानिक इतिहास	प्रा. शाकुराव कोरडे	358
66. गांधी स्मारक स्तंभ	प्रा. डॉ. रामकृष्ण ढेरे	363

XV

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुरस्कृत
राज्यस्तरीय चर्चासत्र (इतिहास विषय)
कालावधी - १२ व १३ जानेवारी २०१५
शोधनिबंध संग्रह

महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ

ISBN : 978-93-84916-86-2

संपादक : डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

प्रकाशक :

सक्सेस पब्लिकेशन्स,

राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ, पुणे ४११०३०

फोन नं. : ०२०-२४४३३७४, २४४३४६६२, ८८०६६६४८५८

Website: www.sharpmultinational.com

Email : marketing@sharpmultinational.com

प्रकाशन : १२ जानेवारी २०१५

देणगी मूल्य : नाही

शोधनिबंध निवड समिती :

डॉ. राजा दीक्षित, डॉ. स्वाती काळभोर, प्रा. श्रुती भातखंडे, प्रा. पद्माकर प्रभुणे,
डॉ. लहू गायकवाड

या शोधनिबंध संग्रहात प्रकाशित झालेल्या शोधनिबंधातील मतांशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. ती मते त्या त्या संशोधकाची समजावीत.

ii

अध्यक्षीय मनोगत

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यामध्ये महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य लढा हा महत्त्वपूर्ण घटक मानला जातो. स्वातंत्र्य आंदोलनाचा विचार संपूर्ण देशभर पसरला होता. त्यामध्ये महाराष्ट्रही या आंदोलनात आघाडीवर होता. महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य आंदोलनात सर्व स्तरातील लोकांनी सहभाग घेतला होता. गांधीजींच्या देशव्यापी चळवळीचा प्रसार महाराष्ट्रामध्ये सुरू झाल्याने असहकार, सविनय कायदेभंग व छोडो भारत चळवळ या चळवळीने जनआंदोलनाचे स्वरूप प्राप्त केले होते. येथील जनआंदोलनात स्त्रियांचा सहभाग ठळकपणे दिसून येतो. ब्रिटिशांचे अन्यायकारक कायदे मोडणे, स्वदेशीचा पुरस्कार, राष्ट्रीय शिक्षणाचा पुरस्कार, परकीय मालावर बहिष्कार टाकणे हे कार्य करून स्त्रियांनी जे योगदान दिले आहे ते खरोखरच प्रेरणादायी स्वरूपाचे होते.

महाराष्ट्रात साहित्याचा वारसा अगदी पूर्वीपासून लाभत आलेला होता. स्वातंत्र्य चळवळीच्या काळातही जनमत जागृत करणे, आपले विचार स्वदेशी बांधवांपर्यंत पोहोचविणे, ब्रिटिश सत्तेचे खरे रूप मांडणे, यासारखे प्रयत्न महाराष्ट्रातील साहित्याने केले होते. समाज मनाचा आरसा म्हणजे तत्कालीन वृत्तपत्रांची कामगिरी होती. त्याचा परिणाम स्वातंत्र्य चळवळ विकसित होण्यास झाला. या सर्व गोष्टींचा समन्वय साधून महाराष्ट्रात विविध ठिकाणी स्थानिक स्तरावर विविध आंदोलने झाली. ती सामान्यांना प्रेरित करणारी ठरली. त्यांच्या प्रेरणेमुळेच सामान्य व्यक्तीही आंदोलनात सहभागी झालेले दिसतात.

वरील सर्व विषयांना स्पर्श करण्याच्या हेतूने गुणवत्ता सुधार योजना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे व भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, वाघोली यांच्या संयुक्त विद्यमाने महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्य चळवळ या विषयावर आधारित राज्यस्तरीय चर्चासत्र व पुणे विद्यापीठ इतिहास परिषदेचे

iii

महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्यलढ्यात जैन स्त्रीचे योगदान

प्रा. डॉ. जगदीश आवटे, भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, वाघोली, ता. हवेली, जि. पुणे.

सांगली जिल्ह्यातील वाळवा तालुक्यामध्ये ऐतवडे बुद्रुक नावाचे एक गाव आहे. या गावामध्ये इ.स. १९२० मध्ये राजमती पाटील यांचा जन्म झाला. लहानपणीच आईचे निधन झाल्यामुळे वडिलांना आणि भावाला सांभाळण्यासाठी त्यांनी अविवाहित राहण्याचे ठरविले. आपला भाऊ आदगोंडा यास त्या बाहुबली (जि. कोल्हापूर) येथील आश्रमात शिकण्यासाठी घेऊन गेल्या. त्यावेळी आश्रमाचे प्रमुख पूज्य समंतभद्र यांनी त्यांना शिक्षण घेऊन समाजकार्य करण्याचा सल्ला दिला. त्यामुळे राजमती पाटील शिक्षणासाठी सोलापूरच्या जैन श्राविकाश्रमामध्ये येऊन राहिल्या व शिक्षण घेऊ लागल्या.

म. गांधीजींनी इ. स. १९४२ मध्ये इंग्रजांना देश सोडून जाण्याचा आदेश दिला. त्यावेळी राजमती ह्या इयत्ता सातवीमध्ये शिकत होत्या. स्वातंत्र्याच्या प्राप्तीसाठी आपलासुद्धा खारीचा वाटा असावा, या हेतूने त्या सोलापूरमध्ये भित्तिपत्रके व बुलेटिन्स तयार करून वाटण्याचे काम करू लागल्या. ९ ऑगस्ट १९४३ रोजी त्यांनी सोलापुरातील टिळक चौकात तिरंगा झेंडा फडकावून भारतमातेचा जयघोष केला. त्यामुळे त्यांना अटक होऊन शिक्षा झाली. पुण्यातील येरवडा जेलमध्ये शिक्षा भोगून झाल्यानंतर त्या परत सोलापूरला श्राविकाश्रमामध्ये गेल्या. पण ह्यावेळी त्यांना आश्रमात राहण्याची परवानगी मिळाली नाही. त्यामुळे त्या परत सांगली जिल्ह्यातील आपल्या ऐतवडे बुद्रुक या गावी मार्च १९४४ मध्ये आल्या.

दरम्यानच्या काळात येडे मच्छिंद्र (जि. सांगली) येथील थोर क्रांतिसिंह नाना पाटील यांच्या नेतृत्वाखालील प्रतिसरकाराने स्वातंत्र्याचे आंदोलन धगधगते ठेवले होते. या प्रतिसरकारामधील जी. डी. बापू लाड, नागनाथ आण्णा नायकवडी तसेच इतर क्रांतिकारकांनी हत्यारांच्या खरेदीसाठी पैसे जमवण्याच्या हेतूने धुळ्याचा

खजिना लुटण्याचा बेत आखला. सांगली जिल्ह्यातून हे सर्व क्रांतिकारक वेगवेगळ्या गटाने व मार्गाने धुळे येथे पोहोचले. या गटामध्ये राजमती पाटील ह्या अगदी हट्टाने सहभागी झाल्या. १४ एप्रिल १९४४ रोजी धुळ्याचा खजिना लुटल्यानंतर राजमती पाटील यांनी ठरलेल्या योजनेनुसार हे सर्व पैसे गुपचूपपणे क्रांतिकारकांपर्यंत पोचवले. ऐतवडे बुद्रुकमधील राजमतीचे घर हे क्रांतिकारकांचे महत्त्वाचे केंद्र बनले. राजमतींनी स्वतः लष्करी पद्धतीचे प्रशिक्षण घेतले. २४ जुलै १९४५ रोजी नागनाथ आण्णा नायकवडी हे फंदफितुरीमुळे इंग्रजांच्या जाळ्यात अडकले. त्यांना साताऱ्याच्या जेलमध्ये ठेवण्यात आले. ह्यावेळी राजमतींनी वेगवेगळ्या वेशामध्ये जाऊन नागनाथ आण्णांना तुरुंगातून बाहेर काढण्याचा बेत आखला. १० सप्टेंबर १९४५ रोजी नागनाथ आण्णा सातारच्या तुरुंगातून अत्यंत धाडसाने बाहेर पडले.

२६ जानेवारी १९४५ रोजी राजमती पाटलांच्या ऐतवडे बुद्रुक ह्या गावी सर्व भूमिगत क्रांतिकारकांची बैठक झाली. क्रूर ब्रिटिश अधिकारी गिल्बर्ट ह्याला ह्या बैठकीचा सुगावा लागला. त्याने ह्या बैठकीच्या ठिकाणी छापा टाकला. पण त्याच्या हाती कोणीच लागले नाही. गिल्बर्टच्या अत्याचारामुळे व दहशतीमुळे नागनाथ आण्णांनी त्वेषाने आझाद हिंद सेनेच्या धर्तीवर वाळवा परिसरात लष्करी सेनेची उभारणी केली आणि प्रतिसरकारचा कारभार सुरू केला. बलाढ्य इंग्रज सत्तेला हे फार मोठे आव्हान वाटले. हे आव्हान मोडून काढण्यासाठी इंग्रज सरकारने ३० ऑगस्ट व ५ सप्टेंबर १९४५ ला दोन मिलिटरी बटालियन पाठवल्या. १४ फेब्रुवारी १९४६ रोजी मणदूर (ता. बत्तीस शिराळा, जि. सांगली) या गावच्या हद्दीमध्ये क्रांतिकारक आणि इंग्रजांची फौज यांच्यामध्ये तुंबळ लढाई झाली. या लढ्यामध्ये राजमती पाटील क्रांतिकारकांना प्रोत्साहन देण्यामध्ये अग्रभागी होत्या. या लढाईमध्ये किसन अहिर आणि नानकसिंग या क्रांतिकारकांना चीरमरण आले. क्रांतिकारकांना तात्पुरती माघार घ्यावी लागली.

स्वातंत्र्य मिळण्यापूर्वी काही दिवस अगोदर या परिसरातील सखाराम बारबटे नावाच्या दरोडेखोराने ऐतवडे बुद्रुक येथील राजमती पाटलांच्या घरावर राजमतींना ठार मारण्याच्या हेतूने हल्ला केला. या हल्ल्यामध्ये बाबूराव कोकाटे आणि प्रताप पाटील यांचा मृत्यू झाला. राजमती पाटील मात्र या हल्ल्यातून बचावल्या.

या हल्ल्यानंतर सखाराम बारबटे व त्याच्या साथीदारांचाही खून झाला.

स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर राजमती पाटील यांनी चळवळीतील एक क्रांतिकारक श्री. बळवंत बिरनाळे यांच्याशी इ.स. १९५० मध्ये विवाह केला.

अशा प्रकारे राजमती पाटील या जैन कुटुंबातील एका अल्पशिक्षित मुलीने देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी स्वयंप्रेरणेने योगदान दिले. अशा असंख्य स्वातंत्र्यप्रेमींच्या योगदानामुळेच १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी स्वातंत्र्यसूर्य उगवला. (संदर्भ : तीर्थकर, ऑगस्ट-सप्टेंबर १९९४ मधील प्रा. डॉ. पद्मजा पाटील यांचा लेख.)

BAKERY INDUSTRIES IN INDIA IMPORTANT CHALLENGES AND ISSUES

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.idealpublishing.in

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-86518-17-0

Price: 530.00 ₹

Publishing Year: 20th May 2016

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of idea publishing.

About the Author

Dr. Ashok V. Giri

M.Com, B.Ed, M.Phil. G.D.C. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro industries Ltd., Videocon industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune international Marathon from 2004-2012.

About the book

This book has excellent conceptual framework of Bakery Industries in India Important Challenges and Issues, and will be of use to most readers who are seeking for a structured knowledge or understanding of the Bakery Business. This book is quite impressive because it offers a balanced approach and conceptual information in a highly readable format. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant to the Bakery Business.

you may reach the author at:

Bakery Industries in India

Important Challenges and Issues

Dr. Ashok V. Giri

अनुक्रमणिका

अ.क्र	शोधनिबंधाचे शीर्षक	संशोधक	पान नं.
१	महाराष्ट्रातील सविनय कायदेभंग चळवळ व विसापूर कारागृह	प्रा. नवनाथ द. वाजगे	१
२	महाराष्ट्रातील वैचारिक जडणघडण : स्त्रीसुधारणा चळवळ	डॉ. भूषण गोविंद फडतरे	४
३	कुरुंदकरांची इस्लाम चिकित्सा	प्रा. शिल्पा शेटे	१०
४	महाराष्ट्रातील वैचारिक द्वंद्व : १९ व्या शतकाचा अभ्यास (१८१८-१९२०)	श्री. देवकुमार अहिरे	१२
५	महाराष्ट्रातील डाव्या चळवळीचा उदगम	प्रा. गणेश शंकर विधाटे	१८
६	कॉम्रेड श्रीपाद अमृत डांगे यांचे वैचारिक योगदान	प्रा. श्वेता सावले	२५
७	जागृतिकार पाळेकर आणि बुद्धिवाद	प्रा. सचिन मोरे	२८
८	एकोणिसाव्या शतकातील समाजसुधारणा चळवळी व मराठी साहित्य	प्रा. दया जेठे	३०
९	१८१८-१९२० या कालखंडातील निबंधवाङ्मय समाजप्रबोधन	प्रा. डॉ. संगिता शेळके	३३
१०	आधुनिक महाराष्ट्राच्या जडणघडणीतील पुरोगामी वृत्तपत्रांचे योगदान	श्री. सुरज लक्ष्मण सोनावणे	३८
११	आधुनिक महाराष्ट्राच्या परिवर्तनामध्ये "साधना" साप्ताहिकाचे योगदान	प्रा. अश्विनी सुरेश गायकवाड	४२
१२	संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीतील साम्यवादी स्त्रियांचे योगदान	श्री. उत्तम भगवान गोरड	४६
१३	डॉ. रामकृष्ण गोपाळ भांडारकर एक कर्ते विज्ञाननिष्ठ समाजसुधारक	प्रा. संदिप हरिभाऊ शिरसाठ	५०
१४	खानदेशातील क्रांतिकारी चळवळ आणि अल्पसंख्याक समाज	डॉ. के. डी. ढाकणे व अनिल पाटील	५२
१५	महाराष्ट्रातील स्त्रियांच्या चळवळी-असंघटीत स्त्री चळवळीचा आधुनिक महाराष्ट्राच्या वैचारिक जडणघडणीतील योगदान किंवा प्रभाव	प्रा. विष्णू शिवप्पा श्रीमंगले	५४
१६	मराठी वृत्तपत्रातील केसरी वृत्तपत्राचे ऐतिहासिक कार्य	प्रा. डॉ.आर. एल. जोशी	५८
१७	महाराष्ट्रातील समन्याय पाणीवाटपाच्या चळवळी मागील वैचारिक भूमिका	प्रा. कृष्णा महादेव पाटील	६३
१८	मुकुंदराव पाटील : महाराष्ट्रातील शेतीप्रश्नांची मीमांसा	प्रा. दिनकर मुरकुटे रावजी	६६
१९	संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ	प्रा. धरम शितल अरविंद	७०
२०	महाराष्ट्रातील कामगार चळवळ आणि नारायण मेघाजी लोखंडे	प्रा. विशाल रामदास रोकडे	७३
२१	इतिहास शिक्षक महामंडळ, महाराष्ट्र : महाराष्ट्रातील एक उल्लेखनीय शैक्षणिक चळवळ	श्री. जिजाभाऊ तुकाराम दातीर	७६
२२	समाजसुधारक सर मोरोपंत जोशी यांची वैचारिक जडणघडण	प्रा. डॉ. सुभाष एस. मुरे	८०
२३	राष्ट्रीयसंत आचार्य श्रीआनंदऋषीजी महाराज यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील महान योगदान	प्रा. सुरेखा दिनेश गांगुर्डे	८२
२४	क्रांतिकारी विचारवंत महात्मा फुले	प्रा. तानाजी जाधव	८५
२५	महात्मा फुले यांचे सामाजिक विचार	डॉ. मीना साळे	८८
२६	बहुजनवादी अर्थचिंतन आणि आजची परिस्थिती	डॉ.किसन मारुती अंबाडे	९०
२७	ब्राह्मणेतर(बहुजन) चळवळ-(फुले- शाहू-आंबेडकर)	प्रा. अर्जुन चाटे	९३
२८	स्त्रियांच्या हक्क अधिकाराचे निर्माते डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	श्री. अशोक मनोहर कांबळे	९५

ISBN : 978-93-83870-39-4

© 2016
Principal
Ahmednagar College,
Ahmednagar

Publisher :
Rutu Prakashan
10, 'Sarathi',
Saraswati Colony, Pipeline Road,
Savedi, Ahmednagar 414 001

Designed & Printed by
Satyam Prints
Chaupati Karanja,
Ahmednagar
T: (0241) 2322474
M: 9890100366

The Editorial Board
may not agree with
the views expressed
in this proceeding.

महाराष्ट्रातील वैचारिक जडणघडण : स्त्री सुधारणा चळवळ

डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

इतिहास विभाग प्रमुख, भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, वाघोली, पुणे
भ्रमणध्वनी : ९४२३२३३७७३०

१९ व्या शतकात महाराष्ट्रातील राजकीय जीवनातील अनास्था, अराजकता व अशांतता संपण्याच्या मार्गावर होती व आधुनिकतेची कास धरणाऱ्या नवसत्तेचा उदय होऊ लागला. नवसत्तेकडून विद्या व बुद्धिप्रामाण्यवादी दृष्टी, मानवतावादी मूल्य, वैज्ञानिक दृष्टिकोन, आधुनिकतेच्या पार्श्वभूमीवर धर्मनिष्ठा स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, विवेकनिष्ठा यासारखी आधुनिक मूल्ये येथील लोकांमध्ये रुजू लागली. त्यातूनच येथे धार्मिक, सामाजिक सुधारणा चळवळ सुरू झाली. डॉ. रा.गो. भांडारकर नमूद करतात, 'खरी उन्नती व्हायची असेल तर प्रथम उन्नत धर्माचा प्रचार झाला पाहिजे.' हे त्यांचे विधान म्हणजे सुधारकांची भावना व्यक्त करणारे प्रातिनिधीक उद्गार म्हणता येतील. भारतात इ.स.१८५७ साली मुंबई विद्यापीठाची निर्मिती झाली. या विद्यापीठाचे पहिले चार पदवीधर विद्यार्थी न्यायमूर्ती म.गो. रानडे, रा.गो. भांडारकर, वामन आबाजी मोडक व बाळ मंगेश वागळे हे आहेत. ह्यासर्वांनी महाराष्ट्राच्या प्रबोधनात उल्लेखनीय कार्य केलेले आहे. प्रबोधनाची सुरुवात १९ व्या शतकात झाली. या शतकातील धार्मिक व सामाजिकतेच्या दृष्टीने स्त्रियांच्या जीवनमानाचा विचार केला तरी त्या अनेक प्रथांनी बंदिस्त झालेल्या होत्या, हे दिसून येते. बालविवाह, बालजरठ विवाह, सती प्रथा, केशवपण, विधवाविवाह बंदी, स्त्री भ्रूणहत्या, स्त्री शिक्षण बंदी, बहुपत्नीत्व प्रथा ह्या प्रथांमध्ये स्थित्यंतर १९ व्या शतकात घडून आले. त्यामुळे हे शतक प्रबोधन व वैचारिक जडण घडणीचे शतक म्हणून ओळखले जाते.

एलफिन्स्टन कॉलेजचे पहिले प्रोफेसर, 'दर्पण' (इ.स.१९३२) हे पहिले मराठी वृत्तपत्र सुरू करणारे बाळशास्त्री जांभेकर यांनी सर्वात प्रथम स्त्रियांच्या दुःखांना वाचा फोडणारे लेखन केले. ज्यावेळी बंगालमध्ये सतीप्रथा बंदीचा कायदा अस्तित्वात येत होता त्यावेळी महाराष्ट्रात देखील बाळशास्त्री जांभेकरांच्या पुढाकारातून विधवा पुनर्विवाहाविषयी चर्चा घडून येत होती. येथेही सरकारने विधवा पुनर्विवाहाचा कायदा अस्तित्वात आणला पाहिजे, असे बाळशास्त्रींनी 'दर्पण'मध्ये नमूद केले. पुनर्विवाहाची प्रथा प्रचलित करण्यासाठी सुधारकांनी पुढे आले पाहिजे. पण पुनर्विवाह आणि धर्माची सांगड असल्यामुळे सुधारकांना सामाजिक बहिष्काराची भीती वाटत होती. तरीही गुप्त नाव ठेवून सुबाजी बापू व परशुराम क्षेत्रप ह्या दोन पंडितांनी १९२ पानांची 'पुनर्विवाह प्रकरण' नावाची पोथी तयार केली अर्थात तिला संपूर्ण सहकार्य बाळशास्त्रींचे होते. पोथीतील काही भाग इ.स.१८३५ मध्ये दर्पणमध्ये प्रसिद्ध झाला.^२ बालविधवांचे प्रमाण वाढू नये, त्यांना दुःखी जीवनातून मुक्त करण्यासाठी मुलीचा विवाह १२ वर्षांनंतर केला पाहिजे अशी सरकारकडे शिफारस केली. सामाजिक व धार्मिक सुधारणा कार्याचा गौरव म्हणून गव्हर्नर सर जेम्स कार्नक कडून जांभेकरांना 'जस्टीस ऑफ दी पीस' ही पदवी दिलेली होती.

सतीप्रथा ही तर समाजाला लागलेली एक कीड होती. सती म्हणजे विधवा स्त्रीने स्वतःचे बलिदान करून घेणे होय. अनेक स्त्रियांना हे बलिदान स्वइच्छेने न करता धर्मशास्त्राच्या, समाजाच्या दबावाने करावे लागत होते. लोकहितवादींच्या मते, 'सती जाताना स्त्रियांची अवस्था ही खाटकाकडे जाणाऱ्या मेंढीपेक्षाही भयानक असते. खाटीकाकडून मेंढी एकदाच कापली जाते. तसे येथे स्त्रीचे होत नाही. ती कधी चितेत तर कधी जीव वाचविण्याच्या दृष्टीने बाहेर असते.' अशी सतीप्रथा बंगालमध्ये जरी उग्र स्वरूपात असली तरी महाराष्ट्रातही तिचे काही दाखले मिळतात. सतीचे प्रमाण सरदार घराण्यात, ब्राह्मण कुटुंबात अधिक होते. पेशवेकाळात तर येथे अनेक स्त्रियां सती गेल्याचे उल्लेख मिळतात. सन १८१८ मध्ये पेशवाईचा शेवट होऊन ब्रिटिश सत्तेचा उदय झाला. पुढच्याच वर्षी सन १८१९ मध्ये राधाबाई नावाची स्त्री सती गेली. पुण्याचे कलेक्टर रॉबर्टसनने पुण्यातील काही निवडक पंडितांची सती संदर्भात मते मागून घेतली. त्यातून सतीप्रथेचा अभ्यास करून, ती रोखण्यासाठी सरकारकडून काही प्रयत्न झाले पाहिजेत असा विचार पुढे आला. खरे तर त्या पंडितांनी दिलेली मते ही क्रांतिकारक पाऊल उचलणारी होती. त्या विचारांचा अहवाल मुंबई गव्हर्नर एलफिन्स्टनकडे पाठविला. तेव्हा त्यांनी महाराष्ट्रातील सर्व कलेक्टरांना आदेश सोडले की, 'मनाविरुद्ध सती जाणाऱ्या ठिकाणी उपस्थित राहून मत परिवर्तन करावे.'^३ या आदेशाला अनुसरून अनेक कलेक्टरांनी सतीप्रथा अटोक्यात आणण्यासाठी आदेश काढले. पुण्याचे कलेक्टर रॉबर्टसनने स्वखुशीने चितेत प्रवेश केल्यावरही चितेचून बाहेर पडल्यास तिला गावबहिष्कृत करू नये, असा आदेश काढला. अहमदनगरचे कलेक्टर हेन्री पॉटिजरने सती जाणाऱ्या स्त्रीचे मन वळविणाऱ्या ब्राह्मणास ५० रुपये व त्याविधवेस ७ रुपये पोटगी देण्यास सुरुवात केली. खानदेशमधील मि. गिलबनने देखील सती जाणाऱ्या विधवेस ७ रुपये पेन्शन देण्याची प्रथा सुरू केली. तसेच सती प्रसंगी सरकारी नोकर उपस्थित राहिले तर त्यांच्या नोकरीवर गदा येणार असा आदेश काढला. मि. माल्कनने सती गेलेल्या स्त्रियांच्या नातलगास सरकारी नोकरीस प्रवेशबंदी, नोकरीस असल्यास त्याची बडतर्फी असा आदेश काढला.^४ अशा

UGC Sponsored
Two Day National Seminar
On

SUBALTERN MOVEMENTS IN MODERN MAHARASHTRA

Organized By

Research Center & P G Department of History
New Arts, Commerce & Science College,
Ahmednagar

(NAAC Re - Accredited 'A' Grade with CGPA 3.53)

seminar
PROCEEDINGS

22nd & 23rd September 2015

Chief Editor

Dr. K. M. Ambade

Head, Research Center & P G Department of History

Associate Editor

Prof. M. A. Kashid, Dr. Meena Sale

ISBN.- 978-93-83401-27-7

छोडो भारत आंदोलनात पुणे जिद्दातील स्त्रियांचा सहभाग

डॉ. भूषण गोविंद फडतरे,

इतिहास विभाग प्रमुख, भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, रायवली, पुणे. मो. नं. ९४२३२३६६३०

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील स्त्रियांच्या कार्याचा, त्यांच्या त्यागाचा 'सर्वसमावेशक' असा इतिहास लिहिणे ही काळाची गरज आहे. पुढाप्रधान संस्कृतीमध्ये अनेक छोट पुढांचाची परित्रे लिहिली, त्यांच्यावर संशोधन झाले पण त्याच संस्कृतीमध्ये असणाऱ्या स्त्रियांचे कार्य मात्र पडद्याआड झाकून राहिल्याचे चित्र दिसत आहे. एवढेच नव्हे तर 'विविधरंगी गदीतील निनावी, बिनवेहऱ्याच्या व्यक्तीसारख्या' त्यांचा उल्लेख केला जातो. खरे तर अनेक स्त्रियांनी पारंपरिकतेच्या शृंखला तोडून फिनियस पक्षाप्रमाणे येथील आंदोलनात दिसतात. त्यामुळे त्या स्वतंत्र भारतासाठी 'नव्या युगाची नांदी' ठरलेल्या आहेत. महाराष्ट्रातील छोडो भारत आंदोलनात तळागाळातील अनेक सामान्य स्त्रियांनी ब्रिटिशांच्या विरुद्ध दिलेला लढा हा 'राष्ट्रीय लढ्याचा पाया' आहे. अशा पायाशिवाय राष्ट्रीय लढ्याचा इतिहास पूर्ण होऊ शकत नाही. त्या दृष्टिकोनातूनच 'छोडो भारत आंदोलनात पुणे जिद्दातील स्त्रियांचा सहभाग' हा शोधनिबंधातून मांडण्याचा प्रयत्न केला.

महात्मा गांधीजी नमूद करतात, 'स्वातंत्र्य आंदोलनात जेवढा पुरुषांचा सहभाग आहे तेवढाच स्त्रियांचाही आहे. तो फक्त त्यांनी आपल्या कृतीतून प्रकट केला पाहिजे. जशी प्रत्येक स्त्री आपल्या मुलांच्या शरीराचे पोषण, संगोपण करते त्याचप्रमाणे तिने मनात स्वातंत्र्य, निर्भयता, दृढता हे गुण बाळगावेत' या वरून गांधीजींनी स्त्री - पुरुष समानतेबरोबरच स्त्रियांची मानसिकता आंदोलनासाठी बळकट करण्यावर भर दिलेला आहे. शाळा कॉलेजवर बहिष्कार, सन्मानजनक पदव्यांचा त्याग, सरकारी नोकरीचा राजीनामा, न्यायालयावर व परदेशी कापड्यांवर बहिष्कार, स्वदेशीचा विशेषतः खादीचा प्रचार, सुतकताई करणे, हिंदू मुस्लिम ऐक्य, अस्पृश्यता निवारण, दारूबंदी असे विधायक मार्ग अवलंबिण्यास साधे, सोपे असल्याने स्त्रिया अधिकाधिक प्रमाणात आंदोलनाकडे आकर्षित झालेल्या आहेत. 'सत्याग्रह' ही चळवळ काही काळ अती स्थगित झाली तरी विधायक कार्यातील 'स्वदेशी प्रचार' व 'सूतकताई' हे मार्ग मात्र पुढे सातत्याने सुरू ठेवल्याने स्त्रियांमधील चळवळीचा उत्साह मात्र कायम टिकून राहिलेला होता. पुन्हा चळवळीची तुताटी फुंकली की ह्या सर्व स्त्रिया सत्याग्रहींच्या रूपातून चळवळीत सक्रिय सहभागी होत असत. अशा स्त्रिया म्हणजे 'सत्याग्रही लष्कर'च होते.' अशा निःशस्त्र सत्याग्रही लष्कराने केलेले कार्य हे दैदीप्यमान आहे. गांधी कालखंडात त्याची सुरुवात अवंतिकाबाई गोखले यांच्यापासून सुरू झाली. अवंतिकाबाई वंपारण्य सत्याग्रहात सहभागी होत्या. त्यांनी 'महात्मा गांधीजींचे परित्र' लिहिले असून त्याला प्रस्तावना लोकमान्य टिळकांची आहे.

पुण्यातील सत्यभामाबाई कुवळेकर या बालविद्येने आपल्याकडील सौन्याच्या चार बांगड्या राष्ट्रीय आंदोलन कार्यास मदत म्हणून दिलेल्या होत्या. पुढे त्यांनी स्वदेशीचा प्रचार केला. गांधीवादी विनायकराव हरोलीकर यांच्याशी त्या विवाहबद्ध झाल्या. पुढे त्यांनी खादी निर्मितीला प्राधान्य दिलेले होते. असहकार, सविनय कायदेभंग, वैयक्तिक सत्याग्रह व छोडो भारत आंदोलनात त्यांचे भरीव योगदान आहे.^३ मुंबईतील मिरवणुकीचे नेतृत्व अवंतिकाबाई करत होत्या. मिरवणूक आझाद मैदानावर गेली असताना पोलिसांनी लाठीमार केला. त्यावेळी कृष्णकुमारी सरदेसाई नावाची चौदा वर्षाची मुलगी झेंडा हातात घेऊन पुढे उभी होती. तिच्यावर लाठी हस्सा होत असतानाही तिने झेंडा सोडला नाही. अशा लहान वयात वरील दोन्ही मुलींनी दाखविलेले धैर्य हे आंदोलनाच्या दृष्टीने महत्त्वाचे आहे

'ज्यललेस तू मीठ मूठभर साम्राज्याचा खपला पाया' या भावनेतून पुढील स्त्रियांनी सविनय कायदेभंग आंदोलनात सहभाग घेतला. अवंतिकाबाई गोखले, वशादाबाई आमरकर, मोदताई फरु केकर, जानकीबाई आपटे, दुर्गाबाई देशमुख, लक्ष्मीबाई वैद्य, लक्ष्मीबाई पायकर.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुरस्कृत

राज्यस्तरीय चर्चासत्र (इतिहास विषय)

कालावधी - ६ व ७ जानेवारी २०१७ शोधनिबंध संग्रह

१८ व्या शकतकातील

मराठी सत्तेचा विस्तार

ISBN : 978-93-24457-11-7

संपादक : डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

प्रकाशक :

सतसेस पब्लिकेशन्स

राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ, पुणे - ४११०३०.

फोन नं.: ०२०-२४४३३७४, २४४३४६६२, ८८०६६६४८५८

प्रकाशन : ६ जानेवारी २०१७

देणगी मूल : नाही

या शोधनिबंध संग्रहात प्रकाशित झालेल्या शोधनिबंधातील मतांशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. ती मते त्या त्या संशोधकाची समजावीत.

प्राचार्यांचे मनोगत....

भारतीय जैन संघटनेचे संस्थापक अध्यक्ष मा. शांतिलालजी मुथ्था यांच्या अमूल्य मार्गदर्शनाखाली १९९५ मध्ये भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयाची स्थापना झाली. त्यांच्या दूरदृष्टीकोनातून सामाजिक, शैक्षणिक, राष्ट्रीय कार्य करण्याची प्रेरणा महाविद्यालयास मिळाली.

सन १९९५ ते आजपर्यंत महाविद्यालयाने विविध क्षेत्रात लक्षणीय प्रगती केली आहे. 'समाजसेवेकरिता युवकांच्या क्षमतेचे उन्नयन' या ब्रीदवाक्यानुसार ग्रामीण भागातील युवकांना प्रशासकीय सेवा व संधीचा लाभ, नोकरी व व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र, कमवा व शिका मिळवून देण्यास महाविद्यालय सक्रिय आहे. संस्थेचे अध्यक्ष मा.श्री. शांतिलालजी मुथ्था (भाऊ), राष्ट्रीय अध्यक्ष प्रफुल्लजी पारख, स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे पदाधिकारी व शिक्षण, उद्योग, संशोधन, प्रशासकीय अशा विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी महाविद्यालयास भेटी दिलेल्या आहेत. त्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन आणि सहकार्यामुळे महाविद्यालयास त्याचा निश्चितच लाभ झाला आहे.

महाविद्यालयात प्रशस्त आणि संगणकीकृत ग्रंथालय, स्वतंत्र वाचन कक्ष, अत्याधुनिक जिमखाना, स्वतंत्र वसतिगृह, राष्ट्रीय सेवा योजना, राष्ट्रीय छात्र सेना, सांस्कृतिक मंडळ, वाणिज्य संशोधन मंडळ, मानस नीती व समाजविज्ञान मंडळ, विद्यार्थी कल्याण मंडळ, स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र, करिअर मार्गदर्शन मेळावा इत्यादी माध्यमातून विद्यार्थ्यांना अधिकाधिक व्यासपीठ उपलब्ध करून दिले जाते. तर विविध स्पर्धांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या कला गुणास वाव देण्यास महाविद्यालय तत्पर आहे. त्यातूनच भविष्यात निश्चित समाजसेवक,

B 26

20

१८ व्या शतकातील
मराठी सत्तेचा विस्तार

संपादक

डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

इतिहास विभाग प्रमुख,

भारतीय जैन संघटनेचे

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय

वाघोली, पुणे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुरस्कृत
राज्यस्तरीय चर्चासत्र (इतिहास विषय)
कालावधी - ६ व ७ जानेवारी २०१७ शोधनिबंध संग्रह
१८ व्या शकतकातील

मराठी सत्तेचा विस्तार

ISBN : 978-93-24457-11-7

संपादक : डॉ. भूषण गोविंद फडतरे

प्रकाशक :

सतरोय पब्लिकेशन्स

साधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ, पुणे - ४११०३०.
फोन नं.: ०२०-२४४३३७४, २४४३४६६२, ८८०६६६४८५८

प्रकाशन : ६ जानेवारी २०१७

देणगी मूल : नाही

या शोधनिबंध संग्रहात प्रकाशित झालेल्या शोधनिबंधातील मतांशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. ती मते त्या त्या संशोधकाची समजावीत.

प्राचार्यांचे मनोगत....

भारतीय जैन संघटनेचे संस्थापक अध्यक्ष मा. शांतिलालजी मुथ्था यांच्या अमूल्य मार्गदर्शनाखाली १९९५ मध्ये भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयाची स्थापना झाली. त्यांच्या दूरदृष्टीकोनातून सामाजिक, शैक्षणिक, राष्ट्रीय कार्य करण्याची प्रेरणा महाविद्यालयास मिळाली.

सन १९९५ ते आजपर्यंत महाविद्यालयाने विविध क्षेत्रात लक्षणीय प्रगती केली आहे. 'समाजसेवेकरिता युवकांच्या क्षमतेचे उन्नयन' या ब्रीदवाक्यानुसार ग्रामीण भागातील युवकांना प्रशासकीय सेवा व संधीचा लाभ, नोकरी व व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र, कमवा व शिका मिळवून देण्यास महाविद्यालय सक्रिय आहे. संस्थेचे अध्यक्ष मा.श्री. शांतिलालजी मुथ्था (भाऊ), राष्ट्रीय अध्यक्ष प्रफुल्लजी पारख, स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे पदाधिकारी व शिक्षण, उद्योग, संशोधन, प्रशासकीय अशा विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी महाविद्यालयास भेटी दिलेल्या आहेत. त्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन आणि सहकार्यांमुळे महाविद्यालयास त्याचा निश्चितच लाभ झाला आहे.

महाविद्यालयात प्रशस्त आणि संगणकीकृत ग्रंथालय, स्वतंत्र वाचन कक्ष, अत्याधुनिक जिमखाना, स्वतंत्र वसतिगृह, राष्ट्रीय सेवा योजना, राष्ट्रीय छात्र सेना, सांस्कृतिक मंडळ, वाणिज्य संशोधन मंडळ, मानस नीती व समाजविज्ञान मंडळ, विद्यार्थी कल्याण मंडळ, स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र, करिअर मार्गदर्शन मेळावा इत्यादी माध्यमातून विद्यार्थ्यांना अधिकाधिक व्यासपीठ उपलब्ध करून दिले जाते. तर विविध स्पर्धांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या कला गुणास वाव देण्यास महाविद्यालय तत्पर आहे. त्यातूनच भविष्यात निश्चित समाजसेवक,

Consumer Relationship Management

By

Dr. Ashok V. Giri

BLUE DIAMOND PUBLISHING
www.bluediamondpublishing.in

“Customer Relationship Management”

Author and Publishing Copyrights © Dr. Ashok V. Giri

Book Published in India

With

BLUE DIAMOND PUBLISHING INDIA

Plot no.27 SBI Colony, Junwani, Bhilai, Chhattisgarh

Zip code: 490020

Website: www.bluediamondpublishing.in

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

Interior Design by Sharda Singh

Publishing Year 31 Jan 2017

ISBN: 978-93-86518-22-4

Price: 480.00 ₹

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of Blue Diamond Publishing or the Printing Press.

Printed and Distributed by Blue Diamond Publishing, India.

About the Author

Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil. G.D.C. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro industries Ltd., Videocon industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune international Marathon from 2004-2012.

About the book

This book presents an extensive information of the strategic and tactical aspects of Customer Relationship Management as we know it today. It stresses developing an understanding the customer value as the guiding concept for marketing decisions. The goal of the book is to serve as a comprehensive and up-to-date learning information for students and executives who want a detailed and conceptually sound insight into the field of Consumer Relation Management.

You may reach the author as
capt.drashokgiri@gmail.com

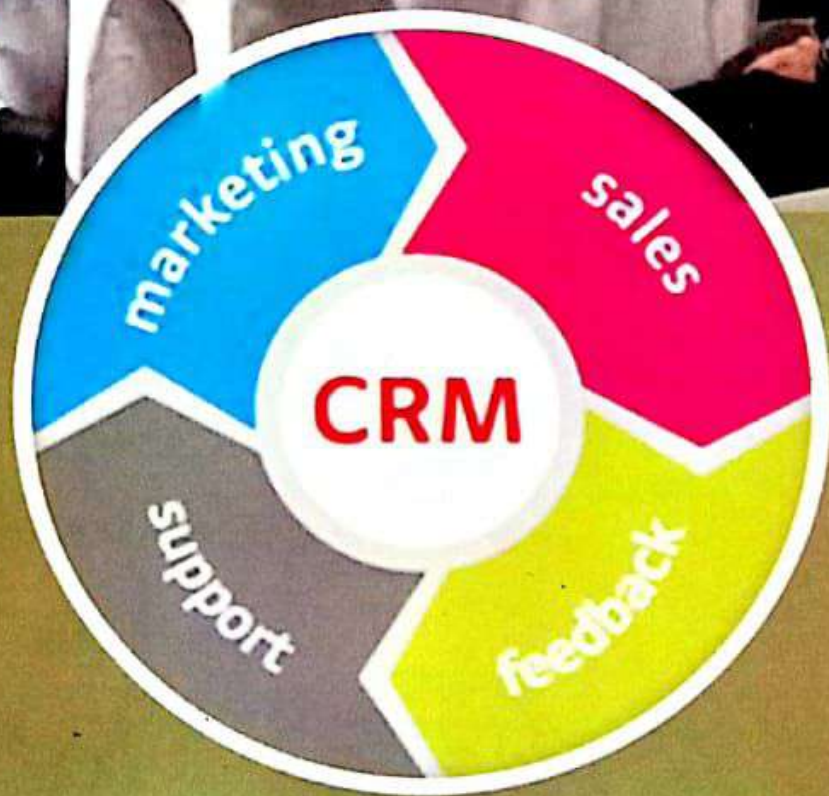

Also available as an eBook

ACADEMIC

Consumer Relationship Management

Dr. Ashok V. Giri

Human Resource Management

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.ideapublishing.in

Publishing-in-support-of.

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-86518-21-7

Price: 470.00 ₹

Publishing Year: 19th October, 2016

The opinions / contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions / standings / thoughts of idea publishing.

About the Author

Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil. G.D.C. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and International conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District Industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro Industries Ltd., Videocon Industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as Ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune International Marathon from 2004-2012.

About the book

This book „Human Resource Management“ will be an extremely valuable reference source and a guide for positive action. This is a warehouse of information on management of human resource, employee compensation, onboarding, team building in organization training and development, engagement programs, the role of leaders in teams, career management, HRM competencies, etc. This is actually quite useful for every HR person needs to refer time to time to enhance knowledge on the subject. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant. If you wish to perform like an HR leader, so then, I recommend read this Human Resource book.

you may reach the author at:
capt.drashokgiri@gmail.com

Also available as an eBook

ACADEMIC

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

Dr. ASHOK V. GIRI

B29

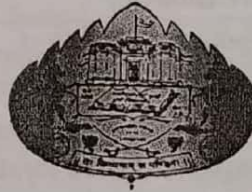
~~138a~~

BJS

Bharatiya Jain Sanghatana

**International Conference
on**

**MAKE IN INDIA
OPPORTUNITIES, CHALLENGES & ITS IMPACT**

**Research Publication
February 2017**

(ISBN No. 978-93-24457-17-5)

Chief Editor
Prin. Dr. Babasaheb Sangale

Published By
Department of Commerce And Research Centre
Bharatiya Jain Sanghatana's
Arts, Science & Commerce College,
Wagholi, Pune – 412207
Email : bjs_college@yahoo.co.in,
Web : bjscollege.org.in

TRANSLATION AN OPPORTUNITY IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Dr.Jagadish Aute

Bharatiya Jain Sanghatana's Arts Science and Commerce College, Wagholi, Tal-Haveli, Dist-Pune, Maharashtra. Email-aute.jagadish@gmail.com,
Mobile Number-9403136362

Abstract

China has the highest number of population while India has the second highest population in the world. China has strictly implemented the 'One Family, One Child' policy to control its rising population. This has restricted the population growth of that country. India has also realized the importance of a small family and has checked the population growth. However, India's population growth rate is higher than that of China. Hence, India may surpass China and would have the world's highest population in the near future. This has posed a challenge to the Indian government to generate jobs for its rising population. Hence, it becomes very essential to explore new areas, which can generate employment. Translation is one such field, where there is a lot of potential to create jobs.

Prime Minister Narendra Modi's 'Make in India' policy:

Prime Minister Narendra Modi introduced the 'Make in India' policy to reduce unemployment in the country. This policy will boost the employment generation rate in the manufacturing sector, which, in turn, would give a fillip to jobs in the service sector. Translation falls under the service sector. Hence, the Make in India policy would help provide many job opportunities in this field as well. According to a report by IBISWorld, turnover in the field of translation will be 37 billion US dollars, while the US Bureau of Statistic's estimated the field to grow at 42%. Therefore, a career in this field would not only benefit young people but also would strengthen Indian economy.

Earlier traditions of translation

Saint Dnyaneshwar introduced the philosophy of Bhagwad Geeta in Marathi in the form of 'Dnyaneshwari' in the 13th century. Father Thomas Stephens, a Christian missionary, wrote 'Khristapurana' in Marathi in the 16th century. He brought the philosophy of Bible and the biography of Jesus Christ in Marathi. In the same period, many Sanskrit scholars from Maharashtra translated Ramayana, Mahabharata and many other ancient scriptures from Sanskrit into Marathi. The British people founded their empire in India in the 18th century. They emerged as the paramount political power in the country in the 19th century. They started imparting English education to Indians to make their governance smooth. This policy of the British Government led to the growth of jobs in the field of translation. Opportunities of employment grew as knowledge of science, philosophy, technology and literature was translated into Indian languages.

Rabindranath Tagore was honoured with the Nobel award for his anthology 'Gitanjali' in 1912. He got the prestigious award due to his excellent English translation of the anthology from Bengali. In short, the process of translation has been going on in India in various regions and languages for centuries.

Post-Independence developments helped translation in India

The Indian Government established Sahitya Akademi in 1954. Translation forms an important part of its work. Classic books from the languages mentioned in the Indian Constitution are translated into other Indian languages. Sahitya Akademi encourages such translation work. It also translates books from foreign into Indian languages. National Book Trust is also playing an important role in the field of translation. It translates works of renowned Indian authors into other Indian languages. The Maharashtra Rajya Sahitya Sanskruti Mandal (the state literary and cultural body) has been translating best literature from other languages into Marathi. India and Soviet Russia had signed a special pact after India's Independence. This pact sped up translation work from and into each other's languages in both countries. Later, countries from European and American continents focused on translations in Indian languages in the changing world order.

Translation concept

Translation is not merely a linguistic exchange between two languages. It is also a cultural process that connects various groups of people with each other. Translation conveys emotions and thoughts of a writer to many people, who speak another language. It also introduces knowledge about religion, literature, social and economic systems, politics, science, philosophy and technology from one language into another language. Translation crosses the obstacles in the form of countries and time. One can understand other cultures due to translation. It helps to introduce our culture to others. This cultural exchange enables the development of an individual and the entire humanity. Translation has become an important medium of creating jobs in the fast-paced world in this period of globalization and competition.

Translation definition

Translation is a process of bringing text from one language to another. The language, which has the original text, is called the 'source language' while the language, into which it is being translated, is called the 'target language'.

Process of translation

- 1) **Source Centric Translation:** In this process, the text in the source language is translated as it is. Moreover, the sentence structure, sequence of words and style of the source language is retained. This process of translation appears artificial and complex. This process is particularly used for translation of legal texts, certain regulations and rules.
- 2) **Target Centric Translation:** In this process, translation is done considering the meaning of text from the source language. The sub-types under this category are target centric translation and adaptation. Meaning of text from the source language is conveyed in the target language is called random translation. Sometimes, the translator views a certain form or point as important, which he puts in his words in the target language, which is called free translation. Meaning of text from the source language is expressed in a new form in the target language. In this process, proper nouns and places from the source language are changed in the target language. For example, the proper noun, John, is changed to Jagannath; London is changed to Latur. This process is called adaptation. (In 1860, Marathi writer

Translation of literary works of Shakespeare and other eminent writers in Marathi started rising. However, a surprising and pleasant thing also happened. Translations of Marathi literary works into other languages also increased. For example, Yugant written by Iravati Karve was translated into seven Indian languages. Yayati (V.S. Khandekar), Rathchakra (S.N. Pendse), Kosla (Bhalchandra Nemade), Bangarwadi (Venkatesh Madgulkar), Mrutyunjay (Shivaji Sawant), Ranangan (Vishram Bedekar), Natsamrat (V.V. Shirwadkar) were translated into other Indian languages.

Tukaramanche Nivadak Abhang (Dilip Chitre), Wada Chirebandi (Mahesh Elkunchwar), Mahanirvan (Satish Alekar) and many other Marathi literary works were translated into English. Annabhau Sathé's books were translated into Russian.

Translation an opportunity

At present, Marathi books are being translated into Indian and foreign languages. However, these efforts are being made at the individual level. If such efforts are made at the institutional or organizational level, employment opportunities can be created at a large scale. English is spoken or used in many countries across the world. However, Chinese, Japanese, German, French and Spanish have also gained in importance due to globalization. A language connects two individuals, two groups of people. Everybody finds it difficult to learn every important language of this world. However, translation can connect two persons, two groups of people and two cultures. Translation makes it possible to know each other's cultures, which can benefit oneself and one's society. It can end disputes between two different religions or countries.

Conclusion

This research paper discussed past traditions in translation, nature of translation, types of translation, skills needed to do translation, fields available for translation, job opportunities for translators, particularly opportunities available in the field of literary translation and their advantages.

References

1. Vyavharik Marathi- L R Nasirabdkar- pg 200 to 209 , Phadke publication, Kolhapur, 8th edition, August 2008.
2. Marathi Wangmayacha Itihas : chapet-7, part-4, pg 306 to 390 . Maharashtra Sahitya Parishad, Pune, First edition, May 2011.
3. Yani ghadavala Sahastrak, edited by Suhas Kulkarni, pg 265, Rohan Publication, Pune, 15th Edition, January 2011.
4. Bhashantar Meemansa, Editor Kalyan Kale, pg 23 to 30, Pratima Publication . Pune, first Edition, 1997.
5. Bikat Avhan Rojgarmiriticha !- Achyut Godbole, Pg 14 to 15. Daily Sakal, Saptarang supplement, date 31st July 2016

Hari Keshavji adapted English novel 'Pilgrim's Progress' as 'Yatrik Kraman' in Marathi. He gave a Marathi face to the original English novel.)

Types of translation

There are generally scientific, religious, philosophical and literary translations. Moreover, Dr Kalyan Kale has coined two more types in the recent past. They are the oral translation (an interpreter does on the spot translation) and the machine translation (translation done with the help of computer). (Bhashantar Mimansa, Pratima Prakashan, Pune, 1997, pages 23 to 30).

Prime Minister Narendra Modi gave a speech in Hindi in the USA in September 2014. Most Americans do not understand Hindi. However, a technology was used to translate the original speech into the language of members of the audience.

Skills needed to do translation

A translator must have some minimum skills to render any type of translation. The translator must have an in-depth knowledge of the source and target languages. The translator must know the literary traditions, vocabulary, linguistic features, special codes, development and regional contexts etc of both the languages. The translator must read the best books and new publications in the source language. The translator must know certain terminologies from the field related to the text in the source language. The most important part the translator must keep in mind is for what level of readership he is translating.

Fields available for translation

- 1) **Opportunities in the industrial sector:** The way translation is done from English or other foreign languages and from other Indian languages into Marathi, it is also achieved from Marathi into other Indian or foreign languages. Translation in the fields of IT, law, banking, commerce, medicine and business and trade has gained a lot of importance. Many Indian and multinational companies have to sell their products in the nook and corner of the country. In this context, if information about their products is available in the customer's language, they can easily decide whether to buy their products or not. A company can make changes in their products according to the response of the customer.
- 2) **Opportunities in the media:** Serials from various countries are telecast through the influential mass medium such as TV channels. For example, Animal Planet, Discovery etc. If programmes on these channels are dubbed in the local language, their viewership will grow and increased sales of products can be achieved. Micky Mouse, Cartoon Network and Nick telecast serials for children round the clock. The source language of these serials is not Indian. However, they are dubbed in Indian languages. This not only entertains Indian children but also helps sales growth. Some channels broadcast classic films from other languages. If these films have subtitles in local languages, more viewers can be attracted. This proves that there are huge opportunities for translators in the media.
- 3) **Opportunities in the literary field:** Literary translations from foreign or other Indian languages into Marathi increased after the Independence. Renowned litterateur Govind Vinayak Karandikar translated world-famous works 'King Lear' and 'Faust' in Marathi.

Retail Management

By

Dr. Ashok V. Giri

BLUE DIAMOND PUBLISHING
www.bluediamondpublishing.in

“Retail Management”

Author and Publishing Copyrights © Dr. Ashok V. Giri

Book Published in India

With

BLUE DIAMOND PUBLISHING INDIA

Plot no.27 SBI Colony, Junwani, Bhilai, Chhattisgarh

Zip code: 490020

Website: www.bluediamondpublishing.in

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

Interior Design by Sharda Singh

Publishing Year 20-May-2017

ISBN: 978-93-86518-23-1

Price: 540.00 ₹

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of Blue Diamond Publishing or the Printing Press.

Printed and Distributed by Blue Diamond Publishing, India.

Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil. G.D.C.&A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule Pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 75 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro industries Ltd., Videocon industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely KaasPatharSatara, Ralegansiddhi as ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Adarsh gramHivare Bazaar "ShriPopatraoPawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and TukarammaharajPalkhiVari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune international Marathon from 2004-2012.

Recently he has been awarded by ministry of the defense Government of India as a "Best Associated National cadet corps Officer" all India level (only officer in Maharashtra State). He has also been awarded by the cash prize of 10,000/- by the Deputy Director General NCC- Maharashtra Directorate.

About the book

This book has perfect and appropriate framework of Retail Management and it will be more helpful for the readers who are seeking for a structured knowledge or understanding of the retail industry. Readers will find this book is quite impressive because it offers a balanced approach and conceptual information in a highly readable format. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant to the Indian retail sector.

you may reach the author at:
capt.drashokgiri@gmail.com

Also available as an eBook

RETAIL MANAGEMENT

Dr. ASHOK V. GIRI

Hurdles and Barriers in the Development of Bakery Business

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.ideapublishing.in

Publishing-in-support-of,

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-86518-20-0

Price: 490.00 ₹

Publishing Year: 5th September 2016 (Shree Ganesh Chaturthi)

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of idea publishing.

Printed in India

About the Author

Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil, G.D.S. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDO Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District Industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro industries Ltd., Videocon industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as Ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Koken area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Lquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Paikhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune International Marathon from 2004-2012.

About the book

This book has excellent conceptual framework of Hurdles and Barriers in the Development of Bakery Business, and will be of use to most readers who are seeking for a structured knowledge or understanding of the Bakery Business. This book is quite impressive because it offers a balanced approach and conceptual information in a highly readable format. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant to the Bakery Business.

you may reach the author at:
capt.drashokgiri@gmail.com

IDEA
PUBLISHING
www.ideapublishing.in

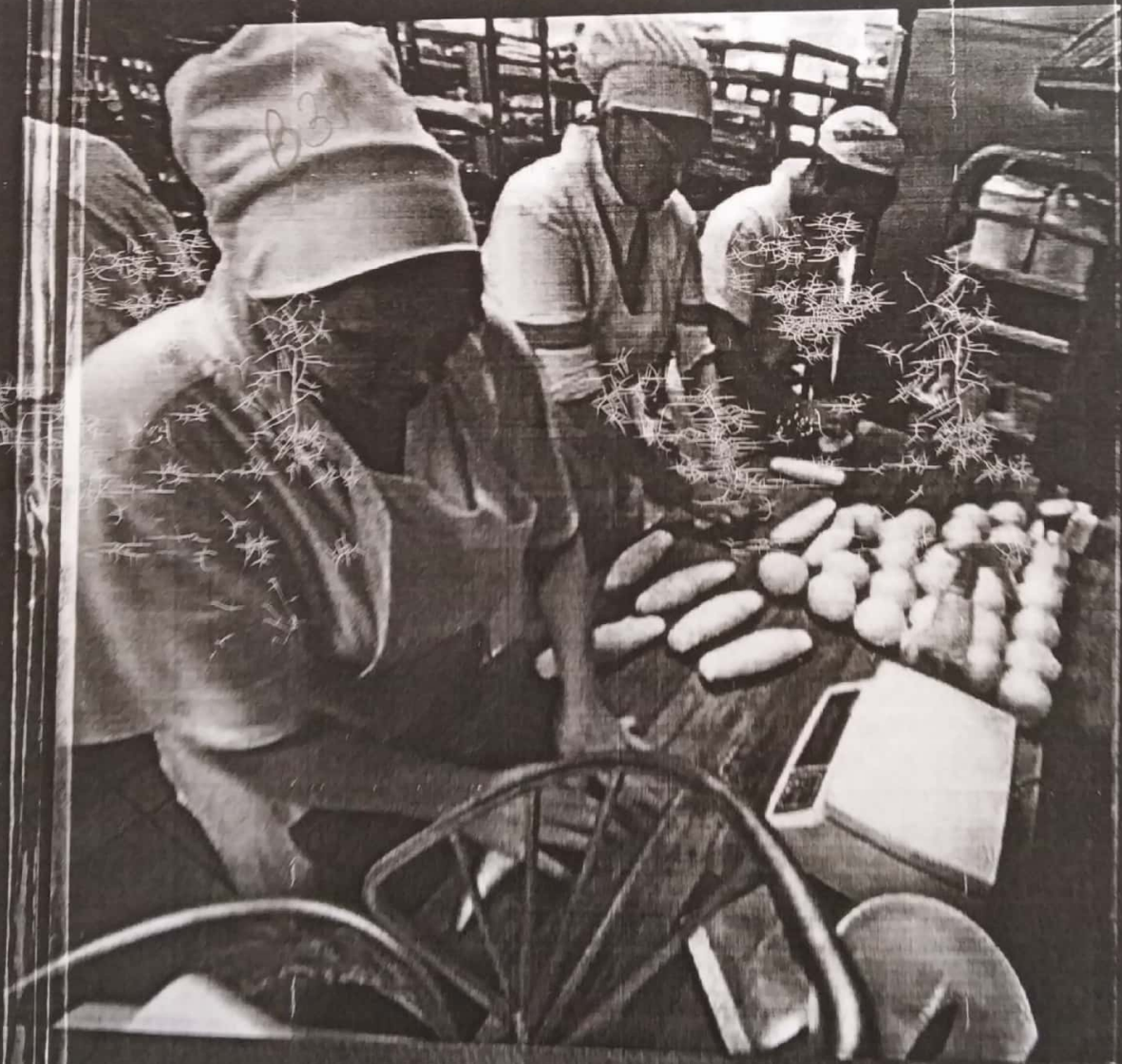
Also available as an eBook

ACADEMIC

9 780386 518200

Hurdles and Barriers in the Development of Bakery Business

Dr. Ashok V. Giri

Publishing-in-support-of,

B31

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-86518-20-0

Price: 490.00 ₹

Publishing Year: 5th September 2016 (Shree Ganesh Chaturthi)

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of idea publishing.

Printed in India

Hurdles and Barriers in the Development of Bakery Business

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
WWW.idealpublishing.in

About the Author

Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil. G.D.C. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District industries centre, Mitcon, Garware wall ropes Ltd, Telco, Mapro industries Ltd., Videocon industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegaonidhi as ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune international Marathon from 2004-2012.

About the book

This book has excellent conceptual framework of Hurdles and Barriers in the Development of Bakery Business, and will be of use to most readers who are seeking for a structured knowledge or understanding of the Bakery Business. This book is quite impressive because it offers a balanced approach and conceptual information in a highly readable format. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant to the Bakery Business.

you may reach the author at:
capt.drashokgiri@gmail.com

IDEA
PUBLISHING
www.ideapublishing.in

Also available as an eBook

ACADEMIC

ISBN 978-93-86518-20-0

9 789386 518200 >

Index

1.	'वस्तुसंग्रहालय' : उदय व विकासाचा ऐतिहासिक मागोवा - डॉ. सोपान शेंडे	11
2.	बटण संग्राहक : दामोदर इंगळे - श्री. अक्षय प्रकाश नेवे	19
3.	इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, वस्तुसंग्रहालय, धुळे - प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे	22
4.	वैयक्तिक वस्तुसंग्रहालय : एक परिचय - श्रीमती सुलभा तेरणीकर, श्री मच्छिंद्र नरके	26
5.	वेळस येथील 'वात्सल्य' : एक खासगी संग्रहालय - डॉ. विजय अनंत कुलकर्णी	28
6.	सातारा जिल्ह्यातील ऐतिहासिक वस्तुसंग्रहालये - प्रा. डॉ. जगदीश रामचंद्र लांजेकर	30
7.	'पुणे पुरालेखागार' इतिहासाचा दुर्मिळ खजिना - डॉ. भूषण गोविंद फडतरे	34
8.	'श्रीमंत फत्तेसिंह महाराज : आरमारी म्युझियम' - डॉ. स्वराली कुलकर्णी	37
9.	लोकमान्य टिळक संग्रहालय (टिळक वाडा) - डॉ. नलिनी अविनाश वाघमारे	40
10.	व्यक्तिसंग्रहालय - लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक - डॉ. श्रीपाद उंडे	43
11.	शिवशाही संग्रहालय : एक परिचय - डॉ. प्रमोद बोराडे, प्रा. डॉ. प्रिया तांबे	45
12.	''ओंघचे श्री भवानी वस्तुसंग्रहालय : एक अभ्यास'' - प्रा. डॉ. संतोष तुकाराम कदम	47
13.	छत्रपती शिवाजी महाराज इतिहास वस्तुसंग्रहालय - डॉ. जगदीश व्यंकटराव भेलोंडे	50
14.	वस्तुसंग्रहालय : दृष्यस्वरूपातील बोलका इतिहास - प्रा. डॉ. विकास मोहन सरनाईक	52
15.	राजा दिनकर केळकर संग्रहालय - पुणे - प्रा. विकास मुकुंद देशमुख	54
16.	अक्कलकोटचे वस्तुसंग्रहालय - प्रा. जितेंद्र वडशिंगकर	56
17.	''बारामतीमधील जनवस्तुसंग्रहालयाचा इतिहास'' - प्रा. मेघाराणी रमेश सरगर	57
18.	तेर येथील कै. रामलिंगप्पा लामतुरे वस्तुसंग्रहालय - संतोष बाबुराव शिंदे	63
19.	लोकसंस्कृतीचा अनमोल खजिना : राजा दिनकर केळकर संग्रहालय, पुणे - संगीता पाटील	65
20.	भारत इतिहास संशोधन मंडळातील चित्रशाळा - प्रितम के. महामुनी	67
21.	''निवांत : ब्रेल ग्रंथ संग्रहालय'' - श्रीकांत कुलट, दिपक गाजरे, अमोल आव्हाड, संतोष जाधव	69
22.	''डेक्कन कॉलेज पुरातत्व संग्रहालय'' - स्मृती राजशेखर दुलंगे	72
23.	डी. बी. एफ. दयानंद कला व शास्त्र महाविद्यालयातील वस्तुसंग्रहालय - तारिक लतिफ तांबोळी	75

ISBN : 978-93-5267-577-7

**Proceedings of
State Level Seminar on
"History of Museums in Maharashtra"
(8th October 2016)**

Editor -

Dr. Sopan R. Shende,
Asso. Prof. & Head,
Department of History
Sir Parashurambhau College,
Pune, 411030.

Publisher-

Dr. Dilip N. Sheth,
Principal,
Sir Parashurambhau College,
Pune, 411030.

© Principal, Sir Parashurambhau College, Pune 411030

Printed at -

Shri Mudran Mandir,
914, Sadashiv Peth,
Pune, 411030

Shikshana Prasaaraka Manadali's
Sir Parashurambhau College

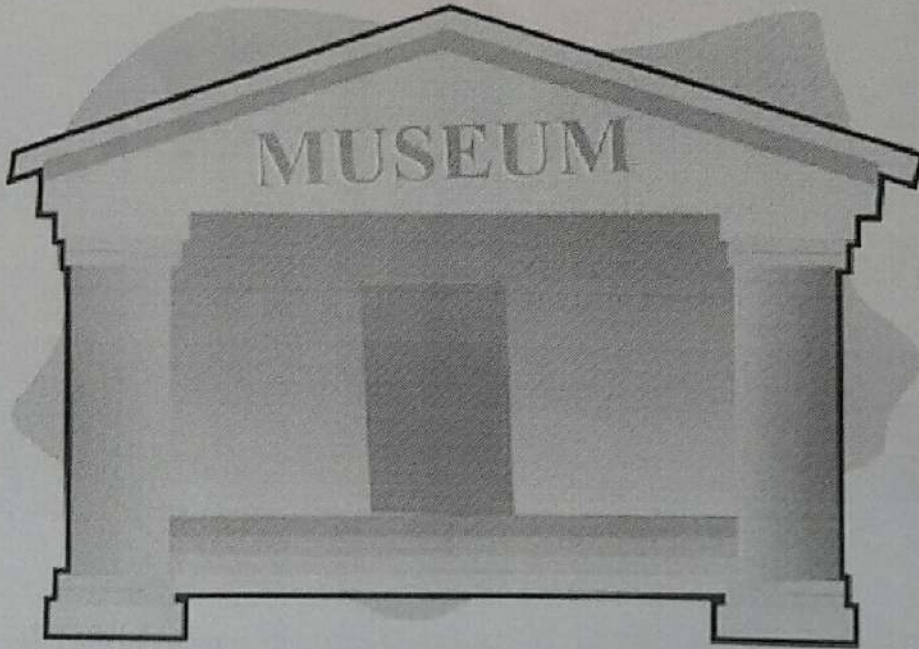
Tilak Road, Pune-411030

101
1916-2017

Proceedings of
State Level Seminar on
"HISTORY OF MUSEUMS IN MAHARASHTRA"
(महाराष्ट्रातील वस्तुसंग्रहालयांचा इतिहास)

(8th October, 2016)

Editor

Dr. Sopan Shende

Asso. Professor & Head

Dept. of History

Sir Parashurambhau College, Pune.

Sponsored by

Board of College and University Development (B.C.U.D.)

Savitribai Phule Pune University, Pune - 411008.

आधुनिक महाराष्ट्रातील परिवर्तनाचे विचार (१८१८-२०१४)

संपादक । डॉ.उत्तम पठारे । डॉ.लहु गायकवाड

म । २१

© इतिहास विभाग प्रमुख

पदव्युत्तर इतिहास संशोधन केंद्र,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,

नारायणगाव, ता.जुन्नर, जि.पुणे, ४१०५०४

E-mail : acsc232@gmail.com

प्रकाशक व मुद्रक । सनय प्रकाशन

शुभम विश्व मोगरा, बी-१४,

आनंदवाडी, नारायणगाव,

ता.जुन्नर, जि.पुणे ४१०५०४ (महाराष्ट्र)

भ्रमणध्वनी : ९८६०४२९१३४, ९९६०६१७३०६

E-mail : sanayprakashan@gmail.com

मुखपृष्ठ । कलामंदिर । ओंकार खैरे

अक्षरजुळणी । सिद्धी टाईपसेटर्स । सतीश फुलसुंदर

मुद्रितशोधन । डॉ.उत्तम पठारे । डॉ.लहु गायकवाड

मुद्रणस्थळ । भारत प्रिंटींग प्रेस, पुणे

पृष्ठ संख्या । २३२

प्रथमावृत्ती । १४ एप्रिल २०१७

ISBN : 978-81-926612-10-5

मूल्य । १५०/- (एकशे पन्नास रुपये)

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनःप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

आधुनिक महाराष्ट्रातील परिवर्तनाचे विचार

(१८१८-२०१४)

संपादक

डॉ.उत्तम पठारे । डॉ.लहू गायकवाड

Entrepreneurship

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.idealpublishing.in

Publishing-in-support-of,

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-87063-38-9

Price: 500 ₹

Publishing Year: 2018

The opinions / contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions / standings / thoughts of idea publishing.

About the Author

Dr. Ashok V. Giri
M.com, B.Ed, M.Phil. G.D.C.&A.Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribal Phule pune University.

He has attended number of national and international conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe).

He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District Industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro Industries Ltd., Videocon Industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as Ideal Village of famous social activists - "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti-Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti-Smoking and Liquor Rally, Anti-Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

About the book

This book will be extremely valuable reference source and a guide for positive action. This is a entrepreneurship book which helps students, small and medium entrepreneurs and business honours to understand the venture creation process. This is actually quite useful for every entrepreneurs and students who needs to refer time to time to enhance knowledge on the subject. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant. If you wish to perform like an entrepreneur, so then, I recommend to read this book.

You may reach the author at
capt.drashokgiri@gmail.com

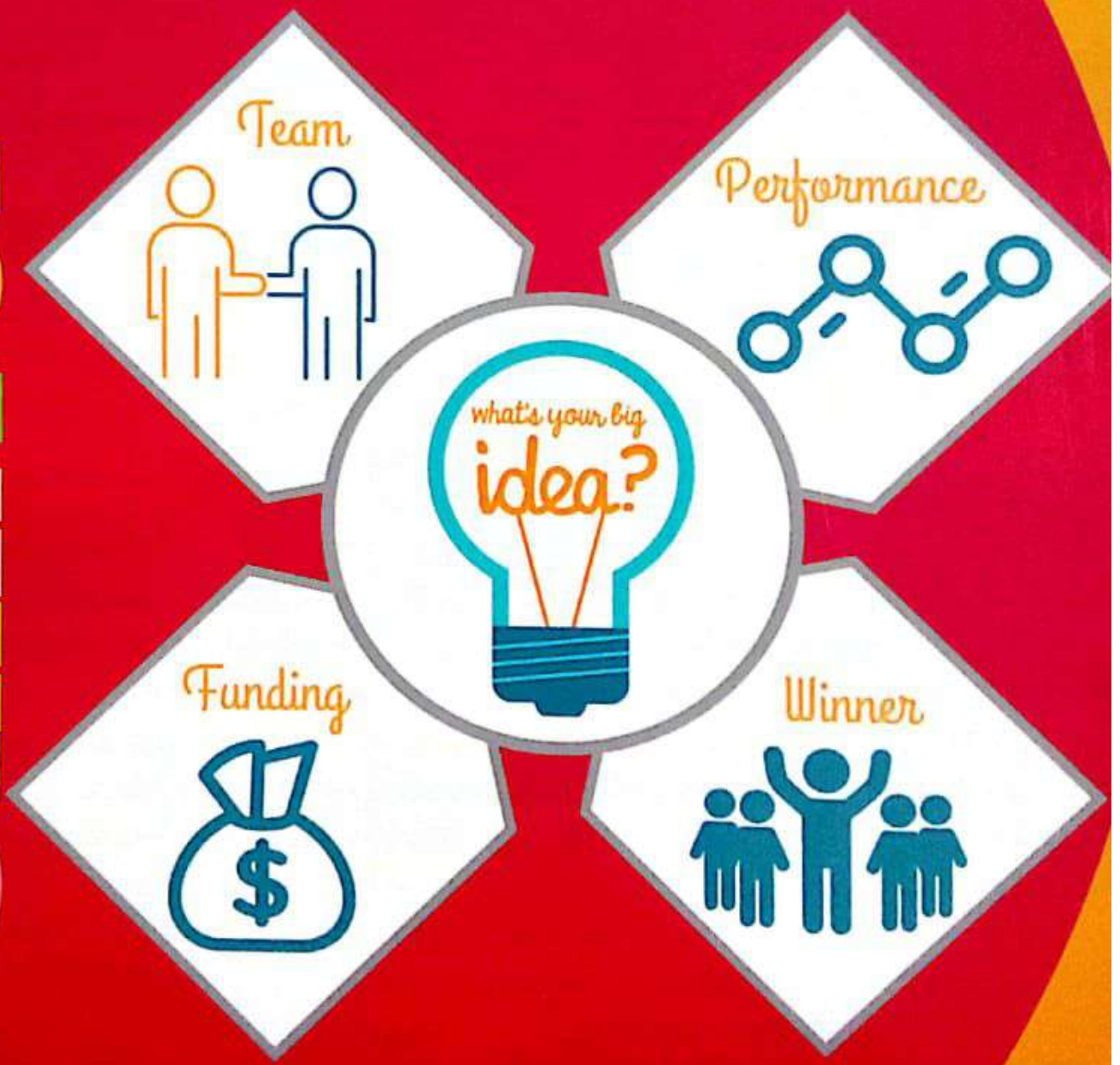
Also available as an Ebook

ACADEMIC

Entrepreneurship

STARTUP

DR. ASHOK V. GIRI

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-87063-58-7

Price: ₹ 750.00

Publishing Date: 20th May 2018

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of idea publishing.

Strategic Management of Human Resource & Knowledge Management

About the author

Dr. Ashok V. Giri
M.com, B.Ed, M.Phil, G.D.C.&A, Ph.D.(Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 29 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, and Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 103 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland University, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of Prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District Industries centre, Mitcon, Garware wall ropes Ltd, Telco, Mapro industries Ltd., Videocon Industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as Ideal Village of famous social activists - "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti-Tobacco Rally, Anti Gutka Rally, Anti-Smoking and Liquor Rally, Anti-Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune International Marathon from 2004-2012.

Recently he has been awarded by the ministry of defence Govt. of India by awarding "defence secretary commendation award", as well as he has been also awarded by SavitriBai Phule Pune University "Best NCC officer" for the year 2017-18.

About the Book

This book "Strategic Management of Human Resource & Knowledge Management" will be extremely valuable reference source and a guide for positive action. This is a warehouse of information on management of human resource, employee compensation, onboarding, team building in organization training and development, engagement programs, role of leaders in teams, career management, HRM competencies, etc. This is useful for every HR person one can refer time to time to enhance knowledge on the subject. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant. If you wish to perform like a HR leader, then, I recommend you to read this Strategic Management of Human Resource & Knowledge Management book.

Strategic Management of Human Resource & Knowledge Management

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.idealpublishing.in

STRATEGIC MANAGEMENT OF
Human Resource
AND
Knowledge Management

DR. ASHOK V. GIRI

Human Resource Management

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.idealpublishing.in

Publishing-in-support-of.

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-87063-37-2

Price: 500.00 ₹

Publishing Year: 2018

The opinions / contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions / standings / thoughts of idea publishing.

About the Author

Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil. G.D.C. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 27 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University. He has attended number of national and International conferences and Published 66 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District Industries centre, Mitcon, Garware wall ropes ltd, Telco, Mapro Industries Ltd., Videocon Industries Ltd., sahyadri industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as Ideal Village of famous social activists – "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune International Marathon from 2004-2012.

About the book

This book „Human Resource Management“ will be an extremely valuable reference source and a guide for positive action. This is a warehouse of information on management of human resource, employee compensation, onboarding, team building in organization training and development, engagement programs, the role of leaders in teams, career management, HRM competencies, etc. This is actually quite useful for every HR person needs to refer time to time to enhance knowledge on the subject. The case studies incorporated in this edition have been made more relevant. If you wish to perform like an HR leader, so then, I recommend read this Human Resource book.

you may reach the author at:
capt.drashokgiri@gmail.com

Also available as an eBook

ACADEMIC

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

Dr. ASHOK V. GIRI

Foreign Direct Investment in India

A globe is depicted, where the continents are represented by various Euro banknotes. The banknotes are of different denominations, including 100, 500, and 10 Euro. The globe is set against a background of a blue sky and a body of water, suggesting a global financial context.

Foreign Direct Investment in India

By

Dr. Ashok V. Giri

IDEA PUBLISHING
www.ideapublishing.in

Publishing-in-support-of.

IDEA PUBLISHING

Block- 9b, Transit Flats, Hudco Place Extension

Near Andrews Ganj, New Delhi

Zipcode : 110049

Website: *www.ideapublishing.in*

© Copyright, Author

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, magnetic, optical, chemical, manual, photocopying, recording or otherwise, without the prior written consent of its writer.

ISBN: 978-93-87063-59-4

Price: ₹ 675.00

Publishing Date: 31st January 2018

The opinions/ contents expressed in this book are solely of the author and do not represent the opinions/ standings/ thoughts of idea publishing.

Printed in India

Scanned by CamScanner

Foreign Direct Investment in India

About the author

Dr. Ashok V. Giri
M.com, B.Ed, M.Phil, G.D.C.&A, Ph.D.(Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 29 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, and Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule Pune University. He has attended number of national and international conferences and Published 103 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland University, Sydney, Australia and F H Wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of Prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Corporation, Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group, NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra.

He has organized several industrial study visits for students. Such as District Industries centre, Mitcon, Garware wall ropes Ltd, Telco, Mapro Industries Ltd., Videocon Industries Ltd., Sahyadri Industries Ltd, Satara.

He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as Ideal Village of famous social activists - "Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development.

He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Rohideshwar, Torna, Kenjaigad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him. He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra.

He has initiated and conducted various social rallies like Anti-Tobacco Rally, Anti Gutka Rally, Anti-Smoking and Liquor Rally, Anti-Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys, Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati Immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Vari etc.

He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune International Marathon from 2004-2012.

Recently he has been awarded by the ministry of defence Govt. of India by awarding "defence secretary commendation award", as well as he has been also awarded by Savitribai Phule Pune University "Best NCC officer" for the year 2017-18.

About the Book

Foreign direct investment in India, this book plays an important role in the economic development of the country. It helps in transferring of financial resources, technology and innovative and improved management techniques along with raising productivity. An Indian company may receive Foreign Direct Investment either through automatic route or government route. This book tries to know the need of FDI in India, to exhibit the sector-wise & year-wise analysis of FDI's in India, to rank the sectors based upon highest FDI inflows.

MARKETING **M**ANAGEMENT

Maj. Dr. Ashok V. Giri

SHUBHAM PUBLICATIONS
Kanpur (India)

Marketing Management

© Author : Maj. Dr. Ashok V. Giri

First Published : 19 October 2018

ISBN : 978-93-83144-42-6

Price : ₹ 1395/

[All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, mechanical, photocopying, recording or otherwise, with out prior written permission of the publishers]

Published By :

NAMRATA SHUKLA

SHUBHAM PUBLICATIONS

Publishers & Distributors

3A-128, Hanspuram, Kanpur

Kanpur Nagar - 208021 (U.P.) India

Email : shubhampublicationsknp@gmail.com

Mob. : +91 9452971407, +91 9792402100

PRINTED IN INDIA

Printed at Rudra Offset Press, Kanpur.

MARKETING MANAGEMENT

About the Author

Maj. Dr. Ashok V. Giri
M.Com, B.Ed, M.Phil, G.D.C. & A. Ph.D. (Marketing)

Dr. Ashok V. Giri is having an excellent academic career. He has 29 years of teaching experience in various subjects in Commerce at graduate level as well as post graduate level. Right now he is working as Associate Professor in MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He is recognized Research guide for M.Phil and Ph.D course at Savitribai Phule pune University

He has attended number of national and international conferences and Published 107 Research Papers in various reputed research Journals. He has been invited for presenting his research papers by Central Queensland university, Sydney, Australia and F H wien University of applied sciences, Vienna, Austria (Europe). He is the winner of number of prestigious awards like Best Teacher Award (twice) from Pune Municipal Coiporation. Best ANO Award (6 Times) from Group Commander Pune NCC Group, DDG Jammu & Kashmir, Group Commander Ranchi Jharkhand Group. NGOs and other educational and social related fields.

He is working since 2001 in the capacity of Head of National Cadet Corps Department, MES, Garware College of Commerce, Karve Road, Pune-411004. He has attended various NCC camps including 12 NIC camps at National level and in all NIC he won winner ship Trophy for Maharashtra. He has organized several industrial study visits for students. Such as District industries centre, Miltcon, Garware wall ropes ltd., Telco, Mapro industries ltd., Videocon industries ltd., Sahyadn industries ltd, Satara. He has organized and conducted several study visits for Environment science students namely Kaas Pathar Satara, Ralegansiddhi as ideal Village of famous social activists - Anna Hajare" and Aadarsh gram Hivare Bazaar "Shri Popatrao Pawar" for water conservation and rural development. He has organized Various Trekking Camps for NCC students on different forts such as Rajgad, Raigad, Rohideshwar, Torna, kenjalgad and Purandar as well as various tree plantation programs conducted by him He also organized various pleasure trips for students in Kokan area of Maharashtra. He has initiated and conducted various social rallies like Anti Tobacco Rally, Anti Gutaka Rally, Anti Smoking and Liquor Rally, Anti Drunk and Drive rally, 125 Km bicycle rally for spreading the awareness about tree plantation, village surveys. Traffic control in Pune city, security assistance in Ganpati immersion procession and Dnyaneshwar and Tukaram maharaj Palkhi Van etc. He has worked as support Executive on the organizing committee of Pune international Marathon from 2004-2012.

Contents

- Advertising-I • Advertising-II • Brand Management • Industrial Marketing • Marketing Research
- Distribution Management • Target Marketing • Marketing Control • Social Marketing

Shubham Publications

- 3A/128, 1st Floor, Hanspuram
Kanpur - 208021, UP (India)
- shubhampublicationsknp@gmail.com
- www.shubhampublication.com

₹ 1395

ISBN 978-93-83144-42-6

9 789383 144426

MARKETING MANAGEMENT

Maj. Dr. Ashok V. Giri

S
H
U
B
H
A
M